

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า ตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ชุมชนการวาระธรรม เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้สู่การเคารพสิ่งสำคัญ ร่วมกัน เรื่อง ชุมชนการวาระธรรม : กระบวนการเรียนรู้สู่ชีวิตและสังคมงาม และเพื่อความ เป็นลำดับขั้นตอนและสอดคล้องของงานวิจัย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องชุมชน
2. แนวคิดคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม
3. แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. แนวคิดสังคมสีเขียว
5. แนวคิดปรากฏการณ์ทางสังคม
6. แนวคิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
7. แนวคิดการพึ่งพาตนเอง
8. หลักปรัชญาของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง
9. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559)
10. หลักพุทธธรรม
11. แนวคิดเกษตรยั่งยืน วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต
12. แนวคิดเกื้อวาระแห่งความเหลื่อมล้ำ
13. แนวคิดการค้ากับนิเวศ ธุรกิจกับความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม
14. แนวคิดบริบทชุมชนบ้านห้วยจั่ว
15. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียด แต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องชุมชน

การที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม ทำให้ต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การอยู่ร่วมกันในชุมชนเป็นไปอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์และการจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรม จารีตประเพณี ระบบคุณค่า กฎเกณฑ์ ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตทั้งสิ้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525 : 145) ให้ความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาลส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

จิตยา สุวรรณ (2527 : 27 - 30) กล่าวถึง “ชุมชน” ในความหมายว่าหมายถึงการอยู่รวมกันของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่งเพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นในการดำรงชีวิตโดยเหตุที่มีคนกลุ่มดังกล่าวอาศัยอยู่ร่วมกันใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตจึงมีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้นมีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งนี้ชุมชนหมายถึง สังคมขนาดเล็กในชนบทที่ยังไม่พัฒนาหรือสังคมหมู่บ้านที่สมาชิกของสังคมยังมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและยังสามารถรักษาแบบแผนการดำรงชีวิตบางส่วนได้ และได้ตีความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับเดียวกับคำว่า “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในระดับ “สังคมหมู่บ้าน” ซึ่งเป็นการช่วยให้เข้าใจในความหมายของคำว่า “ชุมชน” ในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2538 : 78) กล่าวถึง “ชุมชน” ว่า “ชุมชน” หมายถึงกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณเดียวกันมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดมีฐานะและอาชีพที่คล้ายคลึงกันมีลักษณะของการใช้ชีวิตร่วมกันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตั้งแต่ระดับครอบครัวไปสู่ระดับเครือญาติจนถึงระดับหมู่บ้านและระดับถิ่นหมู่บ้านและผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีความรู้สึกรู้ว่าเป็นคนชุมชนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีการดำรงรักษาคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาถ่ายทอดไปยังลูกหลานอีกด้วย

ประเวศ วะสี (2540 : 59) ได้ให้ความหมายของ “ชุมชน” โดยเน้น “ความเป็นชุมชน” ว่าหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกันมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

สำหรับนักวิชาการต่างประเทศคำว่า Community มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ถ้าพิจารณาคำภาษาอังกฤษ “Com” มีความหมาย = Together และจะเห็นว่ามีความ

เกี่ยวข้องกับใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น Communal ของชุมชนเพื่อชุมชน Common = ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย Commune = ความรู้สึกผูกพัน ใกล้ชิด

Olsen. (1968 : 91) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึงองค์การทางสังคมประเภทหนึ่ง ประกอบด้วยพื้นที่บริเวณหนึ่งที่บรรดาสมาชิกตอบสนองความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่และแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

Sanders. (1958 : 189) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกัน ภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกันมีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน

จิตติ มงคลชัยอรัญญาร (2540 : 3) กล่าวถึง ชุมชน โดยสรุปว่า “ประกอบไปด้วยระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

จากนิยามและความหมายที่นักวิชาการได้กล่าวไว้ จะเห็นได้ว่า “ชุมชน” มีความหมายที่หลากหลายและถ้ามองโดยรวมจะเห็นว่า มีนัยหรือความหมายที่ใกล้เคียงกัน

สำหรับแนวคิดเรื่องชุมชนที่เกี่ยวกับงานวิจัยนี้ คือ เป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาที่ถือว่าชุมชนมีฐานะเป็นหน่วยทางสังคม (Community as Unit of Social Organization) และนิยามความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง หน่วยทางสังคมและกายภาพ อันได้แก่ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง และมหานคร

Poplin. (1979 : 75 - 91) ได้กล่าวถึงชุมชนใน 5 สถานะ คือ

1. กลุ่มคนที่มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่หรือบริเวณหนึ่ง (Geographical Area)
2. สมาชิกมีการติดต่อระหว่างกันทางสังคม (Social Relationship)
3. สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกันทางสังคม (Social Relationship)
4. มีความผูกพันทางด้านจิตใจต่อระบบนิเวศ (Psycho - ecological Relationship)
5. มีกิจกรรมส่วนรวม เพื่อใช้ประโยชน์ (Central Activities for Utilization)

จากแนวคิดในการวิเคราะห์ชุมชนของนักสังคมวิทยาได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมองชุมชนในฐานะทั้ง 3 ประการ คือ

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a Territorial Unit)

การพิจารณาชุมชนในมิตินี้มีความสำคัญ คือ ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอนและสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้

1.1 อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าในหลายกรณี สภาพทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวกเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร

1.2 ชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้งและพบวิวัฒนาการเจริญเติบโตของชุมชน (Growth and Dynamics of Community) แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย ดังนั้นมนุษย์เองมีส่วน ในการกระทำต่อภาวะแวดล้อม ของตนไม่ว่าจะโดยทางบวกหรือทางลบ เช่น

1.2.1 การปรับให้สิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์ เช่น การทำนาแบบขั้นบันได การสร้างเหมืองฝายชลประทาน ปรับปรุงแก้ไขสร้างที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์

1.2.2 ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น การตัดไม้ทำลายป่าการศึกษาชุมชนตามแนวคิดทางสังคมวิทยาถือว่าตัวแปรทางด้านภูมิศาสตร์จะเป็นสิ่งที่ละเอียดเสียมิได้ แนวคิดนี้จัดว่ามีอิทธิพลต่อทฤษฎีนิเวศวิทยาของมนุษย์

2. ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม (Community as Unit of Social Organization)

การวิเคราะห์แบบ Social System Approach จะให้ภาพของลำดับขั้น (Hierarchy) เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจนถึงระดับชาติหรือระดับโลก

2.1 ชุมชนเป็นระบบย่อยอันแรกที่มีศักยภาพในการจัดให้มีสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทั้งกายภาพ จิตใจ และสังคม ซึ่งในระบบครอบครัวกลุ่มเครือญาติมีขนาดเล็กเกินไป ไม่มีสถาบันทางสังคมที่สมบูรณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ส่วนระบบที่ใหญ่กว่านี้ เช่น กลไกของรัฐก็ใหญ่โตและซับซ้อนเกินไป จนเข้าไม่ถึงอารมณ์ความรู้สึกของคนจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการ ทั้งทางกายและทางใจได้บางทัศนะวิเคราะห์ชุมชนที่เป็นระบบทางสังคมว่าเป็น เครือข่ายการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ซึ่งประกอบด้วยสถานภาพ บทบาท กลุ่มคนและสถาบัน ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์กันเหมือนลูกโซ่ ที่ระบบย่อยระบบหนึ่งจะได้รับปัจจัยนำเข้าที่ต้องการจากระบบ

ย่อยอื่น ๆ ปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่รับและให้แก่กันในระหว่างชุมชนหรือระบบย่อยนี้ อาจจะเป็นในรูปของเงิน แรงงาน ความกดดันทางสังคม ทรัพยากรต่าง ๆ แนวความคิดนี้ นักวิชาการไทยได้เสนอรูปแบบของชุมชนที่คล้ายคลึงกัน เช่น แนวคิดของ (ชิตยา สุวรรณ. 2527 : 76) กล่าวว่า โดยทั่วไปชุมชนจะต้องมีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

2.1.1 ชุมชนในฐานะเป็นอาณาบริเวณ การพิจารณาชุมชนในข้อนี้มีใช้เฉพาะเป็นบริเวณที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนเท่านั้น ยังต้องพิจารณาถึงมิติต่าง ๆ เช่น ในฐานะที่อยู่อาศัยของการใช้พื้นที่และในฐานะที่เป็นบริเวณของชุมชน

2.1.2 ชุมชนในฐานะที่เป็นที่รวมประชากร โดยจะเน้นที่ลักษณะของประชากรที่อยู่ในบริเวณชุมชน ในด้านที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โครงสร้างประชากร เช่น สัดส่วนเพศชาย เพศหญิง อายุประชากร อาชีพและการศึกษา สุขลักษณะเป็นต้น ชุมชนในฐานะที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีอยู่ในชุมชนและความสัมพันธ์กับชุมชน โดยพิจารณาถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชนจะประกอบด้วย ความสัมพันธ์ย่อย เช่น ความสัมพันธ์ของครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536 : 65) แบ่งชุมชนออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามการบริหารการปกครอง ซึ่งแบ่งโดยการพิจารณาจากลักษณะการปกครองของไทย ได้แก่ ชุมชนหมู่บ้าน ชุมชนเขต สุขาภิบาล ชุมชนเขตเทศบาล ตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนครและกรุงเทพมหานคร

2. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามกิจกรรมทางสังคม ได้แก่ ชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนศูนย์การค้า ศูนย์กลางขนส่ง เขตอุตสาหกรรม ชุมชนศูนย์กลางของการบริการ

3. ลักษณะของชุมชนแบ่งตามความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม เป็นการแบ่งชุมชนในแง่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง

นอกจากการศึกษาชุมชนในลักษณะดังกล่าว ก็สามารถพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ได้ทั้งแนวนอน (Horizontal) และแนวตั้ง (Vertical) ในแนวนอนนั้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลหรือระหว่างกลุ่มในระดับท้องถิ่น ส่วนในแนวตั้ง หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับผลประโยชน์หรือกับกลุ่มผลประโยชน์ในระดับต่าง ๆ ที่สูงขึ้น ไปจนถึงองค์กร ในระดับชาติหรือระหว่างชาติ/ประเทศ นอกจากนั้นยังมีวิธีการอื่นอีกในการวิเคราะห์ถึงเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนว่า ปฏิสัมพันธ์ของบุคคลและกลุ่มมี

กระบวนการทางสังคมที่ประกอบด้วยความร่วมมือ การแข่งขันและความขัดแย้ง ซึ่งมีวิธีการวิเคราะห์เหล่านี้ให้คุณค่าที่มีนัยสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

3. ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as A Psycho-cultural Unit)

ในมิตินี้เน้นที่ว่าชุมชนจะต้องมีความผูกพันในระหว่างสมาชิกด้วยกัน ความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทั้งทางด้านจิตวิทยาและวัฒนธรรม ในทางจิตวิทยานั้น คนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถระบุได้ว่า ตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมู่ หรือที่ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีสังกัดอย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ในมิตินี้ ในแนวคิดทางสังคมวิทยาก็ถือว่าเป็นเพียงมิติหนึ่งของความเป็นจริงที่ซับซ้อนอยู่ในความหมายของชุมชน มิได้ถือว่าเป็นการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้ง (บุญเทียน ทองประสาน, 2531 : 102)

กล่าวโดยสรุปว่าความเป็นชุมชนไม่ได้มีความหมายตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา ชุมชนไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญทางพื้นที่หรืออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์แต่ขณะเดียวกันชุมชนก็ไม่ได้ได้อยู่อย่างเอกเทศ โดยไม่มีความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น ๆ หรือความเป็นชุมชนอาจเป็นเรื่องของความสัมพันธ์และความเกาะเกี่ยวกันของกลุ่มคนในระดับต่าง ๆ ในมิติทางวัฒนธรรม อำนาจและผลประโยชน์ ความเป็นชุมชนจึงไม่ได้หมายถึงความสัมพันธ์ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่มีแต่มิตรภาพและความเอื้ออาทรในชุมชนขนาดเล็ก หรือชุมชนตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ความเป็นชุมชนอาจแทรกอยู่กับการประกอบการณ์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ชุมชนขนาดเล็ก ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบส่วนตัว รู้จักช่วยเหลือกัน ในอาคารชุด โรงงานอุตสาหกรรม จนถึงความสัมพันธ์แบบเครือข่ายประเภทต่าง ๆ ตลอดจนเครือข่ายทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่เชื่อมโยงมนุษยให้สามารถติดต่อกันทั่วโลก

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ (Virtual Community Perspective)

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในรูปแบบใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีและปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามิอาจจำกัดอยู่ในปริมาตรของชุมชนที่มีอาณาเขตภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง เพราะบางปัญหาเกิดจากอิทธิพลภายนอก ซึ่งบางครั้งการแก้ไขต้องการการรวมกำลังความร่วมมือและทรัพยากรจากภายนอกชุมชน

Schuler. (1989 : 89) ได้แบ่งคุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนในรูปแบบใหม่ ดังนี้

1. จิตสำนึกร่วม (Consciousness)
2. หลักการ (Principle)
3. จุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้น ชุมชนในรูปแบบใหม่ จึงอาจมีลักษณะเป็น “ชุมชนทางอากาศ” หรือผู้สนใจ จะมีส่วนร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนเครือข่ายบน Internet อาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนไม่ จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพและไม่จำเป็นต้องว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็น ชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมของสมาชิก

Schuler. (1989 : 91) ได้กล่าวว่า ชุมชน คือ สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ ทางสังคมมีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (Cohesive) การสนับสนุนเกื้อกูลกันและกัน ทำนองเดียวกัน เทคโนโลยี ก็คือ สายใย (Web) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสาร ของผู้คนต่าง ๆ เทคโนโลยีและการสื่อสารผ่านวิทยุโทรทัศน์ โทรศัพท์ มีบทบาทในการสร้าง ชุมชนในรูปแบบใหม่โดยสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนาและฐานะเศรษฐกิจ เป็นต้น

ชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจเรียกได้ว่าเป็น “ชุมชนเหมือนจริง” (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกัน โดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารกันด้วยคำภาษา และความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้ มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่าไม่มี อดติเกี่ยวกับ เพศ อายุเชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน ในชุมชน แบบเดิมจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าคำตาและต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อย กว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องบางเรื่องเหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้ สามารถ เข้าถึงแหล่งที่สนใจได้อย่างทันที นอกจากนี้ ยังมีข้อดี คือ ช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่จำเป็น และทันสมัย โดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน (Greenberg. 2000 : 73)

อย่างไรก็ตาม มีข้อทักท้วงว่าชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ ไม่น่าจะถือว่ามีลักษณะเป็น “ชุมชน” เนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องไม่มีพันธะผูกพันใด ๆ กับชุมชน มีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้หรือถอยออกไปเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกันก็ไม่สามารถที่จะเชื่อถือได้ทั้งหมด

ชุมชนในรูปแบบใหม่นี้ ยังคงต้องมีการอาศัยความเป็นชุมชนเดิมคือพื้นที่ที่อยู่ข้าง แต่ลักษณะความสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลงไป สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่ซับซ้อนโดยผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งที่มีรูปแบบที่กว้างขวางขึ้นทั้งในระดับชาติและในระดับโลก กล่าวคือ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นถ้าเป็นปัญหา ปัญหาหรือสิ่งนั้น ๆ ก็จะเชื่อมโยงไปในระดับที่กว้างขึ้นได้และในทางตรงกันข้ามก็จะเป็นประโยชน์หรือมีผลต่อความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะเป็นชุมชนรูปแบบใหม่ที่มีจิตสำนึกร่วม มีหลักการและจุดหมายร่วมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนในมิตินี้ จะช่วยให้เป็นความเปลี่ยนแปลงและเข้าใจสภาพที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่ได้และช่วยให้เห็นรูปแบบของชุมชนที่มีความหลากหลาย โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงเครือข่ายของผู้คนเข้าด้วยกัน ด้วยความที่มีวัตถุประสงค์และความสนใจร่วมกันหรือเป็นศูนย์กลางสื่อสารที่ทำให้ผู้คนที่ผ่านเข้ามาในเครือข่ายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ร่วมกัน โดยความร่วมมือทางเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับภูมิภาคจนถึงระดับโลกในขณะเดียวกัน ความเป็นศูนย์กลางสื่อสารหรือเครือข่ายชุมชนในรูปแบบนี้ สมาชิกในเครือข่ายมีจุดอ่อน คือ ไม่มีภาระผูกพัน ข้อต่อหรือมีความพร้อมในเรื่องข้อเท็จจริงร่วมกัน แต่ถ้ามีวัตถุประสงค์และความสนใจร่วมกันมากขึ้น ความพร้อมในเรื่องข้อเท็จจริงจะปรากฏเพิ่มขึ้น จากนั้นจะนำไปสู่การประสานงานและการทำกิจกรรมร่วมกัน

ลักษณะของชุมชนในรูปแบบใหม่ที่อาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศนี้ ถ้ามองในด้านของพื้นที่แล้วจะเห็นว่าเป็นชุมชนที่ไร้พรมแดน จะอาศัยเพียงความสัมพันธ์อย่างง่าย ที่ผู้เข้ามาหรือผ่านมาได้มีความรู้สึกผูกพันกันอย่างมีหลักการและเป้าหมาย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นชุมชนในรูปแบบใหม่ได้หรือไม่ ดังนั้น นักวิชาการและนักพัฒนาผู้ที่ทำงานร่วมกับชุมชนจึงควรแสวงหาคำตอบเพื่อรู้เท่าทันกับสภาพของชุมชนที่ไร้พรมแดน ทั้งนี้เพื่อทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ถ้าย้อนถึงการสร้างความเป็นชุมชนของนักพัฒนาเริ่มจากการเน้น “ชุมชน” ขนาดเล็กซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบส่วนตัว รู้จักกัน ช่วยเหลือกัน ภายในกลุ่มเล็ก ๆ มาสู่การขยายเป็น “เครือข่าย” การช่วยเหลือที่เป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขึ้นและมาสู่ชุมชนในรูปแบบใหม่

อริยา เสวตามร์ (2542 : 204) กล่าวว่า ความสัมพันธ์แบบปัจเจก มีการแข่งขัน มีการคิดคำนวณบนฐานของประโยชน์และอยู่บนพันธะทางกฎหมาย อาจสูญเสียความเป็นธรรมชาติ สัมผัสของความเป็นมนุษย์และการเกื้อหนุนของสมาชิก แต่การสร้างความเป็นชุมชนใหม่

จึงไม่ใช้การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิม หากเป็นการผสมผสานความเชื่อแบบเก่าที่มีคุณค่าและการพัฒนาระบบใหม่ที่ก้าวต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

สรุปได้ว่า สำหรับแนวคิดเรื่องชุมชนที่เกี่ยวกับงานวิจัยนี้ คือ นิยามความหมายว่า “ชุมชน” หมายถึง หน่วยทางสังคมและกายภาพ อันได้แก่ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง มหานคร เป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาที่ถือว่า ชุมชนมีฐานะเป็นหน่วยทางสังคม (Community as Unit of Social Organization) และความเป็นชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัวแต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ฉะนั้นความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคมและเป็นที่ช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกัน ผ่านการสานความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

แนวคิดเรื่องคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม

1. แนวคิดเรื่องคุณธรรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 187) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า เป็นสภาพคุณงามความดี

Good. (1973 : 641) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม (Virtue) ไว้ ดังนี้ คือ

1. คุณธรรม คือ ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

2. คุณธรรม คือ คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม

ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติกและศีลธรรม

3. คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่ยึดมั่นในการปฏิบัติทางจรรยาต่อสังคม

ประกาศีร์ สีหอำไพ (อ้างถึงใน ทองคุณ หงส์พันธุ์ และคณะ 2537 : 118) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง หลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ในทางศีลธรรมมีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมด้วยความสุข การเป็นผู้มีคุณธรรม คือ การปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบอันดีงาม

พุทธทาสภิกขุ (2529 : 89 - 91) ได้อธิบายไว้ดังนี้

คำว่า “คุณ” หมายถึง คำที่มีอยู่ในแต่ละสิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือ ทำให้จิตใจยินดีก็เรียกว่า คุณ ทำให้จิตใจยินร้ายก็เรียกว่า คุณ ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยประการทั้งปวงจะอยู่เหนือความหมายของคำคำนี้

ส่วนคำว่า “ธรรมะ” มีความหมาย 4 อย่าง คือ

1. ธรรมะ คือ ธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้องกับ
2. ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้
3. ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ
4. ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่จะต้องมีหรือใช้มัน

อย่างถูกต้อง

สิทธิโชค วรานุสันติกุล (2549 : 51 - 52) คุณธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลเห็นว่าดีงามมาก มีประโยชน์มากและเลวน้อย มีประโยชน์น้อย ในกาลเทศะหนึ่ง ๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อ ความอดทน ความขยันขันแข็ง ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การมีระเบียบวินัย เป็นต้น สิ่งที่เป็นคุณธรรมในแต่ละสังคมอาจจะแตกต่างกัน การที่บุคคลในสังคมจะเห็นว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ศาสนาและการศึกษาของสังคมนักวิชาการจึงเห็นว่าการนำเอาคุณธรรมในสังคมหนึ่ง ไปยึดยึดติดต่อนคุณธรรมอีกสังคมหนึ่งย่อมไม่เหมาะสม ซึ่งโดยส่วนมากแล้ว คุณธรรมมักมีความเกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา อย่างไรก็ตาม ลักษณะบางด้านอาจเป็นได้ทั้งคุณธรรมและค่านิยมในเวลาเดียวกัน เนื่องจากสังคมเห็นว่า ลักษณะด้านนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามและมีความสำคัญมากด้วย เช่น “รักสามัคคี” ในสมัยก่อน “รักสามัคคี” เป็นเพียงแค่อุบายธรรมที่ทุกคนยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม

สำหรับแนวคิดเรื่องคุณธรรม จริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้ คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานคุณธรรม 4 ประการ แก่ข้าราชการและประชาชนในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี มีข้อความดังนี้

ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง รู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อย เพื่อส่วนใหญ่ของบ้านเมืองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดีนั้น

ประการที่สาม คือ ความอดทน อดกลั้นและอดออม ไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักทะนุถนอมความชั่ว ความทุจริตและรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรม 4 ประการ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็นและมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ ดังประสงค์ นอกจากนี้จะขอนำคุณธรรมของคนที่เป็นผู้นำ 8 ประการมากล่าวไว้ เพื่อให้คนที่เป็นผู้นำและคนที่ต้องการจะเป็นผู้นำ ได้นำไปศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่ตนต่อไป

ประการที่ 1 ความอดทน หมายถึง การห้ามจิตใจ เมื่อได้พบกับเหตุการณ์อันจะก่อให้เกิด เรื่องหรือแสดงกิริยาไม่ดีออกมา ต้องมีความอดทน ไม่หุนหันพันแผ่นดิน เช่น อดทนต่อความ ยากลำบาก ในขณะที่ทำงาน ไม่เห็นแก่ความหนาว ความร้อน เข้าส่ายบ่ายคำ อดทนต่อความเจ็บใจ ในเมื่อคนอื่นทำสิ่งที่ไม่น่าพอใจให้แก่ตน ไม่ฉวนโมโหโกรธา

ประการที่ 2 ความเป็นนักสู้ หมายถึง เป็นผู้เข้มแข็ง กล้าหาญ หนักเอาเบาสู่มุ่งความสำเร็จกิจการงานเป็นที่ตั้ง ไม่หลงคำขอร้อง ไม่ท้อคำติ มุ่งมั่นฝ่าฟันอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ปฏิบัติงานทุกอย่างให้บรรลุเป้าหมาย

ประการที่ 3 ความเป็นผู้ตื่น หมายถึง เป็นคนตื่นตัวระวัง ระวังต่อปัญหาตลอดเวลา มีความคิดก้าวหน้า ริเริ่มสร้างสรรค์ มีความคิดยืดหยุ่นรวมทั้งมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล สามารถที่จะนำความคิดออกมาใช้ให้ทันต่อสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า

ประการที่ 4 ความขยันหมั่นเพียร หมายถึง มีความวิริยะอุตสาหะ มีความจริงใจในการปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นทาสของความเกียจคร้านมีความกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา

ประการที่ 5 เมตตากรุณา หมายถึง มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลโอบอ้อมอารี ในลักษณะสงเคราะห์ อนุเคราะห์หรือบูชาคุณความดี แล้วแต่เวลา สถานที่และบุคคล มีความรักและความหวังดีเป็นที่ตั้ง

ประการที่ 6 ความยุติธรรม หมายถึง มีความเที่ยงธรรม เสมอภาคในคนทุกประเภท ไม่แบ่งแยกพวกเขาพวกเรา ไม่มีอคติ คือ ความลำเอียง ซึ่งความลำเอียงนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ตรัสไว้ 4 อย่าง คือ ลำเอียงเพราะความรัก ลำเอียงเพราะความโกรธ ลำเอียงเพราะความกลัว และลำเอียงเพราะความหลง การพิจารณาเลื่อนตำแหน่งก็พิจารณาจากความรู้

ความสามารถและคุณธรรมความดี ผู้นำที่ปฏิบัติได้ดังนี้ ย่อมเป็นที่รักของหมู่ชน ได้คนที่มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมความดี มาเป็นบริวารอยู่เสมอ

ประการที่ 7 การหมั่นตรวจตรากิจการงาน หมายถึง การสอดส่องดูแลกิจการงานอยู่เสมอ เมื่อพบข้อบกพร่องก็รีบแก้ไข อย่าปล่อยให้ลุกลามในการแก้ไขและตรวจตราดูลำดับความสำคัญก็ควรทำงานนั้น ก่อนงานไหนควรทำเอง งานไหนควรแบ่งมอบหมายให้คนอื่นรับผิดชอบ รวมทั้งต้องรู้จักแบ่งงานให้ดูกับคนด้วย คนที่มีความรู้ ถนัดสามารถในเรื่องไหน ก็มอบหมายเรื่องนั้นให้ทำ

ประการที่ 8 ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง มีความซื่อตรง มั่นคงอยู่ในศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น มีความสุจริตทางกาย ทางวาจาและทางใจ

ดังนั้น คนที่เป็นผู้นำจึงมีความสำคัญเพราะเรียกได้ว่าเป็นแบบอย่างให้แก่ผู้อื่นด้วย สมเด็จพระสัมมาพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า บุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำถ้าประพฤติไม่เป็นธรรม คนทั้งหมดก็ทำตามอย่าง ประเทศชาติเดือดร้อน แต่ถ้าประพฤติเป็นธรรม คนทั้งหมดก็ประพฤติตามอย่างบ้าง ประเทศชาติก็มีแต่ความเจริญรุ่งเรือง เปรียบเสมือนกับฝูงโคที่กำลังข้ามฟาก ถ้าโคจ่าฝูงนำไปคดโคทั้งหมดก็เดินคดเคี้ยวตาม หากโคจ่าฝูงนำไปตรงโคทั้งหมดก็ไปตรง

2. แนวคิดเรื่องจริยธรรม

จริยธรรม ตามความหมายในพจนานุกรม หมายถึง สภาพของคุณงามความดี ส่วนคำว่าจริยธรรม ตามความหมายแยกออกเป็น 2 คำ คือ จริย หมายถึง การประพฤติปฏิบัติและธรรม หมายถึง คุณความดี ความจริง ความถูกต้อง กฎ กฎเกณฑ์ กฎหมาย หลักคำสอนในศาสนา หากจะสรุปรวมทั้งคุณธรรมและจริยธรรม ตามความเข้าใจของผู้เรียบเรียงคงหมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ทั้งกาย วาจาและใจ ดังนั้นเมื่อมีการกล่าวถึงคำว่า คุณธรรมก็มักจะกล่าวถึงคำว่าจริยธรรมรวมกันไปด้วย ในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ หลักราชการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักคุณธรรมและจริยธรรม

วีระ บำรุงรักษา (2536 : 131) ให้นิยามของจริยธรรมไว้ว่า “แบบแผนความประพฤติ ซึ่งตั้งอยู่บนหลักของคุณธรรม”

Kohlberg. (1971, อ้างถึงใน ธิตินา จาปีรัตน์. 2533 : 13) ให้ความหมายของ จริยธรรมไว้ว่า หมายถึงความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคมซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีจริยธรรมของตนเอง โดยอาศัยเกณฑ์จากสังคม

เป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้นถูก หรือผิด จริยธรรมไม่ได้หมายถึงแต่เพียงการกระทำ สิ่งที่สังคมเห็นว่า ดีหรือถูกต้องเท่านั้น แต่รวมถึงสิ่งที่ทุกคนเลือกกระทำในการตัดสินความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

Kohlberg. (1976 : 4 - 5) ได้ขยายความเพิ่มเติมต่อมาว่า จริยธรรมมีพื้นฐานของความยุติธรรม ถือเอาการกระจายสิทธิหน้าที่อย่างเท่าเทียมกัน โดยมีได้หมายถึงกฎเกณฑ์ที่บีบบังคับทั่วไป แต่เป็นกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นสากลซึ่งคนส่วนใหญ่รับไว้ทุกสถานการณ์ ไม่มีการขัดแย้ง เป็นอุดมคติ ดังนั้น พันธะทางจริยธรรม จึงเป็นการเคารพต่อสิทธิข้อเรียกร้องของบุคคลอย่างเสมอภาคกัน

Gordon. (1960, อ้างถึงใน ธิตินา จำปีรัตน์. 2533 : 13) นักจิตวิทยามีชื่อเสียง ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ว่า “หมายถึงองค์ประกอบของกฎเกณฑ์ที่บุคคลยอมรับว่าถูก ว่าดี ว่าควร เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากสังคม”

ในวิชาชีพข้าราชการที่สำคัญยิ่งสำหรับให้ข้าราชการพึงยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติราชการ 10 ประการ มีใจความสำคัญ สรุปได้ดังนี้

1. ความสามารถ หมายถึง ความชำนาญในการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ให้เป็นผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้มีโอกาสเท่าๆกัน
2. ความเพียร หมายถึง ความกล้าหาญไม่ย่อท้อต่อความลำบากและบากบั่นเพื่อจะข้ามความขัดข้องให้จงได้โดยใช้ความวิริยะภาพมิได้ลดหย่อน
3. ความมีไหวพริบ หมายถึง รู้จักสังเกตเห็น โดยไม่ต้องมีใครเตือนว่า เมื่อมีเหตุเช่นนั้นจะต้อง ปฏิบัติการอย่างนั้น เพื่อให้บังเกิดผลดีที่สุดแก่กิจการทั่วไปและรีบทำการอันเห็นควรนั้น โดยฉับพลัน
4. ความรู้เท่าถึงการณ์ หมายถึง รู้จักปฏิบัติการอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่เวลาและอย่างไร ที่รู้เหตุผลเหมาะสมถึงจะเป็นประโยชน์ที่สุด
5. ความซื่อตรงต่อหน้าที่ หมายถึง ตั้งใจกระทำกิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต
6. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป หมายถึง ให้ประพฤติดีซื่อตรงต่อคนทั่วไป รักษาตนให้เป็นคนที่เขาทั้งหลายจะเชื่อถือได้
7. ความรู้จักนินยคน ข้อนี้เป็นข้อสำคัญสำหรับผู้มีหน้าที่ติดต่อกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย

8. ความรู้จักผ่อนผัน หมายความว่า ต้องเป็นผู้ที่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวว่าเมื่อใดควรตัดขาดและเมื่อใดควรโอนอ่อนหรือผ่อนผันกันได้ มิใช่แต่จะยึดถือหลักเกณฑ์หรือระเบียบอย่างเดียวซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสีย ควรจะยืดหยุ่นได้

9. ความมีหลักฐาน ข้อนี้ประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ คือ มีบ้านอยู่เป็นที่เป็นที่ทางมีครอบครัวอันมั่นคงและตั้งตนไว้ในที่ชอบ

10. ความจงรักภักดี หมายความว่า ยอมเสียสละเพื่อประโยชน์แห่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

กล่าวโดยสรุปจริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างอันดี โดยมีพื้นฐานจากคำสั่งสอนทางศาสนาที่ซุ่มนุมนั้นยึดถือ หรือเป็นการประพฤติปฏิบัติเนื่องจากวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่สืบต่อกันมา และไม่ว่าจริยธรรมจะมีที่มาจากศีลธรรมหรือวัฒนธรรมก็ดีแต่เป็นสิ่งที่มีความค่าต่อสังคม ก่อให้เกิดขวัญกำลังใจแก่คนในสังคมนั้นและเป็นสิ่งที่ควบคุมมิให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติผิดทำนองคลองธรรม หรือทำความเสียหายให้กับสังคมเป็นส่วนรวม

3. แนวคิดเรื่องค่านิยม

ค่านิยมมีผู้ให้ความหมายมากมาย อาทิเช่น

ก๊อ สวัสดิ์พานิช (2535 : 57) ได้กล่าวว่า ค่านิยม เป็นความคิด พฤติกรรมและสิ่งอื่นที่คนในสังคมหนึ่งเห็นว่ามีคุณค่า จึงยอมรับมาปฏิบัติและวางแหงนไว้ระยะหนึ่ง ค่านิยมมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคม

พนัส หันนาคินทร์ (2544 : 59 - 62) กล่าวถึง ความหมายของค่านิยมไว้ว่า เป็นการยอมรับนับถือและพร้อมที่ปฏิบัติตามคุณค่าที่คนหรือกลุ่มคนในสังคม มีต่อสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นวัตถุ ความคิดหรือการกระทำในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ สังคม ทั้งนี้ ได้มีการประเมินค่าจากทัศนคติต่าง ๆ โดยรอบคอบแล้ว

Phenix. (1993 : 13) ให้นิยามว่า “ค่านิยม คือ ความชอบ ความสามารถจำแนกให้เห็นความเห็นความแตกต่างของความชอบกับกับความไม่ชอบได้โดยการประเมินผล”

Ruch. (1992 : 29) กล่าวไว้ว่า ค่านิยมเป็นแรงจูงใจอันสำคัญที่มีต่อจุดมุ่งหมายในชีวิต จุดมุ่งหมายใดของชีวิตได้มาแล้วคุ้มค่า เราจะกล่าวว่าจุดมุ่งหมายนั้นมีค่านิยมสูง ถ้าจุดมุ่งหมายใดได้มาแล้วไม่คุ้มค่า จุดมุ่งหมายนั้นมีค่านิยมในระดับต่ำ สิ่งใด ที่บุคคลพยายามหลีกเลี่ยง แสดงว่า บุคคลนั้นมีค่านิยมที่ไม่ดีหรือมีค่านิยมในทางลบต่อสิ่งนั้น ค่านิยมจึงมีบทบาทและอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล

Miller. (1990 : 79 - 92) ได้อธิบายว่า ค่านิยมเป็นเจตคติและความเชื่อที่ฝังลึกในชีวิตของบุคคลและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในทุกด้าน จากพฤติกรรมที่เห็นได้ง่าย อาทิ เช่น การแต่งกาย ไปจนถึงพฤติกรรมที่ซับซ้อน อาทิเช่น การแสดงความคิดเห็น การเลือกคู่ครองความยุติธรรม เป็นต้น

จากทัศนะต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมายของค่านิยมเมื่อประมวลแล้วสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการคงอยู่ของสังคมมนุษย์ ค่านิยมมีบทบาทต่อความคิดและการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม ทำให้สังคมมีความโน้มเอียงไปในทางเดียวกันในสังคมนั้น ๆ อันจะเป็นแนวทางที่มนุษย์จะประพฤติตนไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่ตัวเองได้พิจารณาไตร่ตรองแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีสำหรับตนหรือสังคมยอมรับนับถือและปฏิบัติตามแนวคิดนั้นๆ อย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลาหนึ่งแต่อาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและตามความคิดเห็นของมนุษย์ในสังคมนั้น

3.1 ประเภทของค่านิยม

นักวิชาการได้แบ่งประเภททางค่านิยมไว้หลายแบบ ในงานวิจัยนี้ได้เลือกการแบ่งประเภทของค่านิยมเพียงเสนอไว้ 2 แบบ ดังต่อไปนี้

อดุลย์ วิเชียรเจริญ (2532 : 6) ใช้หลักความเปลี่ยนแปลงแบ่งค่านิยมไว้เป็นสองประเภท ได้แก่ ประเภทแรก ค่านิยมหลักซึ่งเป็นค่านิยมที่มีลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้ว มีการวางรากลึก ยากที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ส่วนอีกประการหนึ่งได้แก่ ค่านิยมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมซึ่งเป็นของที่ไม่คงทน

Phenix. (1993 : 26) ใช้หลักความสนใจและความปรารถนาของบุคคลแบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. ค่านิยมทางสังคม (Social Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้เกิดความรักความเข้าใจและความต้องการของอารมณ์ของบุคคล
2. ค่านิยมทางวัตถุ (Material Values) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้ชีวิตร่างกายของคนเราสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป ได้แก่ ปัจจัยสี่ คืออาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า และยารักษาโรค
3. ค่านิยมทางความจริง (Truth Values) เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความจริงซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการความรู้ และนักวิทยาศาสตร์ที่ต้องการค้นหากฎของธรรมชาติ
4. ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Values) เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรับผิดชอบชั่วดี
5. ค่านิยมทางสุนทรียะ (Aesthetic Values) เป็นความซาบซึ้งใจในความดีและความงามของสิ่งต่าง ๆ

6. ค่านิยมทางศาสนา (Religious Values) เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความปรารถนาความสมบูรณ์ของชีวิต รวมทั้งความศรัทธาและการบูชาในทางศาสนาด้วย จากประเภทต่าง ๆ ของค่านิยมข้างต้น ค่านิยมความรัก คู่ครองและการแต่งงาน ที่ศึกษาในการวิจัยครั้งนี้เป็นค่านิยมที่น่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางสังคมวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ค่านิยมที่ศึกษาเป็นค่านิยมที่ศึกษาเป็นค่านิยมทางสังคมและทางจริยธรรม

3.2 หน้าที่ของค่านิยม

สุนทรী โคมินและสนิท สัมครการ (2522 : 9) กล่าวถึง หน้าที่ของค่านิยม 7 อย่างไว้ดังนี้

1. ค่านิยมจูง (Lead) เป็นค่านิยมที่ช่วยให้บุคคลได้แสดงจุดยืนของตนในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับสังคมออกมาอย่างชัดเจน
2. ค่านิยมเป็นตัวช่วยกำหนด (Predispose) ให้บุคคลนิยมอุดมการณ์ทางการเมืองบางอุดมการณ์มากกว่าอุดมการณ์อื่น
3. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ช่วยนำ (Guide) การกระทำให้ทำบุคคลประพฤติและแสดงตัวต่อผู้อื่นที่ประพฤติเป็นปกติอยู่ทุกวัน
4. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ใช้ในการประเมิน (Evaluate) ตัดสินการขึ้นชมยกย่องการตำหนิ ตีเตียนตัวเองและการกระทำของผู้อื่น
5. ค่านิยมเป็นจุดกลางของการศึกษา กระบวนการเปรียบเทียบกับผู้อื่น
6. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ถูกใช้ในการชักชวน (Persuade) หรือสร้างประสิทธิผลต่อคนอื่น
7. ค่านิยมเป็นบรรทัดฐานที่ถูกใช้เป็นฐาน (Base) สำหรับกระบวนการให้เหตุผลต่อความนึกคิดและการกระทำของตน

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537 : 57) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับหน้าที่ของค่านิยมว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากว่า ค่านิยมที่มนุษย์มีอยู่นั้น ทำหน้าที่มากมายหลายอย่างที่เกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ที่สำคัญคือ

1. ค่านิยมทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานหรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายของบุคคล กล่าวคือ ค่านิยมจะเป็นตัวกำหนดการแสดงออกพฤติกรรมของจะทำหรือไม่เราว่า ค่านิยมจะเป็นตัวกำหนดการแสดงออกของพฤติกรรมของเราว่า บุคคลควรจะทำหรือไม่ควรจะทำสิ่งใด ค่านิยมจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและค่านิยมจะทำหน้าที่ประเมินการปฏิบัติกรต่าง ๆ ทั้งของตัวเอง และของคนอื่น

2. ค่านิยมทำหน้าที่เป็นแบบแผนในการตัดสินใจ และการแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ในบางกรณีบุคคลต้องเจอกับสถานการณ์บางอย่างที่ขัดแย้งกัน ทำให้เขาต้องเลือกทางใดทางหนึ่ง เช่น การปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัด กับความเป็นตัวของตัวเองหรือรักษาความเป็นอิสระของตัวเอง การปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแต่ยากจน กับการปฏิบัติงานในที่ไม่สุจริต แต่ทำให้ร่ำรวย บุคคลจะเลือกเดินทางไหนนั้นค่านิยมมีอยู่จะช่วยกำหนดทางเลือกให้เขา

3. ค่านิยมทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจ หรือผลักดันของบุคคล เช่น บุคคลที่มีความนิยมชมชอบในการมีอายุยาวนานหรือสุขภาพดี ก็จะมีแรงผลักดันให้อยากออกกำลังกายอยู่เสมอ ตลอดจนมีความรอบคอบในการ บริโภคอาหาร บุคคล ที่มีความนิยมเกี่ยวกับวัตถุนิยมสูง ก็จะมี ความขยันขันแข็งและเพียรพยายามในการทำงานเพื่อให้ได้มาทำงาน เพื่อเงินทองและสิ่งของ ที่พึงปรารถนา ค่านิยมจะทำหน้าที่เป็นเกณฑ์หรือมาตรฐานในการแสดงออกของพฤติกรรม ช่วยตัดสินใจในกรณีที่บุคคลได้พบกับสถานการณ์บางอย่างที่ขัดแย้งกันและต้องเลือกเอาอย่างใดอย่างหนึ่งและค่านิยมยังช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจความสนใจและความตั้งใจที่จะนำไปสู่การ แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมที่ตัวเองยึดถือ

3.3 ธรรมชาติและกระบวนการเกิดค่านิยม

Rokeach. (2001 : 241 - 256) อธิบายไว้ว่า แนวคิดและค่านิยมของกรอบทฤษฎีนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติแห่งค่านิยมของมนุษย์ 5 ประการ ดังนี้

1. จำนวนของค่านิยมแต่ละคนมีไม่มากนัก และอยู่ในข่ายที่จะนับและศึกษาได้
2. ความแตกต่างของค่านิยมจะแสดงออกในทางระดับ (Degree)
3. ค่านิยมต่าง ๆ จะสามารถจัดรวมกันได้ เป็นระบบค่านิยม (Values System)
4. ค่านิยมของมนุษย์สามารถสืบไปจนถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในเกือบทุกรูปแบบที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้
5. ค่านิยมของมนุษย์จะแสดงออกทางเจตคติและพฤติกรรมของมนุษย์ในเกือบทุกรูปแบบที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้

ในเรื่องของกระบวนการเกิดค่านิยม สายสุนีย์ อุดมณา (2541 : 17 - 19) ได้กล่าวถึงกระบวนการเกิดค่านิยม มี 5 ลำดับ คือ

1. ความรู้สึกจากสิ่งที่ตนกระทำอยู่ หรือเคยมีประสบการณ์มาก่อน
2. ความคิดเห็น แบ่งได้หลายประเภท ได้แก่ เป็นความคิดเห็นอย่างระดับ แบ่งเป็น 7

ระดับ คือ ระดับความจำ การแปลความ การประยุกต์ การตีความ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล แยกเป็นความคิดเห็นแบบวิพากษ์ วิจารณ์ ซึ่งแยกแยะข้อเท็จจริงจากความคิดเห็นส่วนตัวที่มีอคติ แยกเอาการเลือกที่รักมักที่ชังและข้อขัดแย้งจากสิ่งที่เป็นสัจจะหรือข้อเท็จจริง รวมทั้งการวิพากษ์ วิจารณ์ การ โฆษณาชวนเชื่อและพฤติกรรมที่ตามมา เป็นต้น เป็นความคิดเห็นตามหลักตรรกวิทยา ความคิดแบบสร้างสรรค์ ความคิดจากพระพุทธศาสนา อาทิ เช่น การใช้ภาษา การคำนวณและการวิจัย

3.การติดต่อสื่อสารและถ่ายทอด สามารถทำได้ทั้งคำพูดหรือทางอื่น อาทิเช่น การเขียน การฟังการวาดรูป เป็นต้น

4. การเลือกเชื่อและเกิดศรัทธา เป็นการพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปจากทางเลือกต่าง ๆ มีการพิจารณาสิ่งที่เกี่ยวข้องทั้งที่ชอบและไม่ชอบ ทำให้ตนเลือกเชื่อและเกิดศรัทธาในการฟังหาตนเองว่า เป็นสิ่งที่ดีและยึดมั่นไว้ในใจ

5. การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่ทำตามซ้ำกับที่เคยทำมาหรือจากที่เลือกใหม่ ในขั้นนี้จะเกิดความเชื่อและมีศรัทธาในพฤติกรรม พยายามที่จะปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมที่สามารถเห็นได้

กล่าวโดยสรุป เรื่องคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ที่ความหมายเกี่ยวกับคำทั้งสามนี้คือ หลักธรรมในศาสนา เป็นคำสอนที่ให้บุคคลตระหนักรู้ว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งใดเป็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นสิ่งที่ตั้งงามที่ควรปฏิบัติ

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ปัจจุบันมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้ เสน่ห์ จามริก (2546 : 34) ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรืออีกในหนึ่งเรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ที่สืบทอดกันมา พร้อมทั้งยังมีการพัฒนาตามสภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ด้วยจุดประสงค์ที่พยายาม จะยับยั้งเพื่อดำรงการพึ่งตนเองต่อแรง กระแสความกดดันและขยายตัวทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองโลกภายนอก

สุรศักดิ์ ปะตังธาโต (2543 : 10) ได้ให้ความหมายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้และการประมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับการถ่ายทอดจากการสั่งสมประสบการณ์ ของบรรพบุรุษในอดีต โดยผ่านกระบวนการศึกษาและเรียนรู้จนเกิดองค์ความรู้ใหม่ ประกอบไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาใช้ในการจัดรูปแบบการสอน ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านบุคคล หมายถึง บุคคลสำคัญและผู้รู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุในท้องถิ่น ผู้รู้ในท้องถิ่น
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสถานที่ หมายถึง แหล่งความรู้ที่สำคัญที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น แปลงเกษตรและผสมผสาน ตลาดนัดสินค้า โรงงานอุตสาหกรรมในครัวเรือน
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวัสดุอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุอุปกรณ์และเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากปัญญาของคนในท้องถิ่น เช่น บ้านทึบประวัตินมู่บ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี งานหัตถกรรมของหมู่บ้าน

ศิริมงคล ทนทอง (2553 : 46) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง เกณฑ์หลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคลและในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

สุธี เทพสุริวงค์และเบญจวรรณ บัวขวัญ (2547 : 45) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องและความเฉลียวฉลาดของแต่ละคนหรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องที่ทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมี เกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมในปัจจุบัน คือ การอนุรักษ์ บำรุงรักษาสิ่งที่ดีงามไว้ เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรมและคุณค่าหรือการปฏิบัติตน เพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามที่หายไป เลิกไปหรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย การประยุกต์ คือ การปรับหรือผสมผสานความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงไม้เพื่อให้เกิดการสำนึกอนุรักษธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัดมาเป็นธนาคารข้าวเปลือก เพื่อช่วยผู้ขาดแคลน การสร้างใหม่คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกันมาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคาร โครกระบือ การรวมกลุ่ม แม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 10) กล่าวว่า ในการพัฒนาประเทศไทยเพื่อให้เจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เราให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และ

เทคโนโลยีตลอดมาแต่ยิ่งพัฒนา ก็พบว่าประเทศไทยต้องวิ่งตามต่างประเทศอยู่ตลอดเวลา เป็นการพัฒนาที่นำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ มากมาย นับตั้งแต่การเสียเปรียบดุลการค้า ความไม่สมดุลระหว่างวิทยาศาสตร์กับวัฒนธรรม ความไม่สมดุลระหว่างอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ก็เพราะเราได้พัฒนาประเทศและจัดการศึกษาโดยทอดทิ้งของดีที่ประเทศเรามีอยู่คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย แต่ยังมีบางส่วนหลงเหลือเป็นมรดกอันล้ำค่าอยู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาไทยมีสภาพที่ตกต่ำอย่างในปัจจุบัน คือ สังคมไทยได้ละเลยไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมานาน เมื่อมีระบบ โรงเรียนที่สอนความรู้แบบสากลเกิดขึ้น ภูมิปัญญาไทยก็ถอยร่นไปจากระบบการศึกษาไทยจนเกือบสิ้นเชิง โดยเฉพาะช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาไม่มีการให้เกียรติยกย่องหรือให้ความสำคัญ ขาดการรวบรวมการศึกษาวิจัยและพัฒนาในเรื่องภูมิปัญญาไทยเพื่อนำมาใช้ในวิถีชีวิตและสังคมคงจะเห็นได้ว่างานวิจัยในปัจจุบัน ในสถาบันอุดมศึกษาและสถาบันวิชาการทั้งของหน่วยงานราชการและเอกชน ส่วนใหญ่จะทำการวิจัยเรื่องที่เป็นวิชาการแบบสากล ซึ่งเป็นศาสตร์สมัยใหม่และค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีน้อยเมื่อปี พ.ศ. 2541 แต่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2553 การค้นคว้าวิจัยเรื่องภูมิปัญญาไทยมีเพิ่มมากขึ้นไม่มีการศึกษาภูมิปัญญาไทยในโรงเรียนการศึกษาในระบบ โรงเรียนของเรามุ่งไปทางความรู้ที่เป็นสากลแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จากเดิมการศึกษาภูมิปัญญาไทยมีประมาณร้อยละ 80 - 90 ของเนื้อหา แต่ในปัจจุบันมีเหลือเพียงร้อยละ 5 - 10 เท่านั้น เช่น ภาษาไทย คนตรีไทย นาฏศิลป์ไทย เป็นต้น ไม่มีการส่งเสริมผลงานหรือโครงการที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย จากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลการศึกษาของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นที่ดูแลนโยบายและแผนหรือกรมที่ดูแลสถานศึกษา

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 204 - 212) ยังกล่าวอีกว่า เมื่อระบบการศึกษาแบบตะวันตกเข้ามา นักการศึกษาไทยไม่สนใจ ไม่ปรับปรุงและไม่ยกย่องภูมิปัญญาไทย ทำให้ภูมิปัญญาไทยสูญหายซึ่งมรดกที่ล้ำค่าของชาติไปมาก ที่เห็นชัดเจนก็คือ ภูมิปัญญาไทยทางการแพทย์ เราดูแลการรักษาแบบไทยว่าไม่ทันสมัย ในโรงพยาบาลทั่วไปถึงไม่มีส่วนในการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณเหลืออยู่เลย มีแต่การรักษาแบบตะวันตกซึ่งเรียกว่าแผนใหม่หรือแผนปัจจุบันนอกจากนี้ตามร้านขายยาที่เป็นแผนปัจจุบัน สมุนไพรไทยซึ่งเป็นยาแผนโบราณหายได้ยากต่างจากการแพทย์ในประเทศจีน ซึ่งทำการรักษาทั้งแผนปัจจุบันกับแผนโบราณควบคู่กันไปโรงพยาบาลประเทศจีนจะมีแพทย์อยู่ 2 ประเภท คือ ที่รักษาแบบแผนโบราณกับแผนปัจจุบันปัจจุบัน โดยมีฐานะที่เท่าเทียมกัน ค่าตอบแทนหรือเงินเดือนก็ใกล้เคียงกัน

กัลป์ยานี ปฎิมาพรเทพ (2548 : 55) กล่าวว่า เอคเคิล (Eckel) ให้แนวคิดไว้ว่า ในประเทศในอเมริกาคณะกรรมการทางการศึกษาของอเมริกา ได้ศึกษาเกี่ยวกับ กลยุทธ์ศาสตร์การเปลี่ยนแปลงในองค์การและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาของคณบดี ภาควิชาต่าง ๆ ปรากฏว่าในภาควิชาต่าง ๆ ได้เห็นมากกับการใช้ภูมิปัญญาปัญญาดั้งเดิมและ แสมเซอร์ ให้แนวคิดไว้ว่า ในประเทศอังกฤษที่ได้มีโครงการพิจารณาเกี่ยวกับอายุของผู้เรียน โดยสมาชิกของโครงการฮอลดีให้ผู้สูงอายุ ได้เข้าสู่โรงเรียนและใช้ชีวิตกับภูมิปัญญาเพื่อ ช่วยเหลือนักเรียน จุดมุ่งหมายของโครงการนี้เพื่อให้เด็ก ๆ ได้รับรู้เรื่องราวของผู้สูงอายุ และการสื่อสารความรู้ความเข้าใจระหว่างคนทั้งสองวัยตลอดจน เพื่อปรับปรุงมาตรฐาน ของการจัดการศึกษา

สรุป ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ของ ชาวบ้านความสามารถและประสบการณ์ของบุคคลในท้องถิ่นที่ใช้ในการแก้ปัญหาหรือดำเนิน ชีวิต ซึ่งเรียนรู้จาก ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องและความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน หรือผู้มีความรู้ ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นเรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การทำเครื่องมือเกษตร ภูมิปัญญาเหล่านี้ เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดต่อ ๆ มา

ดังนั้น การถ่ายทอดโดยผ่านครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการศึกษาตามสถานการณ์ และความเป็นจริงในชีวิตประจำวันหรือในชุมชน ที่ค้นพบว่าคุณภาพของพื้นที่ที่มีความ หลากหลายของบริบทและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน โดยการเรียนรู้จากครูภูมิปัญญาในท้องถิ่น การจัดกิจกรรมการถ่ายทอด ความรู้นี้จะเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ชุมชนและครอบครัว ให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น นอกจากนั้นยังเป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงไว้ อีกด้วย

2. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

นุชนาฏ รัตนรังสรรค์ (2549 : 19 - 20) แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

2.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการยังชีพ

2.1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน

1) ภูมิปัญญาการพึ่งตนเอง

- 2) ภูมิปัญญาหลบเลี่ยงอันตราย
  - 3) ภูมิปัญญาการรวมพลังและการพึ่งพิง
  - 4) ภูมิปัญญาในการใช้และทำศาสตราวุธ
  - 5) ภูมิปัญญาการดูแลบำรุงรักษาชีวิตและทรัพย์สิน
- 2.1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการสร้าง พิทักษ์ฐานะและอำนาจ
- 1) ภูมิปัญญาการสร้างและขยายอำนาจ
  - 2) ภูมิปัญญารักษารัฐฐานะและอำนาจ
- 2.1.4 ภูมิปัญญาการจัดการเพื่อสาธารณะประโยชน์
- 2.1.5 ภูมิปัญญาที่เป็นการสร้างสรรคพิเศษ

2.2 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 45) ได้แบ่งสาขาภูมิปัญญาออกเป็น 10 สาขา ดังนี้

2.2.1 สาขาเกษตร หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนในสภาวะการต่างๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ไขปัญหาด้านการตลาด การแก้ไขปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขปัญหา โรคและแมลง) และรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2.2.2 สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

2.2.3 สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

2.2.4 สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและประโยชน์จากคุณค่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

2.2.5 สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและการบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

2.2.6 สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนไทยให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

2.2.7 สาขาวิศวกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทักษะศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

2.2.8 สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรทางการศึกษา ทั้งองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนา

2.2.9 สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

2.2.10 สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีข้าว

จากความหมายดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความแตกต่างกันตามเกณฑ์จัดประเภทและความเชื่อของแต่ละบุคคล โดยภาพรวมแล้วสามารถจัดกลุ่มภูมิปัญญาที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็น 4 ด้าน คือ ด้านที่ 1 ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ด้านที่ 2 ได้แก่ ด้านวรรณกรรม ด้านที่ 3 การประกอบอาชีพ ด้านที่ 4 ได้แก่ แนวคิด หลักการ หลักปฏิบัติและการใช้เทคโนโลยี

3. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1 ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

วิจิต นันทสุวรรณ (2548 : 28) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 3 ลักษณะ คือ

3.1.1 ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตตามธรรมชาติเนื้อหาของภูมิปัญญา คือ การอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ เรื่องของผี

ระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา เป็นต้น ที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ

3.1.2 ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้ เป็นพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้น อย่างนี้ไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจของอนิจจังของชีวิต เป็นสูงสุด รูปธรรมที่แสดงออก คือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ย่า ตายาย ผีพ่อ ผีแม่ และวิถีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3.1.3 ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากินในด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค เป็นต้น

3.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 147) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นการศึกษาโลกทัศน์ จีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่ง

3.2.2 ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่นการทำมาหากิน เกษตรกรรม หัตถกรรม อุตสาหกรรมศิลปะ คนตรีและอื่น ๆ

3.3 ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน

สามารถ จันทร์สุรีย์ (2533 : 57 - 59) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน 3 ลักษณะ คือ

3.3.1 ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ

3.3.2 ความสัมพันธ์ของคนกับบุคคลอื่น ๆ ที่ร่วมกันอยู่ในสังคมหรือชุมชน

3.3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย

3.4 ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2542 : 42) ได้กล่าวว่าลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคมและในสภาพแวดล้อมที่ต่างกันและถ่ายทอดสืบต่อกันเป็นวัฒนธรรมซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

3.4.1 ความจำเพาะเกี่ยวกับท้องถิ่นเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมา จากประสบการณ์หรือความชัดเจนจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ

3.4.2 มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูงเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ภูมิปัญญาที่มีจากประสบการณ์จริงทั้งในเรื่องของกายใจชีวิตสังคมและสิ่งแวดล้อมความคิด เรื่องแม่ธรณีแม่คงคาพระภูมิเจ้าที่รุกขเทวดาเป็นตัวอย่างของการนำเอาธรรมชาติมาเป็น นามธรรมที่สื่อไปถึงส่วนของใจที่เชื่อมโยงไปสู่อัตตประ โยชน์โดยสร้างความผูกพันที่ถูกต้อง ให้คนเคารพธรรมชาติคนเราถ้าเคารพอะไรย่อมไม่ทำลายสิ่งนั้นมีความเคารพผู้อาวุโสเนื่องจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์จึงมีความเคารพผู้อาวุโสเพราะผู้อาวุโส มีประสบการณ์มากกว่า

3.5 ภูมิปัญญาของมนุษย์

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 36) กล่าวถึง ภูมิปัญญาว่าภูมิปัญญาของมนุษย์เกิดจาก การที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดและ ดำรงเผ่าพันธุ์ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็ต้องสร้างและปรับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ด้วยกันตลอดเวลาซึ่งไปกว่านั้นเพราะมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กมากในธรรมชาติในจักรวาล อันดึกดำไพศาลมนุษย์ถึงจะเก่งอย่างไรก็ไ้จะรู้แจ้งแทงตลอดจนสามารถควบคุมทุกสิ่ง ทุกอย่าง ไว้ใ้ได้อำนาจได้ก็หาไม่มนุษย์จึงสร้างความเชื่อและระบบความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือ ธรรมชาติขึ้นตามความรู้ความเข้าใจและจินตนาการของเผ่าพันธุ์เพื่ออย่างน้อยก็ให้เกิดคุณภาพ เกิดความมั่นคงทางใจเกิดความราบรื่นในชีวิตทั้งหมดนี้เป็นเพราะมนุษย์ใช้ปัญญาแก้ปัญหา สังสมสืบสานและปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างไม่หยุดยั้งสิ่งนี้เองคือภูมิปัญญาสิ่งนี้เอง คือแก่นของวัฒนธรรม

4. กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การสร้างสรรค์และสั่งสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีการพัฒนามายาวนาน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2536 : 13) ได้ศึกษาวิเคราะห์และประมวลเอาลักษณะการเรียนรู้ ของชาวบ้านหรือคนธรรมดาสามัญจนก่อให้เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาไว้อย่างมากมายว่า กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์มี ดังนี้

4.1 การลองผิดลองถูกในบรรพกาลมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ ของตนให้อยู่รอดด้วยการ “ลองผิดลองถูก” ในการหาอาหารการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ

การรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยต่อสู้แย่งชิงสิ่งของที่อยู่ระหว่างมนุษย์ด้วยกันและเผชิญโชคด้วยการเสี่ยงต่าง ๆ เมื่อประสบความสำเร็จถึงชีวิตดับหรือบาดเจ็บแต่ถ้าสำเร็จก็ได้อาหารได้สิ่งของพื้นอันตราาย เป็นต้นจากประสบการณ์ของการทดลองผิดลองถูกมนุษย์ก็สะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์ของตน นานๆเข้าสิ่งที่ประพศติปฏิบัติก็กลายเป็นจารีตธรรมเนียมหรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไป กาลเวลาล่วงเลยไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาจากข้อธรรมเนียมปฏิบัติไปแล้วรู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพศติปฏิบัติเช่นนั้น จึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือแก้ไขป้องกันปัญหาได้ความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริงบ่อยครั้งภูมิปัญญาเหล่านั้นใช้การต่อไปไม่ได้เพราะเหตุปัจจัยเปลี่ยนแปลงไปสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปมนุษย์ก็ต้องใช้ปัญญาขบคิดแก้ไขปัญหาเอาใหม่ต้องเสี่ยงชีวิตกันใหม่ต่อเมื่อได้เรียนรู้ว่าคิดอย่างไรทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหาได้ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ต่อไปถ้าล้มเหลวก็จะจดจำเป็นข้อห้ามด้วยการสั่งสมประสบการณ์ดังกล่าวมนุษย์ก็สั่งสมปัญญาในการดำรงชีพไว้มากขึ้นและมีความเสี่ยงน้อยลง

4.2 ลงมือกระทำจริงมนุษย์เรียนรู้ด้วยการ “ลงมือกระทำจริง” ในสถานการณ์แวดล้อมที่มีอยู่จริงเช่นการเดินทางการปลูกพืชการสร้างบ้านและการต่อสู้กับภัยอันตราย เป็นต้น ในกรณีชาวบ้านในประเทศไทยจะเห็นได้ว่าชาวภาคเหนือ : เรียนรู้จากการร่วมกันจัดระบบเหมืองฝาย เพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขาแล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มแม่น้ำเดียวกันชาวอีสาน : เรียนรู้ที่จะแสวงหาแหล่งดินค้ำน้ำขุมเป็นที่ทำกินหรือขุดสระไว้เป็นบริเวณรอบเขตสถานเพื่อเลี้ยงชุมชนชาวภาคกลางเรียนรู้ที่จะอยู่กับภาวะน้ำหลากน้ำท่วมน้ำลดด้วยการปลูกเรือยนต์สูงเดินทางด้วยเรือและทำนาทำไร่ให้สอดคล้องกับฤดูกาลส่วนชาวใต้ : ก็เรียนรู้ที่จะพึ่งพากันระหว่างคนอยู่ต่างถิ่นต่างทำเลกันในเขตเชิงเขาลุ่มน้ำและชายทะเลด้วยการผูกไมตรีและแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างพื้นที่การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ในสถานการณ์จริงปฏิบัติจริงแล้วส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานแบบ ค่อยเป็นค่อยไปได้กลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

4.3 การถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็นการส่งต่อแก่คนรุ่นหลังด้วยการ “สาธิตวิธีการและสั่งสอนด้วยการบอกเล่า” ในรูปของเพลงกล่อมเด็กคำพังเพยสุภาษิตและการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์ซึ่งโดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านไทยทุกภูมิภาค จะนิยมแบบสาธิตวิธีการและสอนเป็นวาจาในกรณีที่เป็นศิลปวิทยาที่มี

ความซับซ้อนลึกซึ้งซึ่งจะใช้วิธีลายลักษณ์ในรูปของตำราเช่นตำรายาตำราปลูกบ้านตำราโหราศาสตร์หรือผูกเป็นวรรณกรรมคำสอนคำตักเตือนภาษิตคู่มือตำนานและนิทานเป็นต้นสุดแต่จะเห็นว่าสะดวกและสอดคล้องกับพื้นฐานของชาวบ้านการถ่ายทอดทั้งโดยวาจาและลายลักษณ์หรือการสาธิตก็ไม่มีอะไรตายตัวแต่ละจะปรับเปลี่ยนไปตามเหตุและปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของคนผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมบางกรณีความรู้ที่สั่งสมไว้ก็อาจถดถอยหรือสูญหายได้

4.4 พิธีกรรมการเรียนรู้โดย “พิธีกรรม” กล่าวในเชิงจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และมีอำนาจโน้มน้าวให้คนมีส่วนร่วมรับเอาคุณค่าและแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไป ในตัวเป็นการตอกย้ำความเชื่อกรอบศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชนแนวปฏิบัติและความคาดหวัง โดยไม่ต้องใช้การจำแนกแจกแจงเหตุผลแต่ใช้ศรัทธาความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ถึงแม้จะมีภูมิปัญญาความรอบรู้อยู่เบื้องหลังพิธีกรรมก็ไม่มีภาระเน้นย้ำภูมิปัญญาเหล่านั้นแต่จะเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญด้วยเหตุดังนี้พิธีสืบชะตาแม่น้ำสืบชะตาเมืองบวชต้นไม้บวชป่าพิธีอุปสมบทพิธีบังสุกุลพิธีสู่ขวัญในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้นจึงเกิดผลทางใจแก่ผู้ร่วมในพิธีและมีผลในการวางบรรทัดฐานความประพฤติตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นอันมากรวมทั้งตอกย้ำความสำคัญของคุณค่าทางสังคมอย่างมีพลังด้วยพิธีกรรมจึงมิใช่เรื่องเหลวไหลหรือมง่ายแต่เป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังบ่มเพาะความเชื่อคุณค่าและแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมประเพณีแม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ที่นับถือความเป็นเหตุเป็นผลต่อกันของสรรพสิ่งและให้ความสำคัญต่อข้อมูลเชิงประจักษ์พิธีกรรมก็ยังมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ทางจิตวิญญาณอยู่นั่นเอง เพราะมนุษย์ก็ยังคงเป็นมนุษย์ที่มีใฝ่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์ถ่ายเดียว

4.5 ศาสนาทั้งในด้านหลักธรรมคำสอนศีลและวัตรปฏิบัติตลอดจนพิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในเชิงการเรียนรู้ล้วนมีส่วนตอกย้ำภูมิปัญญาที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้กรอบและบรรทัดฐานความประพฤติและความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจเป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในการเผชิญชีวิตบนความไม่แน่นอนอันเป็นสัจธรรมอย่างหนึ่งของสถาบันศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของคนที่อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่าสำหรับพุทธศาสนาในขั้นปฐมัตถ์ก็มีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งปวงสำหรับบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติศาสนาจึงเป็นหลัก ในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติสติปัญญาและอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อม ๆ กันถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนที่น่าถือศาสนา นั้น ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอีกทั้งเป็นแก่น

และกรอบในกระบวนการจัดการทางสังคมด้วยอย่างไรก็ตามสถาบันศาสนาอ่อนกำลังลงมากในปัจจุบันและมีที่ท่าว่าจะอ่อนลงไปอีกในอนาคตเพราะเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกหลายประการวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาการทางจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเดินทางสวนกันและขัดแย้งกันอย่างน่ากลัวอันตรายยิ่งนักเมื่อเป็นเช่นนี้จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้ก็เดินสวนทางกันไปด้วย

4.6 แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในชาติพันธุ์ถิ่นฐานทำกินรวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรมทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัว มีความคิดใหม่วิธีการใหม่เข้ามาผสมกลมกลืนบ้างขัดแย้งบ้างแต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายกว้างขวางทั้งในด้านสาระรูปแบบและวิธีการกระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมจึงมีพลวัต โดดเด่นกว่าเดิมส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอันทันสมัยส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อมและอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณ ขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้กว้างขวางหลากหลายมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนสังคมไทยจึงกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทางเลือกให้แสวงหามากมายไม่รู้จบและมีเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ที่มีภูมิปัญญาทั้งเก่าใหม่ให้พิจารณาอย่างรอบคอบนั้นดี

4.7 การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในการแก้ปัญหาทั้งทางสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมได้มีคนพยายามเลือกเฟ้นเอาความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติ ที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณีมาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ต้องกับฐานความเชื่อเดิมขณะเดียวกันก็แก้ปัญหาในบริบทใหม่ ได้ระดับหนึ่งการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทยดังจะเห็นได้จากการแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจในหมู่คนที่มีอาชีพที่ต้องเสี่ยงโดยการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เสด็จพ่อ ร. 5 พระพรหมและการทรงเจ้าเข้าผีอันมีอยู่ดาษดื่น เพื่อขอลาภผลหรือแก้วิกฤตการณ์ในชีวิตหรือรักษาโรคร้ายไข้เจ็บด้วยการผสมผสานการแพทย์สมัยใหม่กับสมุนไพรและการรักษาทางใจจากหมอเมืองและพระสงฆ์และการไปให้หมอดูทำนายทายทักโชคชะตาในยามมีทุกข์ขาดความมั่นใจในตัวเองเป็นต้นตัวอย่างดังกล่าวนี้ไม่เกี่ยวกับการประเมินค่าว่าผิดถูกหรือดีชั่วแต่อย่างใดหากแต่เป็นปรากฏการณ์ที่เห็นได้โดยทั่วไปเกี่ยวกับการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีปัญหาวิกฤตการณ์ความสลับซับซ้อนทางสังคมยิ่งกว่าในอดีตที่ผ่านมาและการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่ย่อมมีทั้งที่ได้ผลและไม่ได้ผลสร้างสรรค์และไม่สร้างสรรค์

4.8 ครูพักลักจำก็เป็นกระบวนการเรียนรู้วิถีหนึ่งที่มีมาแต่เดิมและจะยังมีอยู่ต่อไปวิธี “ครูพักลักจำ” เป็นการเรียนรู้ทำนองแอบเรียนแอบเอาอย่างแอบลองทำตามแบบอย่างที่เราสังเกตอยู่เงียบ ๆ แล้วรับเอามาเป็นของตนเองเมื่อสามารถทำได้จริงวิธีนี้ดูเผิน ๆ เป็นเสมือนการลักขโมยสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของผู้อื่นแต่ในความหมายที่เข้าใจกันหาสื่อความในทางชั่วร้ายไม่ หากเป็นวิธีการธรรมดาของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่นในชีวิตของทุกคนจะมีพฤติกรรมครูพักลักจำอยู่ไม่มากนักน้อย และถ้ายอมรับนับถือว่าวิธีการเรียนรู้ที่ดูประหนึ่งว่าไม่สำคัญนี้มีคุณค่าสูงมีความเป็นธรรมชาติในนิสัยมนุษย์ และเป็นทางหาความรู้ทางหนึ่งที่มีประสิทธิภาพก็จะเป็นการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่มีผลดีอีกทางหนึ่งได้โดยนัยดังกล่าวนี้ครูพักลักจำเป็นคนละเรื่องกับการขโมยลิขสิทธิ์ทางปัญญา

สรุปได้ว่าระบบและกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่หลากหลายดังที่กล่าวมานี้เป็นการเรียนรู้ ที่ต่างจากการเรียนรู้ในรูปของ โรงเรียนที่แพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเรียนรู้ของชุมชนในทุกภูมิภาคของสังคมไทยที่เป็นแหล่งบ่มเพาะภูมิปัญญามาช้านานนั้นแตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับการเรียนรู้ในรูปสถาบัน

5. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านได้ดังนี้

สามารถ จันทร์สุรย์ (2533 : 57 - 59) กล่าวถึง วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านสรุปได้ว่า ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอดย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัยศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อผีสาางต่าง ๆ รวมทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบันซึ่งจำแนกได้ 2 ประเภทดังนี้

1. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็กเล็ก โดยทั่วไปมีความสนใจในช่วงเวลาสั้นในสิ่งที่น่าสนใจซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่กิจกรรมถ่ายทอดต้องง่ายไม่ซับซ้อนสนุกสนานและดึงดูดใจเช่น การละเล่นการเล่านิทานการลองทำ (ตามตัวอย่าง) และการเล่นปริศนาคำทาย เป็นต้นวิธีการเหล่านี้เป็นการสร้างเสริมนิสัยและบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนาซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นจริยธรรมที่เป็นสิ่งควรทำและไม่ควรทำ

2. วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ผู้ใหญ่ถือว่าเป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ มาพอสมควรแล้วและเป็นวัยทำงานวิธีการถ่ายทอดทำได้หลายรูปแบบเช่นวิธีบอกเล่าโดยตรงหรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีสู่ขวัญพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้นดังจะเห็นได้โดยทั่วไปในพิธีการแต่งงานของทุกท้องถิ่นจะมีขั้นตอนและคำสอนที่ผู้ใหญ่สอนคู่บ่าวสาวอยู่ทุกครั้งรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษ ได้มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอดนอกจากนี้วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจะออกมาในรูปของการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหาหรือคำร้องของการบันเทิงเช่นในคำร้องลูกเต๋า ต่อดัดของภาคกลาง โนราห์หนังตะลุงของภาคใต้ หนังตะลุงของภาคอีสาน (หนังประโมทัย) กลอนลำคำผญาคำสอของอีสานและคำขอของภาคเหนือ เป็นต้นคำร้องเหล่านี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นคติธรรมคำสอนของศาสนาการเมืองการปกครองการประกอบอาชีพการรักษาโรคพื้นบ้านรวมทั้งการปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีต่างๆซึ่งถ้าจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาในอดีตรูปแบบใหญ่ ๆ อาจแบ่งได้ 2 แบบคือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรกับแบบเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษรได้กล่าวมาแล้วข้างต้นส่วนแบบเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารหรือเขียนใส่ใบลานหรือสมุดข่อยที่ชาวใต้เรียก บุคคำบุคขาวเพื่อให้สนใจได้ศึกษาเล่าเรียน สืบต่อมาได้วิธีหนึ่งส่วนในปัจจุบันในยุคที่การสื่อสารมวลชนการคมนาคมเทคโนโลยีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยและรวดเร็วก็มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านทางสื่อมวลชนทุกสาขาไม่ว่าจะเป็นหนังสือเอกสารสิ่งพิมพ์วิทยุโทรทัศน์ภาพยนตร์และอื่น ๆ จนทำให้เกิดการเลือกสารรับหรือไม่รับการถ่ายทอดมีรูปแบบที่หลากหลายสะดวกต่อผู้บริโภค โภคมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้านสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาวะแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ เกิดแก่เจ็บตายและลักษณะที่เป็นรูปธรรมซึ่งเป็นเรื่องของวัตถุและการกระทำเฉพาะด้าน ส่วนลักษณะที่สำคัญที่สำคัญบางประการของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ มีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีบูรณาการสูง มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งและเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

แนวคิดสังคมสีเขียว

1. สังคมสีเขียว : สังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืนในบริบทของประเทศไทย

สังคมสีเขียวเป็นการพัฒนาที่มุ่งสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน โดยเน้นการผลิตและการบริโภคที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและมีการแบ่งปันผลประโยชน์และรับภาระต้นทุนของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนในสังคมที่ครอบคลุมทั่วถึง (Inclusive Green Society) ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลยั่งยืน โดยในระยะยาวประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นดังนี้ (สถาบันวิจัยสังคม, 2539 : 58 - 61)

1.1 การสร้างงานที่มีคุณค่า (Green and Decent Jobs) จากกิจกรรมการผลิตทางเศรษฐกิจสีเขียวใหม่ ๆ และการลงทุนในเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยจะต้องเป็นงานที่ให้ผลตอบแทนหรือค่าจ้างที่เหมาะสมสภาพแวดล้อมการทำงานปลอดภัยงานมีความมั่นคงมีเส้นทางอาชีพที่สมเหตุสมผลและเคารพในสิทธิของแรงงาน โดยเฉพาะการสร้างงานในกลุ่มแรงงานภาคการเกษตรกลุ่มผู้สูงอายุและสตรีจะส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้ซึ่งส่วนใหญ่มีฐานะยากจนสามารถมีรายได้เงินออมและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

1.2 ประชาชนมีสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีจากการผลิตและการบริโภคที่ไร้สารพิษและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถลดปัจจัยเสี่ยงที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นทุนในการดำเนินชีวิตเพื่อให้มีความเป็นอยู่ที่ดีตลอดจนการลดผลกระทบจากภัยพิบัติ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เปราะบางในสังคมเช่นกลุ่มคนที่มีรายได้น้อยและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นต้น

1.3 การเพิ่มศักยภาพและการมีส่วนร่วมระดับท้องถิ่นจากการกระจายอำนาจและสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการและการตัดสินใจในการจัดสรรและเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

2. เหตุปัจจัยที่ผลักดันเข้าสู่การเป็นสังคมที่ทั่วถึงและยั่งยืน

2.1 การก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมผู้สูงอายุโดยจำนวนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมีจำนวนร้อยละ 13.2 หรือจำนวน 8.4 ล้านคน

ในปี พ.ศ. 2553 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22.8 หรือประมาณ 15.13 ล้านคนในปี พ.ศ. 2558 ส่งผลให้อัตราการพึ่งพิงของวัยแรงงานกับผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้นี้มีแนวโน้มอยู่ที่วัยแรงงาน 2 คน จะดูแลผู้สูงอายุ 1 คน ขณะที่ผลิตภาพแรงงานยังคงอยู่ในระดับต่ำมีอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเพียงประมาณร้อยละ 2.6 ต่อปีส่งผลกระทบต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การสร้างรายได้และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนนอกจากนี้ โครงสร้างของกำลังแรงงานในปัจจุบันประกอบด้วยกำลังแรงงานส่วนใหญ่ที่กำลังจะก้าวไปเป็นผู้สูงอายุระดับการศึกษาต่ำและทำงานนอกระบบจึงเป็นข้อจำกัดสำคัญในการยกระดับขีดความสามารถเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการผลิตของประเทศและการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยในปี พ.ศ. 2555 ประมาณร้อยละ 26.5 ของกำลังแรงงานรวมเป็นแรงงานที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปขณะที่ร้อยละ 49.5 ของกำลังแรงงานเป็นประชากรรุ่นเกิดมากที่มีอายุระหว่าง 30 - 49 ปีซึ่งในกลุ่มอายุนี้นี้มีจำนวนมากถึง 12.6 ล้านคนหรือสัดส่วนร้อยละ 64.8 ที่มีการศึกษาเพียงระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่าโครงสร้างกำลังคนสะท้อนว่าการยกระดับทักษะในด้านต่าง ๆ ก็อาจจะมีข้อจำกัด โดยเฉพาะการยกระดับทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นทักษะสำคัญในอนาคตแรงงานบางส่วนอาจจะไม่มีโอกาสเข้าร่วมทำงานที่มีคุณค่าในกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงของการปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตที่เป็นเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ในขณะที่กำลังแรงงานอายุน้อยแต่มีการศึกษาก็มีอยู่จำนวนมากไม่น้อยและจะกลายเป็นข้อจำกัดในการเพิ่มผลิตภาพแรงงานที่จะเข้ามาทดแทนกำลังแรงงานที่เริ่มชะลอลงในเชิงปริมาณภายใต้โครงสร้างประชากรสูงอายุทั้งนี้ โครงสร้างกำลังแรงงานในปัจจุบันแสดงว่าแรงงานรุ่นหนุ่มสาวซึ่งจะเป็นกำลังแรงงานที่ต้องเข้ามาทดแทนกำลังแรงงานสูงอายุ ที่จะออกจากตลาดแรงงานไปนั้นมีข้อจำกัดในการยกระดับทักษะและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในขณะที่ผู้สูงอายุและแรงงานที่จะก้าวไปเป็นผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่มีเงินออมและหลักประกันด้านรายได้ จึงเป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลให้กลุ่มคนจนและเปราะบางมีจำนวนมากขึ้น

2.2 ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ผลจากการพัฒนาในอดีตก่อให้เกิดช่องว่างและความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้และการเข้าถึงทรัพยากรและบริการสาธารณะรวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการมีสิทธิมีเสียงในกระบวนการตัดสินใจและในปัจจุบันช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมมีความรุนแรงมากขึ้นและเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งจะกลายเป็นข้อจำกัดหนึ่งในการที่จะยกระดับการพัฒนาประเทศให้หลุดพ้นจากกับดักการเป็นประเทศรายได้ขั้นกลางขณะที่ใน

ระยะสั้นการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสีเขียวอาจส่งผลกระทบต่อและซ้ำเติมกับกลุ่มคนจนและกลุ่มคนที่เปราะบางและอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงหากไม่มีมาตรการที่เหมาะสมรองรับการพัฒนาแบบสีเขียวอาจไม่สามารถช่วยลดความยากจนและขจัดความเหลื่อมล้ำได้แต่ในทางตรงกันข้ามอาจส่งผลให้ช่องว่างและความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ช่องทางและกลไกการส่งผ่านที่จะส่งผลทั้งบวกและลบต่อกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มด้อยโอกาสจะมีทั้งช่องทาง การมีงานทำการเข้าถึงทรัพยากรน้ำที่คืนทำกินช่องทางอื่น ๆ ในการสร้างอาชีพและพื้นที่อยู่อาศัยรวมทั้งผลกระทบต่อค่าครองชีพ

3. แนวทางการพัฒนาสู่สังคมสีเขียว

แนวทางการพัฒนาสู่สังคมสีเขียวได้ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ที่จะต้องดำเนินการร่วมกันและควบคู่กันทั้งภาคธุรกิจเอกชนภาครัฐและภาคประชาชน ได้แก่การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีและการพัฒนาคุณภาพและทักษะแรงงาน รวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลิตภาพการผลิตรวมการลงทุนในการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรมทั้งนวัตกรรมการค้าเงินงานและนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ (Process and Products Innovation) ในการพัฒนาสินค้าและบริการสีเขียวการลงทุนในเทคโนโลยีสะอาดเพื่อการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทดแทนการผลิตแบบเดิมการสร้างตลาดใหม่และเทคโนโลยีสีเขียวสินค้าและบริการสีเขียวสำหรับภาครัฐต้องออกแบบนโยบายภาครัฐที่ส่งเสริมให้ภาคเอกชนเพิ่มการลงทุนในผลิตภัณฑ์และบริการสีเขียวทั้งมาตรการทางการคลังและภาษีการจัดการแหล่งเงินทุนและบริการพัฒนาธุรกิจแก่ผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดย่อม (Small and Medium Enterprise : SMEs) มาตรการให้เงินชดเชยหรือเงินอุดหนุนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็กในการลดต้นทุนจากการลงทุนในเทคโนโลยีสีเขียวการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสีเขียวให้เกิดขึ้นกับทุกภาคส่วนของสังคมรวมทั้งการออกแบมาตรการเพื่อปิดช่องว่างที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มประชาชนยากจนและด้อยโอกาส ทั้งในเรื่องการให้ความรู้พัฒนาทักษะแรงงานเพื่อเพิ่มผลิตภาพและการคุ้มครองทางสังคมให้แก่แรงงานและผู้บริโภคเพื่อลดผลกระทบในช่วงของการเปลี่ยนผ่านทั้งผลกระทบจากข้อจำกัดของที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย โอกาสในการมีงานทำและราคาสินค้าและบริการที่อาจจะสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงของการเปลี่ยนผ่านนี้เพื่อให้ทุกกลุ่มคนเข้าถึงและได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มคนจนและเปราะบาง

4. กระบวนการพัฒนาสำคัญที่จะนำไปสู่สังคมสีเขียว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้กำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนามนเส้นทางสีเขียวเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ทั่วถึงและยั่งยืนที่ประกอบด้วยสังคมคุณภาพเศรษฐกิจสีเขียวที่มีฐานกว้างสร้างสรรค์และสร้างโอกาสอย่างทั่วถึงรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความยั่งยืน โดยการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัตินั้นต้องคำนึงถึงหลักการพื้นฐานและเงื่อนไขจำเป็นหลายประการในการออกแบบและคัดเลือกนโยบายและการจัดทำเครื่องมือหรือมาตรการในขั้นตอนของการปฏิบัติได้แก่

4.1 การยึดหลักของความครอบคลุมทั่วถึงเป็นธรรมและรับผิดชอบต่อตามสิทธิและหน้าที่เพื่อลดปัญหาช่องว่างทางสังคมในปัจจุบันให้แคบลง ตัวอย่างเช่นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและการออกแบบมาตรการจะต้องยึดหลักประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคมการชดเชยและดูแลผู้ที่ได้รับผลกระทบในทางลบมาตรการภาษีต้องยึดหลักการที่ผู้รับประโยชน์เป็นผู้รับภาระต้นทุนหรือมีส่วนสำคัญในการรับภาระต้นทุน โดยที่ไม่ลดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพ

4.2 การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคสู่การผลิตที่ยั่งยืนทั้งจากการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้และการปรับเปลี่ยนประเภทของทรัพยากรแรงงานวัตถุดิบและเทคโนโลยีที่ใช้ควบคู่ไปกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้และการอุปโภคบริโภคไปสู่การบริโภคที่ยั่งยืนที่ไม่ครอบคลุมเฉพาะแต่การอุปโภคบริโภคสินค้าและบริการราคาถูกเพียงหากแต่หมายรวมถึงการระมัดระวังการก่อหนี้สินและการส่งเสริมการออมและ

4.3 การรวมพลังและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชนโดยจะมุ่งเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ในภาครัฐ การยกระดับความเป็นพลเมืองดีของภาคธุรกิจเอกชนการคืนกำไรสู่สังคมและการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้พึ่งพาตนเองได้มากขึ้นซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติหรือเรียกว่า “3Ps for 3Ps” (Public, Private and People สำหรับ Profit or Prosperity, People and Planet)

4.4 การใช้ความรู้จริยธรรมและคุณธรรมทั้งภาคธุรกิจเอกชนในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค ภาครัฐในฐานะผู้กำกับดูแลและผู้อำนวยความสะดวกและภาคประชาชนในฐานะผู้บริโภคและเจ้าของฐานทรัพยากรและผู้ตรวจสอบการดำเนินการของภาครัฐและภาคเอกชน ความรู้และจริยธรรมคุณธรรมนับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการผลักดันให้การใช้กลไกตลาดและการบังคับใช้กฎหมายมีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติหรือการดำเนินงานตามแนวทางดังกล่าวรวมถึงการใช้กลไกดังกล่าวข้างต้นจะต้องมีการออกแบบสร้างสรรค์ความคิดและหาวิธีใหม่ ๆ ทั้งในรูปของนวัตกรรมทางเศรษฐกิจนวัตกรรมทางสังคมและนวัตกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม นวัตกรรมทางสังคมซึ่งมีเป้าหมายทางสังคมจะเป็นเครื่องมือสำคัญและจำเป็นมากขึ้นและจะเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการจุดประสงค์ทางสังคมเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมไว้ด้วยกันเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในบริบทของการพัฒนาสีเขียว โดยนวัตกรรมทางสังคมจะเป็นการสร้างสรรค์ความคิดและวิธีที่จะนำไปสู่แนวทางใหม่ โดยมีหลักการเพื่อแก้ปัญหาสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป้าหมายเชิงสังคมสร้างความสมดุลของกระบวนการพัฒนาที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนและสิ่งแวดล้อมซึ่งต้องเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและมีผลกระทบสูงสร้างสรรค์พฤติกรรมทางสังคมใหม่ที่สามารถให้คุณค่าทั้งในเชิงแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมด้วย

นวัตกรรมทางสังคมส่วนใหญ่ปรากฏใน 3 ประเภท ได้แก่

1. นวัตกรรมที่เป็นการคิดริเริ่มในระดับรากหญ้าในการแก้ไขปัญหาความต้องการพื้นฐานของสังคม เช่น การสร้างอาชีพให้ผู้ด้อยโอกาส
2. นวัตกรรมในการแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่และมีกลุ่มเป้าหมายในชุมชนเช่นการให้สินเชื่อรายย่อยระดับชุมชนการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนโดยชุมชน
3. นวัตกรรมที่มุ่งหวังการเปลี่ยนค่านิยมยุทธศาสตร์และนโยบายเช่นความพยายามในการหยุดภาวะโลกร้อนด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ โครงการธนาคารขยะเนื่องจากเป็นโครงการที่มีคุณค่าต่อสังคมโดยผู้นำขยะมาได้ค่าตอบแทนชุมชนมีขยะลดลงรวมทั้งมีการปรับพฤติกรรมของคนให้มีการคัดแยกขยะเป็นต้น

ทั้งนี้ความตระหนักของผู้ของภาคสังคมและภาคเอกชนจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างนวัตกรรมทางสังคมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม โดยเฉพาะผู้ประกอบการเนื่องจากการดำเนินการที่สามารถวางเป้าหมายร่วมกันระหว่างการลงทุนเพื่อหาทำไรและนำผลกำไรมาทำประโยชน์เพื่อสังคมที่จะสนับสนุนให้มีความสามารถในการทำทำไรได้ยั่งยืนในระยะยาวโดยมีการดำเนินงานในหลายรูปแบบ เช่น ธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility : CSR) กิจการเพื่อสังคม (Social Enterprises) เป็นต้น เอกสารนี้มีจุดประสงค์ที่ชี้ให้เห็นสถานการณ์และผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในช่วงเปลี่ยนผ่านสู่สังคมสีเขียวและการใช้นวัตกรรมทางสังคมจะมีส่วนช่วยในการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนผ่านเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายสังคมสีเขียว

5. แนวคิดการพัฒนานวัตกรรมสู่สังคมสีเขียว

ในช่วงแรกเริ่มของการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ของการพัฒนาสู่สังคมสีเขียวกลุ่มคนแต่ละกลุ่มในสังคมจะมีระดับการพัฒนาและความพร้อมไม่เท่ากันในการเข้าสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ซึ่งมักมีสาเหตุจากปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการ คือ การขาดความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องเข้าร่วมและการขาดความรู้ความสามารถและศักยภาพที่จะเข้าร่วมทั้งนี้การสร้างกระบวนการเปลี่ยนผ่านที่มีประสิทธิภาพจากสังคมในสถานภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไปสู่สังคมสีเขียว นวัตกรรม (Innovation) ในด้านต่าง ๆ จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญทั้งนี้สิ่งที่เรียกว่า “นวัตกรรม” จะต้องมีลักษณะสำคัญคือ

5.1 เป็นสิ่งที่คิดขึ้นใหม่ (Innovative) เพื่อรองรับสถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากสังคมปัจจุบัน ไปสู่สังคมสีเขียว (Green)

5.2 เป็นสิ่งที่ต้องมีการแทรกแซง (Intervention) เพื่อการสร้างหรือกระตุ้นให้เกิดเนื่องจากอาจไม่สามารถเกิดได้โดยอัตโนมัติในขั้นตอนของกระบวนการเปลี่ยนผ่าน

5.3 เป็นสิ่งที่มีผลกระทบสูง (High Impact) โดยเป็นเครื่องมือที่พัฒนาหรือสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาในระดับสาเหตุหรือรากเหง้าของปัญหาไม่ใช่การแก้ปัญหาหรือแนวทางการพัฒนาอย่างฉาบฉวยหรือผิวเผินแต่เพียงในระดับผลที่เห็นได้ง่ายแต่ไม่ยั่งยืน

6. การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การให้โอกาสแก่ชุมชนได้แสดงความเข้มแข็งออกมาโดยการให้ ชุมชนตัดสินใจแก้ไขปัญหาและจัดการพัฒนาด้วยพลังของคนในชุมชนเอง ซึ่งลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะดังนี้

6.1 สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนและคนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้

6.2 สมาชิกชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทรรักห่วงใยกัน พร้อมทั้งจะจัดการกับปัญหาของตนและชุมชนชนร่วมกัน

6.3 สมาชิกชุมชนเลือกผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลงและผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

6.4 มีการตัดสินใจและทำงานร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างเข้มแข็ง

6.5 สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ดำเนินงานติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน

6.6 สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชนจากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้าน และการทำงานร่วมกัน

6.7 มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คน และหลังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน

6.8 การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตนเองไป

6.9 มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน ชุมชนอื่น ท้องถิ่น หน่วยงานและบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะสัมพันธ์แบบเพื่อนแท้ (สถลภรณ์ นาคทรพรพ. 2538 : 28)

สรุปได้ว่า การก้าวสู่สังคมสีเขียวที่เกี่ยวข้องงานวิจัยนี้คือ ความเป็นธรรมทางสังคม เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตาม ภูมิสังคม ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมชุมชน ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีคุณภาพสอดคล้องเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน เพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคมระหว่างผู้คนที่ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งนี้ การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชน นอกจากจะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีความเป็นองค์รวมเกี่ยวพันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง ซึ่งต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจดำเนินการ ให้หลุดพ้นจากความยากจนตลอดไปแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตของชุมชนได้อีกด้วย

แนวคิดปรากฏการณ์ทางสังคม

1. ทฤษฎีสังคม (Social Theory)

ความหมายของทฤษฎี คือ คำอธิบายสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเรื่องหนึ่งเรื่องใดสำหรับนักวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีจะต้องเป็นคำอธิบายตามหลักเหตุผลแสดงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของสิ่งนั้นอย่างมีระบบจนสามารถพยากรณ์สิ่งนั้นในอนาคตได้ (อุบล เติญชร ปกิรินกรณ. 2528 : 44 - 45)

ดังนั้น ความหมายของทฤษฎีสังคม คือ คำอธิบายเรื่องของคนและความสัมพันธ์ระหว่างคนตามหลักเหตุผลและความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่าง ๆ ของคนหรือระหว่างคนต่อคน คนต่อกลุ่ม คนต่อสภาพแวดล้อมอย่างมีระบบจนสามารถพยากรณ์ได้

ทฤษฎีสังคมตามความหมายดังกล่าว จึงมีขอบเขตกว้างขวาง เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับคนแต่ละบุคคล กลุ่มคน ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่าง ๆ รวมไปถึงคำอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ข้อสำคัญนั้นจะต้องเป็นไปตามหลักเหตุผล มีระบบระเบียบพอที่จะเป็นฐานในการพยากรณ์เรื่องทำนองเดียวกันในอนาคตได้ (Miley. 1993 : 59) โดยทั่วไปความพยายามที่จะอธิบายส่วนหนึ่งส่วนใดของสังคม (Social Life) ถือได้ว่าเป็นทฤษฎีสังคมและ (Fairchild. 1970 : 178) ให้ความหมายว่า ทฤษฎีสังคม คือ การวางนัยทั่วไปหรือข้อสรุปที่ใช้ได้ทั่วไปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์สังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีสังคม คือ คำอธิบายปรากฏการณ์สังคมอย่างใดอย่างหนึ่งตามหลักเหตุผล โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของปรากฏการณ์สังคมนั้นจนสามารถที่จะพยากรณ์ปรากฏการณ์สังคมในอนาคตได้

ทฤษฎีสังคมมีความหมายกว้างเป็นทฤษฎีของจิตวิทยา ซึ่งอาจหมายถึงเรื่องของคนแต่ละคนก็ได้ (Psychology Studies Human Interaction of Individuals) หรืออาจหมายถึง ทฤษฎีรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจของคนหลายคนที่เกี่ยวข้องกันหรืออาจหมายถึง ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์อันเป็นเรื่องของคนหลายคนกับวัตถุในการผลิตการจำหน่ายแจกผลิตภัณฑ์และบริการในการอุปโภคบริโภคได้และอาจเป็นทฤษฎีสังคมวิทยาเป็นเรื่องของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ หรืออาจจะเป็นทฤษฎีของมานุษยวิทยาเป็นเรื่องของคนที่มีแบบแผนการคิดการกระทำหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทฤษฎีทางสังคมจึงคล้ายกับแนวคิดทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนและความสัมพันธ์ระหว่างคนรวมทั้งระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม แต่ก็มี ความแตกต่างกันที่ทฤษฎีเป็นข้อความที่เป็นไปตามหลักเหตุผล มีระบบและพยากรณ์ปรากฏการณ์ในอนาคต

2. ตัวแบบสังคม (Model of Society)

ทฤษฎีนี้ถือว่า สังคมเหมือนกับสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง เน้นชัดว่าสังคม คือ อินทรีย์อย่างหนึ่ง (An Actual Living Organism) ในปัจจุบัน นักสังคมวิทยาเข้าใจว่า ตัวแบบ เป็นเพียงอุปมาเพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์สังคมเท่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่เป็นจริง (Reality) ซึ่งข้อเปรียบเทียบดังกล่าวทำให้ตั้งเป็นสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมได้ 3 ประการ

2.1 สังคมเป็นระบบ ๆ หนึ่ง

2.2 ระบบนั้นประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

2.3 ระบบมีขอบเขตแน่นอน พร้อมทั้งมีกระบวนการรักษาบูรณาการของอาณาเขตนั้นไว้เสมอ ต่อจากนั้นก็ได้มีการขยายต่อเติมความคิดนี้ให้ครอบคลุมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตามแต่ความคิดของนักสังคมวิทยาที่นิยมอินทรีย์อุปมานี้ แบบที่สุดโด่งกว่าแบบอื่นในหมู่นักโครงสร้าง – หน้าที่นิยมมองเห็นสังคมมีลักษณะ ดังนี้ (อาานนท์ อากาภิรม. 2525 : 18 - 20)

2.3.1 สังคมในฐานะที่เป็นระบบ ที่มีอาณาเขตแน่นอนเป็นสังคมที่วางระเบียบตนเอง ควบคุม - ตนเอง (Self - regulating) โดยมีแนวโน้มที่ส่วนประกอบต่าง ๆ พึ่งพาอาศัยกันและรักษาคุณภาพไว้ได้

2.3.2 ในฐานะที่เป็นระบบที่บำรุงรักษาตนเองทำนองเดียวกับอินทรีย์ทั้งหลาย สังคมมีความต้องการจำเป็นจำนวนหนึ่ง (Needs or Requisites) ซึ่งเมื่อสนองได้แล้ว จะทำให้สังคมดำรงชีวิตอยู่ ส่วนต่าง ๆ สามารถพึ่งพากันได้ (Homeostasis) และสามารถรักษาสมดุลภาพไว้ได้

2.3.3 เมื่อเป็นดังนั้น การวิเคราะห์ระบบที่บำรุงรักษาตนเอง (สังคม) ซึ่งสังคมวิทยาจึงควร ต้องมุ่งสนองความต้องการ จำเป็นของส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งการทำเช่นนี้จะส่งผลให้เป็นการรักษาความพึ่งพากันและดุลยภาพด้วย

2.3.4 ในระบบที่มีความต้องการจำเป็น สังคมจึงต้องมีโครงสร้างแบบใดแบบหนึ่งขึ้นมาเป็นหลักประการให้มีการพึ่งพา (Homeostasis) ดุลยภาพ (Equilibrium) และการมีชีวิต (Survival)

3. ธรรมชาติของสังคม

สังคมมนุษย์เกิดขึ้นอย่างไรและทำไมจึงดำรงอยู่ได้ปัญหานี้ นักปรากฏการณ์นิยมตอบว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคมขึ้นโดยการที่มนุษย์มีการกระทำระหว่างกันในชีวิตประจำวัน สังคมเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์คิดหรือจินตนาการว่า มีสังคมให้คำจำกัดความ หรือความหมายต่าง ๆ แก่สิ่งทีประกอบกันเป็นสังคมมนุษย์ ทุกคนยอมรับและเข้าใจความหมายเหล่านี้ร่วมกันแล้วใช้

ความหมายร่วมกัน สังคมก็เกิดขึ้นกล่าวอีกนัยคือ การกระทำปกติประจำวันจะค่อย ๆ กลายเป็นความเคยชินแล้วกลายเป็นสถาบันในที่สุด เมื่อมาถึงคนชั่วอายุต่อไป ดังนั้น ในแง่หนึ่ง (ปรากฏการณ์นิยม) สังคมมนุษย์ก็คือ กลุ่มสถาบันที่มนุษย์ที่มีการกระทำระหว่างกันให้ความหมายและสร้างสรรค์ขึ้น (สุพัตรา สุภาพ. 2538 : 29 - 30)

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องงานวิจัย คือ คำอธิบายปรากฏการณ์สังคมอย่างใดอย่างหนึ่งตามหลักเหตุผล โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของปรากฏการณ์สังคมนั้น ทั้งทางสังคมและวัฒนธรรมต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่ให้ความเคารพในสิ่งสำคัญร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเคารพคน เคารพธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ จนสามารถที่จะพยากรณ์ปรากฏการณ์สังคมในอนาคตได้

แนวคิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ (Theory of Learning)

การเรียนรู้ (Learning) ได้มีผู้ให้คำนิยามไว้ซึ่งน่าจะครอบคลุมความหมายกว้าง ๆ ดังนี้ Klein. (1991 : 2) กระบวนการของประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยไม่ได้มาจากภาวะชั่วคราว วุฒิภาวะ หรือสัญชาตญาณ

สุรางค์ ใคว์ตระกูล (2541 : 43) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเนื่องมาจากประสบการณ์ที่คนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือจากการฝึกหัด จึงสามารถสรุปได้ว่า “ การเรียนรู้ (Learning) คือ การที่มนุษย์ได้รับประสบการณ์จากการฝึกหัด หรือปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการทางประสบการณ์ที่ได้รับนั้นส่งผลให้มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งถาวรและไม่ถาวร”

Kimble. (1970 : 112 - 116) "การเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างถาวรในพฤติกรรม อันเป็นผลมาจากการฝึกที่ได้รับการเสริมแรง"

Hilgard. and Bower. (1981 : 361 - 364) "การเรียนรู้ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการฝึก ทั้งนี้ไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดจากการตอบสนองตามสัญชาตญาณ ฤทธิ์ของยาหรือสารเคมีหรือปฏิกิริยาสะท้อนตามธรรมชาติของมนุษย์"

Cronbach. (1970 : 203 - 205) "การเรียนรู้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลประสบมา"

Gardner. (2000 : 156 - 158) "การเรียนรู้ คือ กระบวนการเพิ่มพูนและปรุงแต่งระบบความรู้ ทักษะ นิสัย หรือการแสดงออกต่างๆ อันมีผลมาจากสิ่งกระตุ้นอินทรีย์โดยผ่านประสบการณ์ การปฏิบัติ หรือการฝึกฝน"

ประดินันท์ อุปรมัย (2540 : 121) “ การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงของบุคคลอันมีผลเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ โดยการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นเหตุทำให้บุคคลเผชิญสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิม “ ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม” หมายถึงทั้งประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม

ประสบการณ์ทางตรง คือ ประสบการณ์ที่บุคคลได้พบหรือสัมผัสด้วยตนเอง เช่น เด็กเล็ก ๆ ที่ยังไม่เคยรู้จักหรือเรียนรู้คำว่า “ร้อน” เวลาที่สถานเข้าไปใกล้กาน้ำร้อน แล้วผู้ใหญ่บอกว่าร้อน และห้ามคลานเข้าไปหา เด็กข่มไม่เข้าใจและคลานเข้าไปหาอยู่อีก จนกว่าจะได้ใช้มือหรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายไปสัมผัสกาน้ำร้อน จึงจะรู้ว่ากาน้ำที่ว่าร้อนนั้นเป็นอย่างไรต่อไป เมื่อเขาเห็นกาน้ำอีกแล้วผู้ใหญ่บอกว่ากาน้ำนั้นร้อนเขาจะไม่คลานเข้าไปจับกาน้ำนั้น เพราะเกิดการเรียนรู้คำว่าร้อนที่ผู้ใหญ่บอกแล้ว เช่นนี้กล่าวได้ว่า ประสบการณ์ตรงมีผลทำให้เกิดการเรียนรู้เพราะมีการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เผชิญกับสถานการณ์เดิมแตกต่างไปจากเดิมในการมีประสบการณ์ตรงบางอย่างอาจทำให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแต่ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ ได้แก่

1. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากฤทธิ์ยา หรือสิ่งเสพติดบางอย่าง
2. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากความเจ็บป่วยทางกายหรือทางใจ
3. พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากความเหนื่อยล้าของร่างกาย
4. พฤติกรรมที่เกิดจากปฏิกิริยาสะท้อนต่าง ๆ

ประสบการณ์ทางอ้อม คือ ประสบการณ์ที่ผู้เรียนมิได้พบหรือสัมผัสด้วยตนเอง โดยตรง แต่อาจได้รับประสบการณ์ทางอ้อมจาก การอบรมสั่งสอนหรือการบอกเล่า การอ่านหนังสือต่าง ๆ และการรับรู้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ

ดังนั้น ทฤษฎีการเรียนรู้ คือ ข้อความรู้ที่ใช้ในการพรรณนา อธิบายหรืออ้างอิง ถึงที่มาและสาเหตุของการเกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ โดยได้รับการพิสูจน์ ทดสอบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และได้รับการยอมรับว่าเชื่อถือได้ รวมทั้งสามารถนำไปใช้ในการอ้างอิงเพื่อเป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ได้

ทฤษฎีการเรียนรู้มีอิทธิพลต่อการจัดการเรียนการสอนมาก เพราะจะเป็นแนวทางในการกำหนดปรัชญาการศึกษาและการจัดประสบการณ์ เนื่องจากทฤษฎีการเรียนรู้เป็นสิ่งที่

อธิบายถึงกระบวนการ วิธีการและเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ และตรวจสอบว่า พฤติกรรมของมนุษย์ มีการเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ทฤษฎีการเรียนรู้ที่สำคัญ แบ่งออกได้ 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. ทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ต่อเนื่อง (Associative Theories)
2. ทฤษฎีกลุ่มความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Theories)

1.1 ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มสัมพันธ์ต่อเนื่อง

ทฤษฎีนี้เห็นว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า (Stimulus) และการตอบสนอง (Response) ปัจจุบันเรียกนักทฤษฎีกลุ่มนี้ว่า "พฤติกรรมนิยม" (Behaviorism) ซึ่งเน้นเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่มองเห็นและสังเกตได้มากกว่ากระบวนการคิดและปฏิกิริยาภายในของผู้เรียน ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มนี้แบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้ ดังนี้

1.1.1 ทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Conditioning Theories)

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Theories)

1.1.2 ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Theory)

ทฤษฎีสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connectionism Theories)

1) ทฤษฎีสัมพันธ์เชื่อมโยง (Connectionism Theory)

2) ทฤษฎีสัมพันธ์ต่อเนื่อง (S - R Contiguity Theory)

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิกอธิบายถึงการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าตามธรรมชาติและสิ่งเร้าที่วางเงื่อนไขกับการตอบสนอง พฤติกรรมหรือการตอบสนองที่เกี่ยวข้องมักจะเป็นพฤติกรรมที่เป็นปฏิกิริยาสะท้อน (Reflex) หรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องอารมณ์ ความรู้สึก บุคคลสำคัญของทฤษฎีนี้ ได้แก่ Pavlov. (1849), Watson. (1913), Wolpe. (1990) and Pavlov. (1928) และพวงเพชรสุรัตน์กวีกุล. (2545 : 72)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย คือ หากมองทฤษฎีการเรียนรู้กับระบบสังคมที่มีอยู่ในชุมชน จะเห็นได้ว่าเมื่อบุคคลได้มีความสัมพันธ์หรือเข้าไปเป็นสมาชิกอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น จะได้รับสถานภาพและสิ่งที่ตามมา ก็คือการมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกันจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกันนั้น โดยความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะถูกเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของชุมชน แล้วเกิดการเรียนรู้ของกลุ่มคน ที่เปรียบเหมือนเป็นกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติให้สมาชิกในชุมชนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ไม่ว่าจะเป็นวิถี ประชา จารีต หรือกฎหมายที่ทางสังคมวิทยาเรียกว่า "บรรทัดฐานทางสังคม" (Social Norm) ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนให้ถูกต้อง

เหมาะสม เป็นกฎกติกาและมารยาทในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นมาตรฐานกำหนดว่าการกระทำใดถูกการกระทำใดผิดการกระทำใดควรหรือไม่ควร

แนวคิดการพึ่งพาตนเอง

การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้ตามความเหมาะสมกับสภาพและสิ่งแวดล้อมเมื่อชุมชนเข้มแข็งแล้ว ก็จะออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างสะดวกในเรื่องนี้มีพระราชดำรัสว่า การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้แน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็น ไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอน

1. การพึ่งตนเอง

การพัฒนา คือ ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเอง ได้และอยู่ในสังคม ได้ตามอัตภาพ พระราชดำรัสตอนหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้คือในการช่วยเหลือแต่ละครั้งแต่ละกรณี จำเป็นที่เราจะต้องพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อนและต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่ช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใดอีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้นควรยึดหลักสำคัญว่า เราจะช่วยเขาเพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป โครงการพึ่งตนเองมีหลายโครงการ เช่น โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค - กระบือและโครงการจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ หุบกะพงอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

2. การส่งเสริมความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า ชาวชนบทที่ขาดแคลนควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้มีความรู้ในสาขาวิชาที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้และควรจะต้องรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่อาจนำไปใช้เพื่อเพิ่มพูนผลิตผล เพื่อให้ชาวชนบทได้เห็นตัวอย่างและเกิด

ความเชื่อมั่นในวิธีการพัฒนาที่ถูกต้องและเหมาะสมจึงได้พระราชทานพระราชดำริให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นสถานที่ศึกษาทดลองและแสวงหาความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ราษฎรอาจรับได้และรับไปปฏิบัติเองได้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน อำเภอนมสารตาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อยู่ในพื้นที่ของพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ตำบลห้วยทรายและตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบน อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพาน บ้านนาบกเต้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทอง อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาสแต่ละศูนย์มีหน่วยราชการเป็นหน่วยงานหลักในการประสานงานและมีศูนย์สาขาในแต่ละพื้นที่สาขาของการพัฒนาทั้ง โครงการ (บุญหลง ศรีกนก, 2556 : <http://www.guru.sanook.com>.)

3. ทฤษฎีการพึ่งพา

เป็นแนวคิดของกลุ่มนีโอ - มาร์กซิส (Neo-Marxist Conflict Model) ที่พิจารณาเรื่องทางเศรษฐกิจกับเรื่องทางสังคมและสถาบันการเมืองว่า เป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกพิจารณาจากกัน ระบบเศรษฐกิจ จะต้องพิจารณาในวงกว้างออกไปคือ พิจารณาว่า เมืองมีส่วนกำหนดชนบทอย่างไร หรือประเทศด้อยพัฒนา ถูกกำหนดโดยประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างไรและสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ มีรูปแบบความสัมพันธ์กันอย่างไร เครื่องมือวิเคราะห์ที่สำคัญในทฤษฎีนี้ มักจะใช้ระเบียบวิธีประวัติศาสตร์ โครงสร้าง สถาบันในการพิจารณา การที่ชาวชนบทถูกความจำเป็นบีบบังคับให้เข้าไปหางานทำ ในเมืองซึ่งจะส่งผลให้เกิดการด้อยพัฒนาในชนบท ขณะเดียวกัน ศูนย์กลางหรือเมืองจะเกิดการพัฒนาระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นระบบทุนนิยมจะเอารัดเอาเปรียบแรงงานจากชนบทและดูดซับมูลค่าส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ไปสู่เมือง ตลาดแรงงานจะถูกผูกขาดแรงงานจากชนบทจะทำอาชีพขั้นต่ำลงไปจากชาวเมืองและต้องอาศัยอยู่ในสลัมหรือที่ไม่เหมาะสมอื่น ๆ มีความแปลกแยก ไม่สามารถผสมผสานกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมือง โดยพิจารณาจากการย้ายถิ่นในลักษณะที่ เป็นผลของระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองทั้งในระดับชนบท ระดับเมืองศูนย์กลางระดับประเทศและระดับระหว่างประเทศ ในลักษณะของระบบความสัมพันธ์แบบศูนย์กลางและปริมณฑล ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นในแนวคิดนี้คือ มาตรการในการพัฒนาประเทศ หากเป็นการพัฒนาในลักษณะรวมศูนย์และพึ่งพา ก็จะทำให้เกิดการย้ายถิ่นมากขึ้นและเกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างชนชั้น โดยการ

กคราคาผลผลิตการเกษตรให้ต่ำลง ในทางกลับกันสินค้าอุตสาหกรรมกลับมีราคาสูง เป็นสาเหตุทำให้เกิดการย้ายถิ่นของชาวชนบท มาหางานทำในเมืองมากขึ้น

สรุปได้ว่า การพึ่งพาตนเองที่เกี่ยวข้องงานวิจัย คือเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ซึ่งจะต้องประสานกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ชุมชนจึงต้องไม่หวังพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกแต่อย่าง เดียว ที่สำคัญคือ การสร้างจิตสำนึกในการพึ่งตนเองในทุก ๆ ด้าน

หลักปรัชญาของทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง

1. แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

สุเมธ ตันติเวชกุล (2544 : 286 - 287) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ว่าหมายถึง เศรษฐกิจ ที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ (Relative Self - sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดย ต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะ ผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเองย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับต่อไปได้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547 : 1 - 2) ได้ให้ความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลก ต่อยุค โดยความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงจำเป็นจะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอก และภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียรมีสติปัญญาและความรอบคอบเพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุสังคมสิ่งแวดล้อมและ วัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

อำพล เสนาณรงค์ (2546 : 6) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการพยายามพึ่งตนเองช่วยตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้พอมีพอกิน โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัยส่วนที่ไม่สามารถผลิตเองได้ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้างแต่ควรซื้อและใช้ของจากที่ผลิตเองได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศมากที่สุดพยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายพอใจในสิ่งที่ได้รับมาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยเพื่อให้รายจ่ายไม่เกินรายรับ

อภิชัย พันธเสน (2546 : 9) กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียงว่าโดยเนื้อแท้ก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์เนื่องจากเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยกล่าวได้ถึงทางสายกลางว่าเป็นเส้นทางที่จะนำไปสู่การสร้างสติปัญญาซึ่งเป็นปัจจัยในการผลิตที่สำคัญที่สุดโดยมีเป้าหมายอยู่ที่การเข้าสู่นิพพานในท้ายที่สุด

เพ็ญญา หัสรังค์ (2553, อ้างถึงใน ประเวศ วะสี. 2542 : 4 - 7) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงว่าคือ เศรษฐกิจที่มีรูปแบบเป็นทางสายกลางหรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา เพราะเชื่อมโยงทุกเรื่องเข้ามาด้วยกันทั้งเศรษฐกิจจิตใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่แท้จริง คำว่าเศรษฐกิจเป็นคำที่มีความหมายในทางที่ดีที่หมายถึงความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันแต่ได้มีการนำเอาคำว่าเศรษฐกิจไปใช้ในลักษณะแยกส่วนที่หมายถึงการแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกเป็นส่วนๆก็ทำลายส่วนอื่นๆจนเสียสมดุลและวิฤติ สรุปได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อน โดยใช้ทุนต่าง ๆ เช่น ทุนทางสังคมทุนทรัพยากร ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ต้องรู้จักพอประมาณมีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความรู้ควบคู่คุณธรรม เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงพอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกันคือ

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง สามารถที่จะรักและเอื้ออาทรต่อผู้อื่นได้
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง ได้แก่ การรู้จักที่จะอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการยังชีพและทำมาหากินในชีวิตประจำวันได้
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง คือ การที่ชุมชนสามารถรวมตัวกัน มีความสามัคคีต่อกัน เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคง รวมตัวกันเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ง่ายคายน ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข มีชีวิตที่ดี

5. ปัญหาพอเพียงมีการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ร่วมกันและสามารถปรับตัวต่อสภาวะการณต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง

6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม คือการที่กลุ่มชนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและรากฐานทางวัฒนธรรมของตน ซึ่งการดำเนินชีวิตภายใต้รูปแบบของการมีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลกระทบใด ๆ ที่ร้ายแรง ต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนได้ เนื่องจากสิ่งเหล่านั้นล้วนแต่เอื้อประต่อครรลองชีวิตของตนทั้งสิ้น

7. มีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ไม่ใช่ขুবาบ เดี่ยวจนเดี๋ยวรวย เดี่ยวมีเดี๋ยวไม่มี เพราะสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์เราทั้งสิ้น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เรามีความมั่นคงในชีวิตพอเพียง ก็ส่งผลให้เป็นบุคคลที่สุขภาพจิตดี สามารถอดทนต่อสภาวะที่เกิดขึ้น และหันพวนมั่นคงได้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร. 2545 : 123 - 126) เมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 มี 3 ชั้นดังต่อไปนี้

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัวเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยแบ่งพื้นที่ทำกินออกเป็น 4 ส่วน โดยอาศัยสูตร 30 : 30 : 30 : 10 แบ่งสัดส่วนการใช้พื้นที่ขุด สระน้ำ ปลูกผลไม้ยืนต้นและผักต่าง ๆ ปลูกข้าว ที่อยู่อาศัย และถนนหนทาง ซึ่งในกรณีที่เกษตรกรครองพื้นที่ 15 ไร่ 30 ของพื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวก็จะคิดเป็นพื้นที่ประมาณ 4 ถึง 5 ไร่ ผลิตอาหารบริโภคเองเหลือขายทำให้มีกินไม่ติดหนี้มีเงินออม

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 การรวมตัวในรูปสหกรณ์ เป็นองค์กรชุมชนทำเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่นเกษตรหัตถกรรม อุตสาหกรรม แปรรูปอาหาร ทำธุรกิจบิมน้ำมัน ขยายอาหาร ขยายสมุนไพร ตั้งศูนย์การแพทย์แผนไทย จัดการท่องเที่ยวชุมชน มีกองทุนชุมชนหรือธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่นและเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความร่วมมือกับแหล่งทุนและแหล่งพลังงานภายนอกเพื่อสนับสนุนการลงทุนเชื่อมโยงกับบริษัทธุรกิจขนาดใหญ่รวมทั้งการส่งออก ความเป็นประชาคมจะให้ความสุข ศักดิ์ศรีและศักยภาพ ในการแก้ไขและพัฒนาในเรื่องต่าง ๆ ทุกท่านสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นประชาคม ซึ่งเป็นอนาคตของมนุษยชาติร่วมกันทั้งโลกอย่างไรก็ดี แนวพระราชดำริเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่นั้นเป็นตัวอย่างภาคปฏิบัติของเศรษฐกิจ

พอเพียงตัวอย่างหนึ่ง ในขณะที่เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายกว้างกว่าทฤษฎีใหม่โดยเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้บอกหลักการและแนวทางการปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทอื่นได้นอกเหนือจากภาคเกษตรกรรม

เพ็ญภา หัสรังค์ (2553 : 24) เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนทางสายกลางเน้นให้คนรู้จักพึ่งตนเองก่อน โดยใช้ทุนต่าง ๆ เช่น ทุนทางสังคม ทุนทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยที่ต้องรู้จักพอประมาณ มีเหตุผลเตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความรู้ ควบคู่คุณธรรม

จากทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาการดำเนินชีวิตบนทางสายกลางที่สามารถเป็นศูนย์รวมได้ทุกเรื่องคือ เรื่องพุทธศาสตร์ จิตใจ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่ยึดหลักการ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล ความมีภูมิคุ้มกันที่ดี ภายใต้เงื่อนไขความรู้และคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับรัฐบาลและระดับประเทศ เน้นการพึ่งพาตนเองด้วยความรอบคอบ รอบรู้ ความเพียรและความอดทน

2. หลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลักพิจารณา 5 ส่วนคือ

2.1 กรอบแนวคิดเป็นปรัชญาที่แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยวิกฤติเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2.2 คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

2.3 คำนิยามความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน ดังนี้

2.3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2.3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

2.3.3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

2.4 เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานกล่าวคือ

2.4.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2.4.2 เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

2.5 แนวทางปฏิบัติ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี (วรัญญู สุจิรวพันธ์พงศ์, 2556, <http://blog.eduzones.com/pattic/2625>)

3. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547 : 40 - 41) ได้กล่าวว่าเราสามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและระดับรัฐ ดังนี้

3.1 ในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว คือ การที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเองสามารถพึ่งตนเองได้และดำเนินชีวิตอย่างพอกินพอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำให้เกิดความสุขและความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์

3.2 ความพอเพียงในระดับชุมชน เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกชุมชนมีความเพียงพอในระดับครอบครัวเป็นพื้นฐานแล้ว สมาชิกสามารถนำหลักปรัชญามาขยายผลในทางปฏิบัติ ไปสู่ระดับชุมชน ได้รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมโดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่ตนเองมีอยู่เป็นพื้นฐานประกอบการดำเนินชีวิต มีความช่วยเหลือแบ่งปันกันจนเป็นพื้นฐาน ให้เกิดการรวมกลุ่มในสังคม สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชน โดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง

3.3 ความพอเพียงในระดับรัฐหรือระดับประเทศ เป็นเศรษฐกิจแบบก้าวหน้า เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมแลกเปลี่ยนความเห็น และประสบการณ์ตลอดจนร่วมมือพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงระหว่างชุมชนด้วยหลักการแบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นสังคมแห่ง ความพอเพียง ในที่สุดเมื่อผู้แข็งแกร่งเห็นจริงด้วยเหตุผลที่ว่าพื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไรก็ สามารถวางนโยบายและกลยุทธ์ การพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้ โดยไม่เสี่ยงว่าการพัฒนา จะไม่ยั่งยืน

ดังนั้นการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำเนินชีวิต จำเป็นต้อง เริ่มจากการมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไรและหลักการ สำคัญอะไรบ้างที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตลอดจนเห็นถึงประโยชน์จากการนำ เศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ จึงจะเกิดความสนใจที่จะทดลองนำปรัชญาฯ ไปใช้ในการ ดำเนินชีวิตหลังจากที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้วก็จำเป็นต้องทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับ ตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับผู้อื่นโดยคำนึงถึงการพึ่งตนเอง เป็นเบื้องต้น การเดินทางสายกลางที่ไม่สุดโต่ง การใช้เหตุผลในการตัดสินใจและการกระทำ ต่าง ๆ การทำอะไรที่ไม่เสี่ยงจนเกินไปที่จะทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างเดือดร้อนในภายหลัง การใฝ่รู้อย่างต่อเนื่องและการใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ความซื่อสัตย์ ความ ไม่โลภ ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียร การไม่เบียดเบียนกันการรู้จักแบ่งปันและช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้ในงานวิจัย คือเป็นการดำเนินชีวิต แบบทางสายกลาง โดยใช้ความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีการสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อ เตรียมรับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตภายใต้ความรู้และคุณธรรม เพื่อให้สามารถ พึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน เศรษฐกิจพอเพียงนั้น เป็น “เศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่าอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับ ตัวเอง” พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555 - 2559

1. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม

การพัฒนาประเทศ ในห้วงห้าทศวรรษที่ผ่านมาสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นประชาชนมีงานทำและมีความมั่นคงในอาชีพมากขึ้น รายได้เฉลี่ยของประชาชนเพิ่มสูงขึ้นปัญหาอาชญากรรมจึงลดลงในด้านบริการสังคมประชาชนเข้าถึงบริการทางสังคม ได้มากขึ้นส่งผลให้ประชาชน โดยเฉพาะ ได้รับการศึกษาและสามารถเข้าถึงสาธารณูปโภคพื้นฐานอันเป็นปัจจัยจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้ทั่วถึงมากขึ้นสุขภาพอนามัยโดยเฉลี่ยของประชาชนดีขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้นอย่างไรก็ดีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมและการเข้าถึงสิทธิและกระบวนการทางยุติธรรมยังเป็นปัญหาสำคัญในสังคมไทยความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นมีทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองการปกครองในด้านเศรษฐกิจ รายได้และการถือครองทรัพย์สินมีความแตกต่างกันมากซึ่งสะท้อนถึงการขาดโอกาสและความไม่ยุติธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและ โอกาสทางอาชีพรวมทั้ง โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่เอื้อประโยชน์ต่อเฉพาะบางกลุ่มทำให้อย่างมีช่องว่างมากระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ระหว่างอาชีพ ระหว่างสาขาเศรษฐกิจและระหว่างพื้นที่ ภูมิภาคและระหว่างเมืองกับชนบทนอกจากนั้นคุณภาพของบริการทางสังคมมีความเหลื่อมล้ำกันมากในระหว่างเมืองกับชนบทในขณะที่การเข้าถึงบริการทางสังคมยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการผู้สูงอายุและประชาชนในพื้นที่ห่างไกลนอกจากนั้นประชาชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนยากจนและขาดความรู้มักจะถูกกีดกันออกจากระบบกฎหมายถูกกดขี่โดยระบบกฎหมายขาดสิทธิที่ได้รับการยอมรับและมีความเปราะบางต่อการถูกเอาเปรียบจากหน่วยงานภาครัฐที่เลือกปฏิบัติแสวงหาสินบนหรือเลือกเข้าข้างผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลในด้านความเทียมทางเพศมีพัฒนาการในทิศทางที่ดีขึ้นมากอย่างไรก็ดีสัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับเลือกตั้งในรัฐสภาองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนยังต่ำจึงยังมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับนโยบายและการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศได้น้อยสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่าความไม่สมดุลของการพัฒนาและความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังนั้นการกำหนดแนวทางการพัฒนาในระยะ 5 ปีข้างหน้าจึงต้องวิเคราะห์หารากของปัญหาที่ทำให้สังคม ไทยมีความเหลื่อมล้ำขาดความมั่นคง พิจารณาถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นธรรมและลดช่องว่างในสังคมไทยในอนาคตและหาแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่คนบนพื้นฐานของการสร้างสังคมคุณภาพเป็นธรรมและการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ให้สามารถปรับตัวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจาก

ภายนอกและภายในประเทศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว (พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 : 25 - 38)

2. ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคม

2.1 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาประเทศ ในห้วงห้าทศวรรษที่ผ่านมาสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นประชาชนมีงานทำและมีความมั่นคงในอาชีพมากขึ้น รายได้เฉลี่ยของประชาชนเพิ่มสูงขึ้นปัญหาอาจนจึงลดลงในด้านบริการสังคมประชาชนเข้าถึงบริการทางสังคมได้มากขึ้นส่งผลให้ประชาชน โดยเฉพาะได้รับการศึกษาและสามารถเข้าถึงสาธารณูปโภคพื้นฐานอันเป็นปัจจัยจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้ทั่วถึงมากขึ้นสุขภาพอนามัยโดยเฉลี่ยของประชาชนดีขึ้นและมีอายุยืนยาวขึ้นอย่างไรก็ดีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมและการเข้าถึงสิทธิและกระบวนการทางยุติธรรมยังเป็นปัญหาสำคัญในสังคมไทยความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้นมีทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองการปกครองในด้านเศรษฐกิจ รายได้และการถือครองทรัพย์สินมีความแตกต่างกันมากซึ่งสะท้อนถึงการขาดโอกาสและความไม่ยุติธรรมในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสทางอาชีพรวมทั้งโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมที่เอื้อประโยชน์ต่อเฉพาะบางกลุ่มทำให้ยังมีช่องว่างมากระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ระหว่างอาชีพ ระหว่างสาขาเศรษฐกิจและระหว่างพื้นที่และภูมิภาคและระหว่างเมืองกับชนบทนอกจากนั้นคุณภาพของบริการทางสังคมมีความเหลื่อมล้ำกันมากในระหว่างเมืองกับชนบทในขณะที่การเข้าถึงบริการทางสังคมยังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการผู้สูงอายุและประชาชนในพื้นที่ห่างไกลนอกจากนั้นประชาชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะคนยากจนและขาดความรู้มักจะถูกกีดกันออกจากระบบกฎหมายถูกกดขี่โดยระบบกฎหมายขาดสิทธิที่ได้รับการยอมรับและมีความเปราะบางต่อการถูกเอาเปรียบจากหน่วยงานภาครัฐที่เลือกปฏิบัติแสวงหาสินบนหรือเลือกเข้าข้างผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลในด้านความเทียมทางเพศมีพัฒนาการในทิศทางที่ดีขึ้นมากอย่างไรก็ดีสัดส่วนของผู้หญิงที่ได้รับเลือกตั้งในรัฐสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนยังต่ำจึงยังมีบทบาทในการตัดสินใจในระดับนโยบายและการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศได้น้อยสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่าความไม่สมดุลของการพัฒนาและความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังนั้นการกำหนดแนวทางการพัฒนาในระยะ 5 ปีข้างหน้าจึงต้องวิเคราะห์หารากของปัญหาที่ทำให้สังคมไทยมีความเหลื่อมล้ำขาดความมั่นคง พิจารณาถึงความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นและเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นธรรมและลดช่องว่างในสังคมไทยในอนาคตและหา

แนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่คนบนพื้นฐานของการสร้างสังคมคุณภาพเป็นธรรมและการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ให้สามารถปรับตัวสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกและภายในประเทศที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

2.2 การวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยง

ผลการพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลให้เศรษฐกิจสังคมและการเมืองของประเทศไทยมีความก้าวหน้าในหลายด้านแต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างทางอำนาจมีความบิดเบือนไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาวและเป็นความเสี่ยงที่อาจทำให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมรุนแรงมากขึ้นรวมทั้งส่งผลให้การพัฒนาในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ปัญหาเชิงโครงสร้างดังกล่าวและความเสี่ยงต่อการสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำที่สำคัญมีหลายประการดังนี้

2.2.1 ด้านโครงสร้างเศรษฐกิจบิดเบือนไม่เอื้อต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เกิดช่องว่างทางเศรษฐกิจเป็นโครงสร้างที่เอื้อประโยชน์ต่อเจ้าของทุนมากกว่าแรงงานภาคอุตสาหกรรมมีบทบาทและผลิตภาพสูงกว่าภาคเกษตรมากพึ่งพิงการส่งออกในสัดส่วนที่สูงในขณะที่เศรษฐกิจภายในมีสัดส่วนต่ำและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมยังอ่อนแอโครงสร้างดังกล่าวเป็นความเสี่ยงที่จะเป็นอุปสรรคต่อการลดความช่องว่างทางเศรษฐกิจและภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้มข้นขึ้น ทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีความก้าวหน้ามากกว่าภาคเกษตรและกลุ่มทุนมีอำนาจการต่อรองและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจนโยบายของรัฐบาลลักษณะของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเอื้อต่อกลุ่มเจ้าของทุนมากกว่าเจ้าของแรงงานในขณะที่โครงสร้างภาษีที่ไม่เป็นธรรมการพึ่งพิงภาษีทางอ้อมเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าภาษีทางตรงทำให้เกิดการผลักภาระและมีโครงสร้างที่เอื้อประโยชน์ต่อฐานรายได้ที่ไม่ใช่ผลตอบแทนแรงงาน (Non - wages) และรายได้จากทรัพย์สินมากกว่ารายได้ที่เป็นตอบแทนค่าแรงงานขณะที่การลดหย่อนและการให้ประโยชน์ทางภาษีก็เอื้อต่อกลุ่มรายได้ระดับบนมากกว่าระดับล่าง โดยที่ผู้มีรายได้สูงมีช่องทางลดหย่อนมากขึ้นเดิมให้เกิดความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้ทำให้ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมากในระดับพื้นที่กลายเป็นความขัดแย้งทั้งมีการผูกขาดทางการค้าเป็นอุปสรรคต่อการสร้างโอกาสทางธุรกิจสำหรับรายย่อยธุรกิจขนาดกลางขนาดย่อมพัฒนาไปได้ช้ากว่าธุรกิจขนาดใหญ่และมีผลิตภาพต่ำเข้าถึงเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสารได้น้อยกว่ารวมทั้งมีอำนาจต่อรองในเชิงนโยบายน้อยกว่าในขณะที่การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนยังก้าวหน้าช้าจึงไม่สามารถเป็นแหล่งสร้างงานและ

รายได้หลักของประชาชนจึงเป็นปัจจัยหลักให้ประชาชนย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็น
แรงงานทักษะและค่าแรงต่ำกลายเป็นปัญหาคนยากจนเมืองที่มีช่องว่างทางสังคมกับกลุ่มชน
ชั้นกลางและกลุ่มรายได้สูงมากทำให้การกระจายความมั่งคั่งและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้ง
ด้านรายได้การถือครองสินทรัพย์ทางการเงินและทรัพย์สินถาวร โดยเฉพาะที่ดินยังมีความ
เหลื่อมล้ำมากเป็นปัญหาหลักของสังคมในปัจจุบันและกลายเป็นความเสี่ยงที่จะยิ่งทำให้เกิด
ช่องว่างในสังคมที่รุนแรงขึ้นได้ในอนาคต

2.2.2 ด้านโครงสร้างทางสังคมยังมีช่องว่างทางสังคมระหว่างชนชั้นทั้งในด้าน
องค์ความรู้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารคุณภาพบริการทางสังคมที่แตกต่างกันมากผู้ด้อยโอกาส
ยังไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึงและแรงงานนอกระบบส่วนใหญ่ยังไม่มี
หลักประกันทางสังคมรวมทั้งยังขาดความสมดุลระหว่างโอกาสของหญิงและชายพบว่า
คุณภาพบริการด้านการศึกษาและด้านสาธารณสุขยังแตกต่างกันมาก สะท้อนให้เห็นทั้งจากผล
การประเมินสถานศึกษาผลการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษารายพื้นที่และการกระจาย
ทรัพยากรทางสาธารณสุขรายพื้นที่ด้านความเท่าเทียมระหว่างหญิงและชายมีการเปลี่ยนแปลง
ในทิศทางที่ดีขึ้นเด็กทั้งชายและหญิงได้รับโอกาสในการศึกษาภาคบังคับขั้นพื้นฐานอย่างเท่า
เทียมกันและในการศึกษาระดับสูงขึ้นไปอัตราส่วนระหว่างหญิงและชายใกล้เคียงกันแต่โอกาส
ของผู้หญิงเริ่มมีข้อจำกัดมากขึ้นสาขาการศึกษาของนักศึกษาหญิงและชายยังคงสะท้อนให้เห็น
เจตคติและค่านิยมดั้งเดิมของสังคมไทยที่คาดหวังให้หญิงกับชายเรียนสาขาที่เหมาะสมกับ
บทบาทดั้งเดิมและความเสี่ยงที่สำคัญ คือ โอกาสของผู้หญิงในภาคการเมืองทั้งระดับชาติและ
การเมืองท้องถิ่นและการเป็นผู้บริหารระดับสูงในภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนยังมีน้อยสัดส่วน
หญิงต่อชายยังต่ำ

2.2.3 ด้านการเข้าไม่ถึงการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทำให้ชุมชน
สูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเองการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการขยายตัวเชิงปริมาณมา
เป็นเวลายาวนาน ทำให้กลุ่มทุนคัดดวงผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไปขณะที่
ชุมชนไม่สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ โดยเฉพาะคนยากจนที่อาศัยและพึ่งพาป่าเป็น
แหล่งอาหารสำคัญทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ลดลงต้องอาศัยแหล่งอาหารจากภายนอกชุมชนที่มี
ต้นทุนสูงขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศเป็นตัวเร่งให้เกิดความยากลำบาก
ในการดำรง ชีวิตของคนในชุมชนชนบทควบคู่กับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่รุกล้ำพื้นที่
เกษตรกรรมและแหล่งทำมาหากินทำให้เกิดเป็นต้นทุนของชุมชนเพราะก่อให้เกิดมลพิษส่งผล
กระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน นอกจากนี้อิทธิพลของกลุ่มทุนต่อนโยบายต่าง ๆ ส่งผลให้

ชุมชนมีช่องทางน้อยลงในการทำมาหากินในท้องถิ่นและไม่สามารถดูแลรักษาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างเต็มที่

2.2.4 ด้านการทุจริตประพตติมิชอบยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยเฉพาะเรื่องบทบาทกรรมการความเชื่อถือผู้บริหารความรับผิดชอบต่อสังคมและการให้ความสำคัญกับลูกค้าในส่วนของภาคประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงซึ่งมีการใช้สิทธิลงคะแนนเลือกผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นต่อเนื่องรวมทั้งการเข้าร่วมตรวจสอบทางการเมืองกันมากขึ้น

ปัญหาการเข้าถึงสิทธิและกระบวนการยุติธรรมที่เสมอภาคของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย ยังเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นเช่นปัญหาการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบของเจ้าหน้าที่ตำรวจในด้านการทุจริตคอร์รัปชันการละเว้นหรือเลือกปฏิบัติต่อประชาชนปัญหาความไม่เท่าเทียมของกระบวนการยุติธรรมในสังคมไทยเช่นการเลือกปฏิบัติในการบังคับใช้กฎหมายเป็นต้นนอกจากนั้นการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ เลือกปฏิบัติการละเลยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของภาครัฐทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่นทำให้เกิดความไม่เสมอภาคและเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย นอกจากนี้ช่องทางในการรับเรื่องร้องเรียนต่าง ๆ มีความล่าช้าและไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนเป็นต้น

2.3 การสร้างภูมิคุ้มกัน

จากการวิเคราะห์ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในสังคมที่เป็นผลจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในสังคมและอาจทวีความรุนแรงในอนาคตจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคมไทยสามารถบริหารจัดการปัจจัยเสี่ยงดังกล่าวข้างต้น ได้ภูมิคุ้มกันที่สำคัญได้แก่

2.3.1 ทุกคนในสังคมไทยมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่ป้องกันมิให้ตกอยู่ในวงจรความยากจนและความอดอยากมีความมั่นคงในอาชีพได้รับการคุ้มครองทางสังคมอย่างทั่วถึงเข้าถึงบริการทางสังคมและทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

2.3.2 กลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้รับโอกาสและการพัฒนาศักยภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกันสมาชิกทุกคนได้รับการยอมรับอย่างเท่าเทียมกันและสร้างโอกาสให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้

2.3.3 ประชาชนมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งเป็นพลังร่วมของสังคมไทยมีการเสริมพลังให้เกิดมากขึ้นที่จะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ และสามารถมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาประเทศท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

2.3.4 ทุกคนสามารถอยู่ในชุมชนและสังคมที่ยืดหยุ่นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีค่านิยมร่วมในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคนระหว่างพื้นที่และระหว่างวัย พี่งพอาศัยและเกื้อกูลกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2.4 วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

2.4.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อสร้างโอกาสให้ทุกคนในสังคมไทยเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนคนด้อยโอกาส แรงงานนอกระบบแรงงานต่างด้าวรวมทั้งชนกลุ่มน้อยและต่างชาติพันธุ์
- 2) เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคงยกระดับรายได้ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทย
- 3) เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนได้รับการคุ้มครองสิทธิพื้นฐาน อันพึงมีพึงได้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาคการทำและบังคับใช้กฎหมายให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคน
- 4) เพื่อสร้างความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจของระบบบริหารราชการแผ่นดินบนพื้นฐานของการใช้หลักนิติธรรมหลักคุณธรรมและจริยธรรมและหลักผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศรวมทั้งยึดหลักความมีอิสระและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
- 5) เพื่อสนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งในสังคมไทยและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

2.4.2 เป้าหมายการพัฒนา

- 1) การกระจายรายได้และการคุ้มครองทางสังคมในภาพรวมของประเทศ มีคุณภาพและครอบคลุมอย่างทั่วถึงลดความแตกต่างด้านคุณภาพบริการทางสังคมในระหว่างพื้นที่และกลุ่มคน

- 2) การแข่งขันทางธุรกิจมีความเป็นธรรมมากขึ้นธุรกิจขนาดกลางขนาดย่อมวิสาหกิจชุมชนและเศรษฐกิจนอกระบบมีสัดส่วนและบทบาทมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจ
- 3) ลดการผูกขาดทางการค้าและการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจเอกชนรวมทั้งความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคและผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ
- 4) ความเท่าเทียมทางเพศมีมากขึ้นทั้งในเรื่องรายได้โอกาสทางอาชีพและโอกาสทางการเมืองและการดำรงตำแหน่งในระดับสูงและบริหารจัดการ
- 5) ยกระดับสำนึกความเป็นพลเมืองในสังคมไทยให้สูงขึ้นและเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยในสังคมไทย
- 6) ยกระดับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้เป็นฐานในการสร้างความมั่นคงให้คนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในการรับมือจากวิกฤตต่าง ๆ

7) ประชาชนสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้สะดวกขึ้น

8) ลดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน

2.4.3 ตัวชี้วัด

- 1) ดัชนีชี้วัดความมั่นคงของรายได้ที่อยู่อาศัยการทำงานการศึกษาคุณภาพ การศึกษาการดูแลสุขภาพ
- 2) สัดส่วนรายได้ระหว่างกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 แรก กับกลุ่มที่มีรายได้น้อยร้อยละ 10 สุดท้าย
- 3) สัดส่วนประชากรที่สามารถเข้าถึงการคุ้มครองทางสังคมที่มีคุณภาพ จำแนกตามเพศอายุ อาชีพในระบบและนอกระบบและสัดส่วนของแรงงานนอกระบบ ประกันสังคมที่เข้าถึงระบบสวัสดิการสังคมของกำลังแรงงานทั้งหมด
- 4) ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคมีมาตรฐานที่ดีขึ้น
- 5) สัดส่วนผู้หญิงที่ได้รับเลือกตั้งหรือแต่งตั้งเป็นผู้แทนในรัฐสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและตำแหน่งผู้บริหารระดับสูงของราชการและช่องว่างรายได้หรือผลตอบแทนแรงงานชายและหญิง
- 6) การเป็นสมาชิกในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืององค์การกุศลและกลุ่มสมาคม
- 7) สัดส่วนของประชาชนที่ได้รับคำปรึกษาทางกฎหมายโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

8) คำนึงภาพลักษณ์การทุจริตประพฤติมิชอบ

2.5 แนวทางการพัฒนา

2.5.1 การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทย สามารถจัดการความเสี่ยงและสร้างโอกาสในชีวิตให้แก่ตนเองโดยสร้างความแข็งแกร่งให้ เศรษฐกิจฐานรากและการสร้างโอกาสเศรษฐกิจให้คนฐานล่างซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในประเทศ โดยสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุนการประกอบอาชีพจัดให้มีสินเชื่อที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมรวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพที่ สอดคล้องกับศักยภาพภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้มีการพัฒนาต่อยอดได้มาตรฐานเป็นที่ ยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศรวมทั้งการยกระดับการคุ้มครองแรงงานเพื่อสร้างความ เป็นธรรมในการกำหนดค่าจ้างและสภาพแวดล้อมในการทำงานและสนับสนุนการจัดการที่อยู่ อาศัยของผู้มีรายได้น้อยและการเข้าถึงระบบสาธารณสุขโลกให้มีความสอดคล้องกับกรอบ แนวนโยบายที่อยู่อาศัยแห่งชาติและเมืองน่าอยู่ รวมทั้งแก้ปัญหาชุมชนแออัดในเมือง ดำเนินการร่วมกับภาคธุรกิจเอกชนทั้งมีการปรับระบบการคุ้มครองทางสังคมให้ครอบคลุมทุก คนอย่างทั่วถึงสอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นด้วยการกำหนดนโยบายมาตรการ ทางกฎหมายและทางสังคมในการจัดหลักประกันทางสังคมสวัสดิการสังคมสวัสดิการแรงงาน และสังคมสงเคราะห์ให้ประชาชนและกลุ่มด้อยโอกาสอย่างเท่าเทียมกันควบคู่กับการพัฒนา ระบบข้อมูลให้มีความสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกจากนี้ยังส่งเสริม การจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความเป็นธรรมโดยปรับโครงสร้างภาษีที่เน้นภาษีทางตรงมากขึ้น โดยเฉพาะภาษีที่จัดเก็บจากรายรายได้ที่ไม่ใช่ผลตอบแทนแรงงานหรือผลตอบแทนจากการ ทำงานส่งเสริมการกระจายสิทธิการถือครองและใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับเกษตรกรไร้ที่ดินทำ กินและเกษตรกรยากจนปรับปรุงกฎหมายกฎระเบียบให้ชุมชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรอย่างทั่วถึงและบังคับใช้กฎหมายโดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายเป็นหลัก รวมทั้งการปรับระบบการจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่และกลุ่ม ที่ต้องการการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาอาชีพ และยกระดับคุณภาพชีวิตรวมทั้งการคุ้มครองผู้บริโภคเปิดช่องทางเข้าถึงและใช้ประโยชน์ เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับทักษะและอาชีพให้กับแรงงาน เป็นการสร้างทางเลือกและเพิ่มโอกาสการแสวงหารายได้รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคและส่งเสริมบทบาทของภาค ธุรกิจเอกชนในการเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมแก่คนในสังคมไทยโดยการ

รณรงค์และการให้ผลประโยชน์ทางภาษีสำหรับภาคธุรกิจที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อรับผิดชอบต่อทางสังคมและวิสาหกิจเพื่อสังคมเป็นการสนับสนุนการสร้างความเป็นธรรมต่อแรงงานผู้บริโภค ชุมชนและสังคม

2.5.2 การจัดบริการทางสังคมให้ทุกคนตามสิทธิพึงมีพึงได้เน้นการสร้าง ภูมิคุ้มกันระดับปัจเจกและสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาประเทศ โดยสร้างโอกาสอย่างเป็นธรรมให้กลุ่มด้อยโอกาสสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ อย่างเท่าเทียมและทั่วถึงโดยการสนับสนุนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามกรอบที่รัฐธรรมนูญ กำหนดทั้งบริการการศึกษาสุขภาพสวัสดิการสังคมกระบวนการยุติธรรมรวมทั้งสร้างโอกาส การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่ถูกกีดกันและแบ่งแยก โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กเยาวชนผู้ พิการหรือทุพพลภาพผู้สูงอายุผู้ด้อยโอกาสทางสังคมคนยากจนและผู้อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและ เสริมสร้างความมั่นคงให้คนยากจนมีความพร้อมรับผลกระทบจากวิกฤตต่าง ๆ โดยการ ช่วยเหลืออย่างทันทั่วถึงเมื่อเกิดปัญหาเข้าถึงสวัสดิการสังคมทุกรูปแบบและสร้างโอกาสการมี งานทำให้สามารถเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวได้และยังสนับสนุนการสร้างสังคมสวัสดิการ โดยจัดระบบความสัมพันธ์ของสวัสดิการทางสังคม ตั้งแต่ระดับชาติท้องถิ่นและชุมชนอย่าง เชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะการส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวชุมชนท้องถิ่นองค์กรเอกชนที่ไม่ แสวงหากำไรหรือธุรกิจเพื่อสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการสวัสดิการสังคมอย่างต่อเนื่อง โดย สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละพื้นที่

2.5.3 การเสริมสร้างพลังให้ทุกภาคส่วนสามารถเพิ่มทางเลือกการใช้ชีวิตใน สังคมและสร้างการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจสังคมและการเมืองได้อย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี เสริมสร้างพลังทางสังคมให้ทุกคนสามารถแสดงออกทางความคิดอย่างอิสระเลือกและ ตัดสินใจในการดำรงชีวิตด้วยตนเองโดยรู้เข้าใจและปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบต่อฐานะ พลเมืองที่ดีของประเทศมีค่านิยมไม่ยอมรับการกระทำผิดมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ประเทศอย่างจริงจัง ตั้งแต่ร่วมคิดร่วมทำร่วมตัดสินใจร่วมตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐ และภาคีต่างๆและร่วมรับผิดชอบต่อในกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งพัฒนาแนวทางให้ประชาชนมีส่วน ร่วมในการเข้าถึงและตรวจสอบค่าใช้จ่ายภาครัฐ โดยการพัฒนาบรรพชนเพื่อเปิดเผย ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างงบประมาณรายจ่ายโครงการภาครัฐทั้งเสริมสร้างขีดความสามารถของ ชุมชนในการจัดการปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนด้วยตัวเองโดยการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วม ทำกิจกรรมและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันใช้ทุนทางสังคมเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายดำเนินการ ปกป้อง คุ้มครองดูแลและจัดสรรทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมควบคู่กับการ

เสริมสร้างศักยภาพชุมชนท้องถิ่น ให้พร้อมต่อการเชื่อมโยงทิศทางการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลง ในบริบทโลกอาเซียนและอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งเสริมศักยภาพด้านวิชาการและเครือข่ายของ สถาบันการศึกษาไทย สร้างความใกล้ชิดทางสังคมวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์กับประเทศใน อนุภูมิภาคและสนับสนุนการพัฒนาสื่อปลอดภัยและสื่อสร้างสรรค์ในการสร้างค่านิยมใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยโดยจัดสิ่งจูงใจให้สื่อเปิดโอกาสให้เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะ นำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อทุกคนอาทิให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของ พลเมืองที่ดีของสังคม ข้อมูลการพัฒนาในด้านต่างๆและเป็นช่องทางสะท้อนความคิดเห็นและ ข้อเสนอแนะการพัฒนาจากทุกภาคส่วนสู่การปรับนโยบายให้สอดคล้องกับความต้องการ รวมทั้งการใช้สื่อเพื่อสังคมทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่นเป็นช่องทางในการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร โดยสร้างความเป็นธรรมในการให้ข้อมูลข่าวสารที่เข้าถึงและทั่วถึงผู้คนทุกภาคส่วน ของสังคมเพื่อเปิดโอกาสให้ความเท่าเทียมกันและความยุติธรรมเกิดขึ้นได้ในสังคมไทยโดยมี กระบวนการสร้างความเข้าใจในการกลั่นกรองความน่าเชื่อถือของข่าวสาร ส่งเสริมให้ ภาคเอกชนภาคประชาสังคมและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นพลังร่วมในการพัฒนา สังคมไทยโดยรณรงค์กระตุ้นสร้างจิตสำนึกในการดำเนินธุรกิจที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและ ให้ผลประโยชน์ตอบแทนคืนกลับสู่สังคมอย่างชัดเจนและให้ภาคธุรกิจจัดทำมาตรฐานการ ดำเนินงานที่แสดงถึงจริยธรรมกิจกรรมเพื่อสังคมมีการเผยแพร่บรรษัทภิบาลและการ ประกอบการเพื่อสังคมของภาคเอกชนสู่สาธารณชนอย่างต่อเนื่องรวมทั้งมีส่วนร่วมในการ แก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันและเสริมสร้างระบบบริหารราชการให้เข้มแข็งมีประสิทธิภาพ มีระบบถ่วงดุลอำนาจการตรวจสอบที่เข้มงวดและรอบด้าน และมีการรับผิดชอบที่เหมาะสม โดยปรับระบบการปฏิบัติงานของภาครัฐให้มุ่งประชาชนเป็นศูนย์กลางให้ความสำคัญกับ การบูรณาการแผนปฏิบัติงานที่เชื่อมโยงสาขาการพัฒนาพื้นที่และการมีส่วนร่วมเชื่อมโยงภาค การเมืองภาครัฐและภาคประชาสังคมเป็นพลังร่วมสร้างประโยชน์แก่สังคมใช้เทคโนโลยี สารสนเทศและลดขั้นตอนการปฏิบัติงานปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการบริหารราชการอย่างมี ประสิทธิภาพและพัฒนาข้าราชการให้มีคุณภาพสูงมีคุณธรรมจริยธรรมทางอาชีพและมีความ รับผิดชอบควบคู่กับการกำหนดค่าตอบแทนที่เหมาะสมสามารถปฏิบัติงานมุ่งผลสัมฤทธิ์ได้ อย่างเต็มที่ป้องกันและปราบปรามการทุจริตประพฤติมิชอบให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมให้ ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายการตรวจสอบกับภาคีอื่น ๆ อาทิองค์กรอิสระ ภาคประชาสังคมภาควิชาการและสื่อมวลชนและปรับเปลี่ยนการประเมินผลการปฏิบัติงาน ของข้าราชการ ไปสู่ระบบการประเมินรอบด้านทั้งจากบนลงล่างและล่างขึ้นบนทั้งยังมีการ

ปฏิรูปการเมืองไทยทั้งระบบให้เป็นประชาธิปไตยของมวลชนโดยสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่เยาวชนและประชาชนในเรื่องสิทธิทางการเมืองในระดับชุมชนท้องถิ่น และประเทศพัฒนาไกลโคตรตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในทุกระดับด้วยการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในนโยบายหรือมาตรการสาธารณะรวมทั้งการใช้จ่ายงบประมาณ พัฒนาจริยธรรมของผู้นำทางการเมืองให้มีความเสียสละยึดมั่นผลประโยชน์ส่วนรวมควบคู่กับการสร้างกลไกและมาตรการที่เข้มงวดในการดำเนินการกับพรรคและนักการเมืองที่มุ่งแสวงหาประโยชน์ส่วนตนทั้งทางตรงและทางอ้อม เร่งสร้างความเท่าเทียมในกระบวนการยุติธรรมโดยครอบคลุมการดำเนินการทั้งการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของประชาชน โดยเฉพาะการสนับสนุนบทบาทของชุมชนในการให้บริการด้านกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น การสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชนโดยชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองการช่วยเหลือเยียวยาแก่ผู้ได้รับผลกระทบในกระบวนการยุติธรรมและการสร้างความโปร่งใสในกระบวนการยุติธรรมขั้นต้น ให้ประชาชนรับรู้สิทธิและเข้าถึงบริการของหน่วยงานกระบวนการยุติธรรมได้อย่างสะดวกและรวดเร็วใช้สื่อเพื่อสังคมทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่นเป็นช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมที่ถูกต้องและเป็นกลางสร้างความเป็นธรรมในการให้ข้อมูลข่าวสารที่เข้าถึงทุกภาคส่วนของสังคมอย่างทั่วถึงเปิดโอกาสให้ความเท่าเทียมกันและความยุติธรรมเกิดขึ้นได้ในสังคมไทยโดยใช้กระบวนการสร้างความเข้าใจในการกลั่นกรองความน่าเชื่อถือของข่าวสาร

2.5.4 เสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้แน่นแฟ้นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน สร้างค่านิยมใหม่ที่ยอมรับร่วมกันบนฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจและเกื้อกูลกันในสังคม โดยการเสริมสร้างทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ของคนในสังคมปลูกฝังกระบวนการคิดในการเคารพสิทธิซึ่งกันและกันการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่อและวัฒนธรรมที่หลากหลายเพื่อรองรับความเป็นพหุสังคมเปิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แสดงความคิดเห็นที่แตกต่างในทางสร้างสรรค์และรื้อฟื้นค่านิยมที่ดีและสร้างค่านิยมใหม่ที่เป็นที่ยอมรับในสังคมบนพื้นฐานของความไว้เนื้อเชื่อใจ เกิดความร่วมมือแบ่งปันและเอื้ออาทรกันในสังคม ส่งเสริมวัฒนธรรมการเมืองที่มีธรรมาภิบาลนำไปสู่การเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องและเหมาะสมโดยเสริมสร้างจิตสำนึกวัฒนธรรมและวิถีประชาธิปไตยที่ดีให้แก่ประชาชนด้วยการปลูกฝังสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการใช้สิทธิตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญ ตลอดจนสร้างวัฒนธรรมที่ยอมรับความแตกต่างหลากหลายในสังคมและวัฒนธรรมประชาธิปไตย โดยรณรงค์ส่งเสริมให้คนไทยมีการปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อค่านิยมและระบบคุณค่าในระดับ

ปัจเจกครอบครัวชุมชน จนถึงระดับชาติให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยและสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคนในสังคมโดยมุ่งปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการใช้อำนาจรัฐเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายบนหลักนิติธรรมอย่างเสมอภาคขจัดคอร์รัปชันในระบบราชการและการเมืองและใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหาอริบช้อจจำกัดความแตกต่างของอัตลักษณ์ในพื้นที่และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมทั้งปฏิรูประบบและกระบวนการทำงานของภาครัฐให้มีการประเมินผลโดยประชาชนเน้นระบบที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพและทำงานภายใต้จิตสำนึกที่ดีมีความเป็นธรรมมีกลไกและการตรวจสอบโดยภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ควบคู่กับการปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพของกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจของหน่วยงานของรัฐ

สรุปว่า ยุทธศาสตร์การสร้างความเป็นธรรมในสังคมที่นำมาใช้งานวิจัย เป็นสิ่งสามารถช่วยลดการเกิดความขัดแย้งในสังคมและสร้างภูมิคุ้มกันให้ โดยที่ทุกคนสามารถอยู่ในชุมชนและสังคมที่ยืดหยุ่นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เคารพกัน มีค่านิยมร่วมในการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขระหว่างกลุ่มคน ระหว่างพื้นที่ และระหว่างวัย ฟังพาดูและเกื้อกูลกันภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเพื่อสร้างโอกาสให้ทุกคนในสังคมไทยเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี โดยเฉพาะกลุ่มคนยากจนคนด้อยโอกาส แรงงานนอกระบบ แรงงานต่างด้าวรวมทั้งชนกลุ่มน้อยและต่างชาติพันธุ์ ทั้งยังสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งทุน บัณฑิต โครงสร้างพื้นฐานและทรัพยากรที่จะเป็นฐานการประกอบอาชีพที่มั่นคง ยกระดับรายได้ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตให้ทุกคนในสังคมไทยเพื่อสนับสนุนให้ภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งในสังคมไทยและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

1. สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาคนหรือทุนมนุษย์ให้เข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคนทั้งในเชิงสถาบันระบบโครงสร้างของสังคมให้เข้มแข็งสามารถเป็นภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

ในอนาคตอย่างไรก็ตามสถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อคนและสังคมไทยหลายประการ โดยมี

1.1 โครงสร้างประชากรมีแนวโน้มประชากรวัยสูงอายุเพิ่มขึ้นขณะที่ประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลงช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและจะเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2568 โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีประชากรวัยสูงอายุมากที่สุดถึงเกือบ 1 ใน 3 ของประชากรสูงอายุทั้งประเทศ ขณะที่กรุงเทพมหานครจะมีการเพิ่มขึ้นของประชากรวัยสูงอายุอย่างรวดเร็วสำหรับ โครงสร้างประชากรวัยเด็กมีสัดส่วนลดลงอย่างต่อเนื่อง เป็นผลมาจากภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีไทยที่ลดลงต่ำกว่าระดับทดแทน โดยการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวทำให้สัดส่วนประชากรวัยเด็ก : วัยแรงงาน : ผู้สูงอายุลดลงจากร้อยละ 20.5 : 67.6 : 11.9 ในปี พ.ศ. 2553 เป็นร้อยละ 18.3 : 66.9 : 14.8 ในปี พ.ศ. 2559

1.2 คนไทยได้รับการพัฒนาคุณภาพเพิ่มขึ้นแต่ยังมีปัญหาด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย คุณภาพการศึกษาและพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของเด็กวัยเรียนผลิตภาพในวัยแรงงานและสุขภาพในวัยผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่มีพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศส่งผลให้เกิดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้นโดยอัตราการคลอดของมารดาวัยรุ่นน้อยกว่า 20 ปีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 13.86 ในปี พ.ศ. 2547 เป็น 16.05 ในปี พ.ศ. 2552 ขณะที่กลุ่มวัยทำงานภาพรวมกำลังแรงงานมีการศึกษาสูงขึ้น โดยปี พ.ศ. 2551 มีกำลังแรงงานจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 43.1 และสัดส่วนนักเรียนสายอาชีพต่อสายสามัญอยู่ในอัตรา 40 : 60 แต่การเรียนต่อในสายอาชีพศึกษายังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศที่มีถึงร้อยละ 60 ขณะเดียวกันอัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานในช่วงปี พ.ศ. 2550 - 2551 โดยเฉลี่ยยังคงอยู่ในระดับต่ำเพียงร้อยละ 1.8 นับเป็นจุดอ่อนต่อการขยายการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและผลิตภาพโดยรวมของประเทศกลุ่มวัยสูงอายุ แม้จะมีอายุยืนยาวขึ้นแต่ประสบปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น โดยพบว่าร้อยละ 31.7 ป่วยเป็นโรคความดันโลหิตสูงรองลงมาคือเบาหวานร้อยละ 13.3 และหัวใจร้อยละ 7.0 ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลของภาครัฐในอนาคต

1.3 บริบทการเปลี่ยนแปลงกระแสโลกทำให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจทั้งในระดับทวิภาคีและระดับพหุภาคีส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานได้อย่างเสรีมากขึ้นความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านมีอิทธิพลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ประเทศไทย ทั้งแรงงานต่างชาติที่เข้ามาในประเทศไทยอย่างถูกกฎหมายและผิดกฎหมายในปี พ.ศ. 2558 จะมี

การเคลื่อนย้ายแรงงานที่มีทักษะฝีมืออย่างเสรีตามกรอบความร่วมมือประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีข้อตกลงร่วมกันถึงคุณสมบัติในสายวิชาชีพเพื่อให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานใน 7 สาขาได้แก่วิศวกรรมพยาบาลสถาปัตยกรรมวิชาชีพสำรวจแพทย์ทันตแพทย์และนักบัญชีและในระยะต่อไปจะเปิดในสาขาอื่น ๆ รวมทั้งแรงงานกึ่งทักษะฝีมือด้วยซึ่งจะมีผลทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานในภูมิภาคอาเซียนเพิ่มขึ้น

1.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน การก่ออาชญากรรมที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงปี พ.ศ. 2548 - 2552 สะท้อนได้จากภาพรวมคดีอาญาที่สำคัญ ทั้งการก่อคดี ชีวิตร่างกายและเพศคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและคดียาเสพติดปัจจุบันปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดเป็นภัยร้ายที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนอย่างกว้างขวาง โดยพบปัญหาหายาเสพติดในสถานศึกษาเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.2 ปี พ.ศ. 2552 เป็นร้อยละ 75.2 ปี พ.ศ. 2553

1.5 สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรมมีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องมากกว่าส่วนรวมจากการจัดอันดับคะแนนดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชันทั่วโลกบ่งชี้ถึงความไม่สมดุลของธรรมาภิบาลการปกครองและปัญหาคอร์รัปชันในประเทศ

1.6 สื่อมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนแต่ยังมีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพคนค่อนข้างน้อย สื่อทางสังคมในปัจจุบันมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนแต่การเผยแพร่สื่อต่าง ๆ ยังไม่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการเรียนรู้และคุณธรรมจริยธรรมสะท้อนได้จากรายการโทรทัศน์ในหนึ่งชั่วโมงของรายการที่ออกอากาศทั้งหมด มีภาพของความรุนแรงมากที่สุดขณะที่การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางเว็บไซต์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องเพศและการใช้ภาษาที่ไม่เหมาะสมและบางส่วนเป็นเว็บไซต์ที่เข้าข่ายลามกอนาจารใช้ภาษาที่หยาบคายรวมถึงเนื้อหาที่รุนแรงขณะที่เกมส์คอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นสื่อออนไลน์ที่มีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนอย่างมากซึ่งเกมส์ส่วนใหญ่ที่นิยมเล่นเน้นการต่อสู้ใช้ความรุนแรง มีเนื้อหาทางเพศและการใช้ภาษาในเกมส์ที่ไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

1.7 วิถีชีวิตไทยมีการเปลี่ยนแปลงเชื่อมโยงเข้ากับวัฒนธรรมจากนานาอารยประเทศที่มีความหลากหลายมากขึ้นเศรษฐกิจและสังคมโลก ได้ปรับเปลี่ยนจาก “สังคมเกษตรกรรม” สู่อุตสาหกรรม” และ “สังคมฐานความรู้” สร้างกระแสการเปลี่ยนแปลง

ของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วผ่านกระแสโลกาภิวัตน์และโลกไซเบอร์ทำให้คนไทยมุ่งแสวงหาความสุขและสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวมากขึ้นมีแนวโน้มสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านโลกไซเบอร์เกิดเป็นวัฒนธรรมย่อยร่วมสมัยที่หลากหลายในรูปแบบการรวมกลุ่มของบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกันขณะที่วัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นไทยไม่สามารถแสดงบทบาทที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามปัจจุบันได้เกิดปรากฏการณ์ของกระแสวัฒนธรรมที่เคลื่อนผ่านจากโลกตะวันตกมาสู่โลกตะวันออกที่มุ่งแสวงหาทางจิตวิญญาณ โดยเห็นได้จากปัจจุบันผู้คนเริ่มตระหนักรู้ถึงวิถีชีวิตและคุณค่าดั้งเดิมที่เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายนำมาซึ่งบริการต่างๆ อาทิ แพทย์ทางเลือกสินค้าซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในด้านต่างๆ มากขึ้น

1.8 สังคมเมืองมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากสังคมเครือญาติสู่สังคมปัจเจกมากขึ้น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มหมดไปคนไทยเริ่มมีพฤติกรรมเป็นปัจเจกหรือเป็นส่วนตัวมากขึ้นอย่างชัดเจนเช่นมีการกำหนดมาตรฐานค่านิยม การดำเนินชีวิต และความต้องการที่เป็นส่วนตัววิถีชีวิตมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ขาดการปฏิสัมพันธ์และทำกิจกรรมร่วมกัน โครงสร้างครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ครัวเรือนที่อยู่คนเดียวครัวเรือนที่อยู่ด้วยกันแบบไม่ใช่อยุติและครัวเรือนที่มีอายุรุ่นเดียวกันสองรุ่นและรุ่น กระโดด (ตา ยาย และหลาน) หรือครัวเรือนที่เป็นเพศเดียวกันพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นแบบต่างคนต่างอยู่มีเวลาในการอยู่พร้อมหน้าและทำกิจกรรมร่วมกัน น้อยลง

2. การวิเคราะห์ความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกัน

2.1 การวิเคราะห์ความเสี่ยง

2.1.1 โครงสร้างประชากรมีความไม่สมดุลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการพัฒนาประเทศโดยประชากรวัยเด็ก นอกจากมีอัตราการเกิดที่ลดลงแล้วยังมีพัฒนาการด้านสติปัญญาอารมณ์และสังคมอยู่ในระดับต่ำส่งผลให้ประเทศไทยอาจประสบปัญหาภาวะขาดแคลนกำลังแรงงานที่มีคุณภาพในอนาคต ขณะที่ปัจจุบันประชากรวัยทำงานมีแนวโน้ม ลดลงสถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร จนอาจต้องมีการนำเข้าแรงงานต่างด้าวจำนวนมากขณะเดียวกัน ผลผลิตภาพและทักษะความรู้ของกำลังแรงงานในปัจจุบันยังอยู่ในระดับต่ำส่งผลให้ผลิตภาพการผลิตและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศชะลอตัวลงส่วนประชากรวัยสูงอายุมี

สัดส่วนเพิ่มขึ้นแต่มีงานทำมีเพียงร้อยละ 38.2 ในปี พ.ศ. 2552 และส่วนใหญ่ทำงานอยู่ในภาค การเกษตร

2.1.2 การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรีส่งผลกระทบต่อการทำงานและ คุณภาพชีวิตการแข่งขันทางการค้าอย่างรุนแรงการเคลื่อนย้ายเงินทุนของบริษัทข้ามชาติและ การเคลื่อนย้ายแรงงานอย่างเสรีส่วนหนึ่งทำให้มีความต้องการนำเข้าแรงงานจากต่างประเทศ ทั้งในส่วนแรงงานที่มีทักษะฝีมือความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและแรงงานไร้ฝีมือค่าจ้างต่ำซึ่งจะ ส่งผลกระทบต่อภาวะการมีงานทำของแรงงานไทยนอกจากนี้การเข้ามาของแรงงานต่างด้าว ยังส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของคนไทยทั้งในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินด้าน สุขภาพ โดยเฉพาะ โรคติดต่ออุบัติใหม่อุบัติซ้ำก่อให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายของภาครัฐเพิ่มสูงขึ้น ขณะที่การลักลอบเข้ามาของแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายและผู้ติดตามแรงงานต่างด้าวรวมทั้ง การออกลูกหลานโดยไร้สัญชาติทำให้เกิดปัญหาในเรื่องการรับรองสถานะ การให้บริการต่าง ๆ ประเด็นปัญหามนุษยธรรมและความขัดแย้งระหว่างประเทศ

2.1.3 คุณภาพชีวิตของประชาชนยังมีความเสี่ยงจากความปลอดภัยในชีวิตและ ทรัพย์สินและการแพร่ระบาดของยาเสพติดสถานการณ์ปัญหาด้านคดีอาญาโดยเฉพาะที่ เกี่ยวกับคดียาเสพติดที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอันเป็นผลพวงมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจส่วนหนึ่ง ถูกครอบงำจากกระแสวัตถุนิยมและต้องการหาเงินแบบง่าย ๆ เช่น เข้าร่วมขบวนการค้ายาเสพติด การลักลอบเล่นพนันฟุตบอล โลกการขายบริการทางเพศเป็นต้นส่งผลให้มีการกระทำผิด หรือก่อคดีอาชญากรรม ได้ง่ายขึ้นทั้งคดีชีวิตร่างกายและเพศคดีประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและคดี ยาเสพติดซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อคุณภาพชีวิตประชาชน

2.1.4 ความเสื่อมถอยทางคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมไทยส่งผลให้สถาบัน ทางสังคมมีแนวโน้มอ่อนแอเนื่องจากคนในสังคมขาดความไว้วางใจและขาดการมีส่วนร่วม ทางสังคมวิกฤตปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมเป็นความเสี่ยงที่จะส่งผลให้ประชาชนอยู่ ร่วมกันยากลำบากมีความถีนการ ใช้ความรุนแรงแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งปัญหาในระดับ ครอบครั้ว การแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนและปัญหาความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง ประกอบกับกระบวนการยุติธรรมแก้ไขปัญหาค่าไม่ได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากมีปัญหาการตีความข้อ กฎหมายและปัญหาเรื่องสองมาตรฐานทำให้ขาดความไว้วางใจกันนอกจากนี้วัฒนธรรม ของนานาชาติประเทศที่ไหลเข้าสู่วิถีชีวิตคนไทยเป็นความเสี่ยงที่แทรกซึมในสังคมไทย โดยเฉพาะ กระแสวัฒนธรรมเสมือนจริงที่แพร่เข้ามาผ่านโลกโซเชียลทำให้มีการสร้างเครือข่ายทางสังคม มากขึ้นขณะเดียวกันมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิจารณญาณในการเลือกรับ ปรับ ใช้

วัฒนธรรม ส่งผลให้ค่านิยมไทยมีการปรับเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมที่รับมาเช่นการเลียนแบบ พฤติกรรมของคนซีกลูกโลกตะวันตกที่นิยมความอิสระ เสรีในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ ความเป็นตัวตนส่งผลให้เด็กและเยาวชนที่ยังไม่มีภูมิคุ้มกันที่ดีพอหรือขาดการใช้วิจารณญาณ กลั่นกรองเสียงต่อการรับวัฒนธรรมที่ไม่ดีงามมาใช้โดยง่าย นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์ จากวัฒนธรรมเสมือนจริงในเชิงของการสร้างปัญหา มากกว่าเชิงสร้างสรรค์ทำให้ความสัมพันธ์ กับคนรอบข้างลดลงบุคคลในครอบครัวสร้างพื้นที่ส่วนตัวมากขึ้นนำไปสู่ความแตกแยก ในครอบครัวและการมีส่วนร่วมในสังคมลดลงส่งผลให้สถาบันทางสังคมอ่อนแอลงในที่สุด

2.2 การสร้างภูมิคุ้มกัน

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยงที่คาดว่าจะเป็นอุปสรรคสำคัญ ในการพัฒนาคนจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยและสังคมไทยในประเด็นสำคัญดังนี้

2.2.1 คนไทยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนิน ชีวิตจากหลักการพื้นฐานสำคัญที่คนไทยต้องมีความรู้ใฝ่เรียนรู้ตัดสินใจด้วยความระมัดระวัง มีสำนึกในศีลธรรมและจริยธรรม การดำเนินชีวิตด้วยความเพียรอดทนมีสติใช้ปัญญาอันจะ นำไปสู่ความพอประมาณความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงและ การดำเนินชีวิตอย่างสมดุลทุกด้านซึ่งเป็นการวางรากฐานของการสร้างสังคมแห่งความรู้และ เป็นภูมิคุ้มกันของคนและสังคม ได้อาติด้านการเงินให้มีการใช้จ่ายบนพื้นฐานของความมี เหตุผลมีการอดออมเพื่อไม่ก่อให้เกิดวิกฤตทางการเงินส่วนด้านสังคมส่งเสริมให้สมาชิกใน ครอบครัวรู้จักสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันสังคมจะได้อยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุข ขณะที่ด้านวัฒนธรรมต้องสร้างความตระหนักรู้สามารถคิดวิเคราะห์ มีเหตุผล คนไทยจะได้มีความระมัดระวังรู้จักกลั่นกรองเลือกรับปรับใช้วัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ ต่อการดำรงชีวิตในอนาคต

2.2.2 คนไทยมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการ เรียนรู้จากแหล่งความรู้อื่นๆตั้งแต่เกิดจนตายจึงเป็นการพัฒนาคนอย่างเต็มศักยภาพให้มีความรู้ มีทักษะมีประสบการณ์เพื่อดำรงชีวิตและประกอบอาชีพในสังคมของข้อมูลข่าวสารและ กระแสการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสมถูกต้องทุกช่วงอายุชีวิตการที่สังคมไทยต้องสัมพันธ์ กับสังคมที่มีการแข่งขันตามอิทธิพลของกระแสที่เป็นเสรี โครงสร้างเศรษฐกิจจะเปลี่ยนจากการ ใช้แรงงานไปเป็นการใช้ความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้นดังนั้น คนจึงต้องมีการเรียนรู้อย่าง

ต่อเนื่องทั้งในเรื่องการศึกษา ทักษะการทำงานและการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญ ในการดำรงชีวิตและปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21

2.2.3 คนไทยทุกคนพร้อมรับและใช้ประโยชน์จากการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรี โดยการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจกระแสการเปลี่ยนแปลงและทักษะชีวิตในการรับมือกับ โลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนอาทิทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศและ เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสมทักษะชีวิตในการรู้เท่าทันการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ต้องให้ความสำคัญกับการผลิตกำลังคนเพื่อเป็นฐานในสาขาการผลิตหลักอย่างมี คุณภาพ โดยเฉพาะกำลังคนระดับปฏิบัติการและช่างต่าง ๆ รวมทั้งการผลิตกำลังคนเพื่อ สนับสนุนภาคบริการของประเทศ อาทิภาคธุรกิจการจัดประชุมและแสดงสินค้านานาชาติ สุขภาพ การศึกษารวมทั้งการจัดระบบ เพื่อเตรียมการรับคนที่จะเข้ามาในประเทศไทยและคน ไทยที่จะออกไปต่างประเทศที่เหมาะสมและสอดคล้องกับคนกลุ่มต่าง ๆ การจัดทำฐานข้อมูล แรงงานที่มีทักษะฝีมือและแรงงานกึ่งฝีมือของไทยและต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทยในสาขา อาชีพสำคัญต่าง ๆ

2.2.4 คนไทยตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยอดีตที่ผ่านมา คนไทยมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตความเชื่อและแนวคิดของคนครอบครัวชุมชน และชาติเข้าไว้ด้วยกันทำให้ประเทศไทยรอดพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มาได้ อาทิการมีวิถีชีวิตแบบ สังคมเครือญาติที่มีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันการให้ความเคารพผู้อาวุโสการ ยึดมั่นในหลักศีลธรรมและความรู้สึชอบชั่วดีตั้งนั้นการที่คนไทยตระหนักเห็นคุณค่า วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยมีจิตสำนึกที่ดีมีค่านิยมที่พึงประสงค์อยู่ร่วมกันด้วยความรักความ สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันบนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมจะเป็นฐานการ พัฒนาที่สำคัญในการก้าวไปสู่สังคมที่มีความใส่ใจและแบ่งปันต่อผู้อื่นตลอดจนสามารถ นำไปสู่การสร้างและพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกับเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ของประเทศในอนาคต

2.2.5 ความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบัน ศาสนา สถาบันการศึกษา (บ้าน วัด โรงเรียน) และชุมชนในอดีตสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เป็น สถาบันหลักในการปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรมค่านิยมให้แก่เด็กและเยาวชนอาทิครอบครัวเป็น ระบบเครือญาติช่วยเหลือเกื้อกูลและอยู่กันพร้อมหน้า ทำหน้าที่เลี้ยงดูอบรมและหล่อหลอม สมาชิกในครอบครัวขณะที่สถาบันการศึกษาจะทำหน้าที่ในการพัฒนาความรู้ความคิด ความสามารถรวมทั้งคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตสถาบันทางศาสนาเป็นผู้มี

บทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนของศาสนาต่าง ๆ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ผู้คนในสังคมเป็นคนดีมีคุณธรรมและเอื้ออาทรต่อการพัฒนาระบบคุณค่าของสังคม โดยชุมชนจะเป็นตัวยึดโยงสถาบันต่าง ๆ ในการร่วมทำหน้าที่และสืบทอดประเพณีค่านิยมที่ดำรงมาตั้งแต่อดีตให้สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งสามารถทำบทบาทหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจะเป็นภูมิคุ้มกันสำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ

3. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา

3.1 วัตถุประสงค์

3.1.1 เพื่อพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกายใจสติปัญญา มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทยมีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและเป็นพลังทางสังคมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

3.1.2 เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากลและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย

3.1.3 เพื่อเสริมสร้างสภาพแวดล้อมทางครอบครัวชุมชนและสังคมให้มั่นคงและเอื้อต่อการพัฒนาคนอย่างสอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต

3.2 เป้าหมายการพัฒนา

3.2.1 คนไทยทุกคน ได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจมีความรู้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์สังเคราะห์มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิตมีความคิดสร้างสรรค์ มีคุณธรรมจริยธรรมมีค่านิยมความเป็นไทยรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่นมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม

3.2.2 ยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากลต่อยอดองค์ความรู้สู่นวัตกรรมควบคู่การเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย

3.2.3 ขยายโอกาสการเข้าถึงระบบสุขภาพที่มีคุณภาพและลดปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาพอย่างเป็นระบบ

3.2.4 ให้สถาบันครอบครัวสถาบันการศึกษาสถาบันศาสนามีบทบาทหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะคนไทยโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมในวิถีชีวิตและคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม

3.3 ตัวชี้วัด (Key Performance Indicator : KPI)

3.3.1 อัตราเจริญพันธุ์รวมของประชากรไทยไม่ต่ำกว่า 1.6

3.3.2 คุณภาพคน โดยรวมดีขึ้น โดย

- 1) ปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นเป็น 12 ปี
- 2) ประชากรวัยเด็กมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาหลักมีคะแนนเฉลี่ย

มากกว่าร้อยละ 50

3) สัดส่วนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการเรียนรู้ต่อประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 45 และเพิ่มสัดส่วน ประชากรที่สามารถเข้าถึง โครงข่ายคมนาคมและ อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ให้ได้ร้อยละ 80 ของประชากรทั่วประเทศ

4) จำนวนบุคลากรด้านการวิจัยและพัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 15 คนต่อประชากร 10,000 คน

5) อัตราเพิ่มของผลิตภาพแรงงานเฉลี่ย ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 3 ต่อปี

6) จำนวนผู้สูงอายุที่มีงานทำเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 50

7) อัตราการป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อสำคัญ 5 โรคคือ โรคมะเร็งหัวใจ

เบาหวานความดันและหลอดเลือดสมองลดลง

8) โรงเรียนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพในระดับตำบลสามารถเข้าถึง บริการ โครงข่าย broadband ที่มีคุณภาพภายในปี พ.ศ. 2558

3.3.3 สถาบันทางสังคมมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดย

1) จำนวนคดีตาม พ.ร.บ.คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง

ในครอบครัวลดลง

2) สถานศึกษาทุกระดับและประเภทผ่านการรับรองคุณภาพมาตรฐาน

3) จำนวนสภาองค์กรชุมชนที่ได้รับการจัดตั้งเพิ่มขึ้น

4) ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

3.3.4 แนวทางการพัฒนา

1) การส่งเสริมคนไทยที่มีศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและมีการกระจายตัวประชากรที่สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสของพื้นที่ ส่งเสริมคู่สมรสที่มี ศักยภาพและความพร้อมให้มีบุตรเพิ่มขึ้นและรักษาระดับอัตราเจริญพันธุ์ไม่ให้ต่ำกว่าระดับที่เป็นอยู่ปัจจุบัน โดยส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ที่เหมาะสมในทุกช่วงวัยอย่างทั่วถึงได้ มาตรฐานและมีคุณภาพรวมทั้งกำหนดมาตรการที่เอื้อต่อการมีบุตรเพิ่มขึ้นอย่างมีคุณภาพทั้งใน

ด้านภาษีและสวัสดิการในการเลี้ยงดูบุตรและยังส่งเสริมให้มีระบบการจัดการความรู้ในเรื่องครอบครัวศึกษาอาหารศึกษา พฤติกรรมอนามัยการเจริญพันธุ์และสุขภาพทางเพศที่เหมาะสม ตลอดจนการเตรียมความพร้อมพ่อแม่ก่อนตั้งครรภ์ในระหว่างตั้งครรภ์ระยะคลอดและหลังคลอด สนับสนุนการกระจายตัวและส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของประชากรให้เหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพโอกาสและทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่โดยและเพิ่มโอกาสการจ้างงานและการมีงานทำในภูมิภาคเพื่อลดการย้ายถิ่นออกและจูงใจให้มีการย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิม และยังพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้เพียงพอและมีคุณภาพมาตรฐานเท่าเทียมกันระหว่างเขตเมืองและชนบทเพื่อจูงใจให้ประชาชนอยู่ในพื้นที่

2) พัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยมีการพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยพัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านสติปัญญาอารมณ์คุณธรรมและจริยธรรม โดยเตรียมความพร้อมของพ่อแม่และผู้ดูแล ในการเลี้ยงดูเด็กที่เหมาะสมกับพัฒนาการทางสมองสติปัญญาและร่างกายผลักดันให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขด้วยการกระตุ้นให้ได้คิดและลงมือทำด้วยตนเองเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้เข้ากับชีวิตจริงและปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีด้านคุณธรรมและจริยธรรมมีการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพศูนย์เด็กเล็กทั้งในชุมชนสถานประกอบการและหน่วยงานภาครัฐให้มีมาตรฐานสอดคล้องกับภูมิสังคม โดยให้ความสำคัญกับคุณภาพของผู้ดูแลเด็กและการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุที่มีศักยภาพมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างพัฒนาการของเด็กเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคนสามวัยพัฒนาเด็กวัยเรียนให้มีความรู้ทางวิชาการและสติปัญญาทางอารมณ์ที่เข้มแข็งสามารถศึกษาหาความรู้และต่อยอดองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยมีการพัฒนาหลักสูตรและปรับกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคม พัฒนาระบบการดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมกับศักยภาพทรัพยากรและความต้องการของท้องถิ่นทั้งในด้านการจัดบริการสุขภาพและสวัสดิการสังคมอย่างบูรณาการ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่องรวมทั้งพัฒนาชุมชนที่มีศักยภาพและความพร้อมให้เป็นต้นแบบของการดูแลผู้สูงอายุเพื่อขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นและการสร้างเสริมสุขภาพคนไทยให้มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ โดยการพัฒนาความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพของตนเองครอบครัวชุมชนการเร่งดำเนินการมาตรการส่งเสริมสุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพการใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ในการพัฒนาคุณภาพบริการและขยายบริการสุขภาพเชิงรุกรวมทั้งมุ่งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อสุขภาพ โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่น

มีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพและสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมโดยสร้างความตระหนักถึงการเคารพกฎหมายหลักสิทธิมนุษยชน การสร้างค่านิยม ให้มีพฤติกรรมการผลิตและบริการที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมการสร้างความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกในการอนุรักษ์พลังงานเพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมน่าอยู่

3) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสร้างโอกาสการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้คนทุกกลุ่มทุกวัยสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้และองค์ความรู้ที่หลากหลายทั้งที่เป็นวัฒนธรรมภูมิปัญญาและองค์ความรู้ใหม่โดยสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ ด้วยการสร้างกระแสสังคมให้การเรียนรู้เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนสร้างนิสัยใฝ่รู้และรักการอ่านตั้งแต่วัยเด็กควบคู่กับการส่งเสริมให้องค์กรและสื่อทุกประเภทเป็นแหล่งเรียนรู้สร้างสรรค์สื่อสารด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายเพื่อนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันสร้างปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเสริมสร้างและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาในระดับท้องถิ่นชุมชนและประเทศโดยพัฒนาโครงข่ายโทรคมนาคมเพื่อให้บริการสื่อสารข้อมูลความเร็วสูงหรือบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายสอดคล้องกับภูมิสังคมและพัฒนาและยกระดับศูนย์ความเป็นเลิศด้านต่าง ๆ สู่ภูมิภาคและชุมชนทั้งยังพัฒนาและเปิดโอกาสให้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ทั่วไป อาทิ ห้องสมุดพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้ศูนย์กีฬา รวมทั้งเปิดพื้นที่และเวทีสาธารณะให้เป็นศูนย์รวมการแลกเปลี่ยนให้กับนักคิดอย่างสร้างสรรค์โดยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้การแสดงผลงานและนำเสนอผลงานเชิงสร้างสรรค์ตลอดจนให้มีการบริหารจัดการพื้นที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ประชาชนเข้าถึงอย่างสะดวกและใช้บริการได้เต็มศักยภาพมีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้สมัยใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้และพัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่นทั้งจากผู้รู้ปราชญ์ชาวบ้านและจัดให้มีการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนอย่างเป็นระบบควบคู่กับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาพัฒนาทักษะด้านภาษาและเทคโนโลยีให้เอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายตลอดจนเนื้อหาสาระที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4) เสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมที่พึงงามของไทยมาขับเคลื่อนกระบวนการการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยพัฒนาบทบาทของสถาบันหลักทางสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศโดยสนับสนุนสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาสถาบันศาสนาปลูกฝังกระบวนการคิดที่ยอมรับความแตกต่างและจิตสำนึก

ประชาธิปไตยในทุกระดับตั้งแต่ปัจเจกชุมชนท้องถิ่นและระดับประเทศให้รู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ในความเป็นพลเมืองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นตั้งแต่วัยเด็กจนตลอดชีวิตมีการนำคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทยอาทิวินัยเอื้ออาทรและการเป็นเครือญาติมาพัฒนาต่อยอดโดยใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ในการสร้างการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเชื่อมโยงสถาบันครอบครัวกับสถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อการเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม มีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ภูมิปัญญาท้องถิ่น อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนคุณค่าของความสุขและการแบ่งปันตามวิถีดั้งเดิมมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้โดยให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ในชุมชนที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนฐานชีวิตของคนในชุมชนและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาต่อยอดในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาสังคมของประเทศโดยสร้างค่านิยมให้คนไทยภาคภูมิใจในวัฒนธรรมไทยและการยอมรับความแตกต่างของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งทางความคิดและสร้างความเป็นเอกภาพในสังคม (พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554 : 39 - 51)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้สูงส่งแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนเป็นการสนับสนุนให้สถาบันศาสนาปลูกฝังกระบวนการคิดที่ยอมรับความแตกต่างและจิตสำนึกประชาธิปไตยในทุกระดับตั้งแต่ปัจเจกชุมชนท้องถิ่นและระดับประเทศให้รู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ในความเป็นพลเมืองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นตั้งแต่วัยเด็กจนตลอดชีวิตมีการนำคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทยอาทิวินัยเอื้ออาทรและการเป็นเครือญาติเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมค่านิยมและจิตสำนึกที่ดีในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อการเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรมทั้งยังช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยอดีตที่ผ่านมาคนไทยมีวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตความเชื่อและแนวคิดของคนครอบครัวชุมชนและชาติเข้าไว้ด้วยกันทำให้ประเทศไทยรอดพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มาได้อาทิการมีวิถีชีวิตแบบสังคมเครือญาติที่มีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันการให้ความเคารพผู้อาวุโสการยึดมั่นในหลักศีลธรรมและความรู้สึชอบชั่วดีตั้งนั้นยุทธศาสตร์นี้จึงเป็นฐานการพัฒนาที่สำคัญในการก้าวไปสู่สังคมที่มีความใส่ใจและแบ่งปันต่อผู้อื่นตลอดจนสามารถนำไปสู่การสร้างและพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศในอนาคตได้

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้สูงส่งกรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นการปลูกฝังกระบวนการคิดที่ยอมรับความแตกต่างและจิตสำนึก ประชาธิปไตยในทุกระดับตั้งแต่บุคคล ครอบครัวชุมชน ให้รู้และเข้าใจบทบาทหน้าที่ในความ เป็นพลเมืองและการเคารพสิทธิของผู้อื่นตั้งแต่วัยเด็กจนตลอดชีวิต มีการนำคุณค่าอันดีงาม ของครอบครัวไทย อาทิความเอื้ออาทรและการเป็นเครือญาติเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรม ค่านิยม และจิตสำนึกที่ดีในการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมที่จะมีผลกระทบต่อการเบี่ยงเบนทางวัฒนธรรม ทั้งยังช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยให้ความสำคัญกับการจัดการ การเรียนรู้ในชุมชนที่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการ เรียนรู้ตลอดชีวิต

หลักพุทธธรรม

1. การวาระธรรม

การวาระ 6 (การวาระ 6) หมายถึง ความเคารพการถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะพึงใส่ใจและ ปฏิบัติด้วยความเอื้อเพื่อ การเห็นคุณค่าและความสำคัญ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นด้วย ความจริงใจ

การวาระ 6 อย่าง คือ

1. พุทธการวาระ ความเอื้อเพื่อ ในพระพุทธเจ้า
2. ธรรมการวาระ ความเอื้อเพื่อ ในพระธรรม
3. สังฆการวาระ ความเอื้อเพื่อ ในพระสงฆ์
4. สิกขการวาระ ความเอื้อเพื่อ ในการศึกษา
5. อัปมาทการวาระ ความเอื้อเพื่อ ในความไม่ประมาท
6. ปฏิสันถการวาระ ความเอื้อเพื่อ ในปฏิสันถารคือต้อนรับปราศรัย

การปลูกศรัทธาความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าแล้วแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คือ นับถือ พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ ด้วยกาย วาจา ใจ ตั้งใจปฏิบัติตามคำสั่งสอน หรือระลึกนึก ถึงพระคุณของพระองค์อยู่เสมอ ๆ ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น หรือไม่เอาเรื่องของพระพุทธเจ้า มาล้อเล่น เพื่อความสนุกสนานเฮฮา เหล่านี้เป็นต้น

การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคารพหรือหมั่นศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติตามกำลัง ปัญญาของตน ชื่อว่าเคารพในพระธรรม การระลึกถึงความดีของพระสงฆ์แล้วกระทำการกราบ ไหว้ทำสามัคยกรรมเป็นต้น ชื่อว่าเคารพในพระสงฆ์ การมีความเพียรพยายามศึกษาเล่าเรียน

วิทยาการต่าง ๆ ทั้งทางโลกและทางธรรมอันไม่มีโทษด้วยการเอาใจใส่ไม่เกียจคร้าน มีความ
 อุตสาหะวิริยะ ประกอบด้วยอิทธิบาท 4 ชื่อว่าเคารพในการศึกษา ความเป็นผู้มีสติสมบูรณ์
 ไม่ประมาทในธรรม ทั้งปวง คอยระวังใจไม่ให้กำหนดขัดเคืองลุ่มหลงมัวเมาในอารมณ์เป็น
 ที่ตั้งแห่งความกำหนัดเป็นต้นชื่อว่าเคารพในความไม่ประมาทการต้อนรับแขกผู้มาเยือนตาม
 ฐานานูรูปของเขา ชื่อว่าเคารพในการปฏิบัติสังฆาร แบ่งออกเป็น 2 คือ อามิสปฏิบัติสังฆารและธรรม
 ปฏิบัติสังฆาร การต้อนรับด้วยการให้อาหารเสื่อผ้าที่ปักอาศัย เป็นต้น ชื่อว่าอามิสปฏิบัติสังฆาร การ
 ต้อนรับด้วยการพูดเชื้อเชิญหรือแสดงตนตามที่ควรชื่อว่า ธรรมปฏิบัติสังฆาร ภิกษุควรทำคารวะ 6
 ประการนี้

ศีล สมာธิ ปัญญา เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา เป็นที่ทราบกันดีในหมู่
 พุทธศาสนิกชนอยู่แล้วว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นแก่นแท้ในทางพระพุทธศาสนา

ศีล เป็นหลักการพัฒนาระดับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม

สมาธิ เป็นหลักการพัฒนาจิตใจให้มีสมรรถภาพและประสิทธิภาพในการคิดพิจารณา
 ตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำใด

ปัญญา เป็นหลักการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้จักสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นและ
 สามารถแยกแยะ วิเคราะห์สืบหาสาเหตุของสิ่งทั้งหลายได้

2. พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคนี้ ก่อให้เกิดวิกฤติทางสังคมและเศรษฐกิจ
 อย่างมากมาย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยมนุษย์ในโลกปัจจุบันล้วนมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการแข่งขัน จึงใช้
 ความพยายามในทุกด้านเพื่อจะเอาชนะคู่แข่งฝ่ายตรงข้ามทุกทาง ถึงแม้จะเป็นวิถีที่ผิดก็ตาม
 ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมของผู้มีบทบาททางการเมืองการปกครองของประเทศ ที่มักมีการใช้
 มิจฉาวาจาในการใส่ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน การแย่งชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจเอาเปรียบกัน
 หรือการใช้มิจฉาวาจาให้หลงเชื่อเพื่อหาประโยชน์จากผู้อื่นก่อให้เกิดปัญหาสังคมและปัญหา
 ด้านคุณธรรม จริยธรรมมากมาย การใช้อาวุธจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

3. พุทธธรรมกับการสร้างสังคมปรองดอง

จากการศึกษาในเรื่องการสร้างสังคมปรองดองสรุปสาระสำคัญของแนวคิดได้จาก
 “เศรษฐศาสตร์การเมืองเชิงพุทธ : การจัดการความขัดแย้งผ่านมิติของเศรษฐกิจและสังคม”
 โดยพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร. พบว่า “นโยบายคู่ขนาน” อันเป็นการดำเนินนโยบาย
 เจริญรัฐประศาสนศาสตร์ครบคู่ไปกับแนวนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งนโยบาย

คู่ขนานนั้นประกอบไปด้วย “ไตรภาค” หรือ “กลยุทธสามเส้า” ส่วนการขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยข้าราชการเป็นมันสมอง และผลักดันนโยบายต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลเป็นรูปธรรม ดังนั้นการพระราชทานอาหารและเพิ่มเงินเดือนให้แก่ข้าราชการนั้นจึงถือได้ว่าเป็นมาตรการในการสร้างแรงจูงใจได้อย่างดีที่สุดในทางหนึ่ง

สาระสำคัญของอีกแนวคิด “सानเสวนา : จากท้องถิ่นสมานฉันท์สู่การเมืองระดับชาติ (ของประชาชน)” โดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้นำเสนอการใช้เครื่องมือการสานเสวนาการประชาเสวนา การสานเสวนาหาทางออกโดยการมาฟังกันอย่างตั้งใจก่อนที่วิกฤตประเทศไทยจะเกิดขึ้นไปมากไปกว่านี้ จึงเกิดเครือข่ายการสานเสวนาสู่สันติธรรม เพื่อสร้างกระแสสังคมและขับเคลื่อนกระบวนการที่หวังจะให้สังคมไทยได้เข้าใจ และร่วมกันหาทางออกของประเทศชาติ โดยการยุติความรุนแรง

อีกแนวคิด “พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาสังคม” โดยพระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. โดยนำเสนอ หลักการและวิธีการของพระพุทธศาสนาอันสามารถนำไปแก้ปัญหาสังคมมนุษย์ ใครก็ตามที่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้นำและทำหน้าที่ใดก็ตามก็ควรต้องทำหน้าที่นั้นๆ ให้สมบูรณ์ด้วยดี ด้วยมีคุณธรรมในการปกครอง แต่ละอย่าง เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องและดีงามของสังคม เพื่ออนุชนคนรุ่นหลังจะได้ยึดถือเป็นแนวทาง เป็นแบบอย่างที่ดีงาม

แนวคิด “การสร้างความปลอดภัยระหว่างศาสนา” โดย พระมหาประกาศิตอาจารปาตี (แก้วทองเกต) นำเสนอแนวทางการสร้างความปลอดภัยระหว่างศาสนาตามแนวพุทธ โดยอาศัยพระจริยาที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกเคยปฏิบัติต่อผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นมาเป็นแนวทางการไม่วิจารณ์ลัทธิอื่น มุ่งแต่จะสอนธรรมให้เขาเข้าใจด้วยตนเองการไม่ผูกขาดความดี หากคำสอนในศาสนาอื่นดีมีเหตุผลก็รับรองตามความจริง การให้เสรีภาพทางปัญญาไม่บีบบังคับให้ศรัทธา การมีใจกว้างและปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นอย่างให้เกียรติขณะเดียวกันเมื่อมีโอกาสก็ร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมในประเด็นที่เห็นชอบร่วมกันและเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม

4. พุทธธรรมกับการรักษาและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาแนวคิดพุทธธรรมกับการรักษาและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมสรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ คือ “สำรวจสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” โดยพระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ. ดร. ซึ่งให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยา

ตั้งแต่อดีตที่เห็นเป็นรูปธรรมซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก พอยกตัวอย่างให้เห็นได้หลายกรณี เช่น 1) สภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาบางกรณีเป็นแหล่งของทรัพย์สิ้นและสัตว์อันทรงคุณค่า 2) สภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาบางกรณีเป็นแหล่งของยารักษาโรค สภาพแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยาได้แสดงความเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งในธรรมชาติ ตามหลักพุทธธรรม “ปฏิจสุมุบาท” ซึ่งสรุปได้ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ

อีกแนวคิดคือ “บทบาทพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ : ใจหรือมิใช่”

โดย พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร. ได้นำเสนอบทบาทพระสงฆ์ในด้านงานสังคมสงเคราะห์ (Social Work) โดยแบ่งออกเป็นดังนี้ พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ในสังคมไทย ตามนโยบายการปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันที่กำหนดภาระหน้าที่ที่พระสงฆ์หรือพระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งทางการปกครองจะต้องทำไว้ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การเผยแผ่ 4) การศึกษาสงเคราะห์ 5) การสาธารณูปการ และ 6) การสาธารณสงเคราะห์ มี 3 งาน คือ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์

อีกแนวคิดหนึ่งสาระสำคัญคือ “วันสิ้นโลก : การฟื้นฟูและเยียวยาตามหลักเมตตากรุณา” โดย ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน นำเสนอ “สัตญาณแห่งวันอวสานของโลก” มีการเสนอข้อมูลด้านวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ธรณีวิทยา โหราศาสตร์ รวมถึงตำนานความเชื่อต่าง ๆ ความเชื่อตามคัมภีร์พระพุทธศาสนา กำหนดวันสิ้นโลกจึงมีที่มาแตกต่างกัน แต่สัตญาณที่นักวิทยาศาสตร์อย่าง (James Lovelock : 1979) ให้ความสำคัญคือ “วิกฤตโลกร้อน” พร้อมกับเสนอแนวคิด “กาย่า” (Gaia Theory) เพื่อกระตุ้นให้มนุษย์ชาติหันมาให้ความสนใจโลกในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตหาคมนุษย์ดำรงอยู่ในโลกอย่างมีความเมตตาเอื้ออาทร โลกก็จะมีความเมตตาและอาทรต่อมนุษย์เช่นเดียวกัน

แนวคิดสำคัญอีกหนึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ “วินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” โดย ดร. ประพันธ์ ศุภนร เรื่องพระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นการเน้นย้ำให้พระสงฆ์มองเห็นสาระสำคัญของพระวินัยแต่ละข้อที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้พระสงฆ์ตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์พระวินัยมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ โดยเน้นให้ศึกษาบริบทของสังคมสมัยพุทธกาลแล้วนำมาเปรียบเทียบกับสมัยปัจจุบัน

แนวคิดนี้มีสาระสำคัญคือ “มิติทางสังคมในพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม” โดย ธนวรรณ จารุไพบูลย์ สาเหตุที่แท้จริงของทุกปัญหานั้นมาจากเหตุ

คุณภาพที่สูงขึ้นให้แก่ประชาชนในสังคมไทย แนวทางแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคมตามแนวพุทธ คือ การนำเอาหลักธรรมทางศาสนามาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบันควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อ ๆ ไปโดยสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมทางด้านจิตใจให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแล ทะนุถนอมปกป้องดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็จะสามารถให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสงบสุข

อีกแนวคิดที่พบสาระสำคัญ คือ “การประยุกต์กุตจิรัฐติธรรมเพื่อลดภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน” โดย การุณ รักษาสุข ปัญหาของกระบวนการการเกิดภาวะโลกร้อนและสืบค้นสาเหตุของการเกิดภาวะโลกร้อน ตลอดจนถึงผลกระทบที่กำลังเกิดขึ้นและจักเกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาภาวะโลกร้อนและเพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมกุตจิรัฐติธรรมในการปลูกจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมและเพื่อลดปัญหาภาวะโลกร้อนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้มีทั้งสาเหตุที่เกิดขึ้นจากกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของระบบธรรมชาติเองและจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ขาดความสำนึกรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตซึ่งมีพฤติกรรมในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มี การยับยั้งชั่งใจ ขาดจิตสำนึกในการร่วมมือกันเพื่อฟื้นฟูและร่วมมือกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบขาดการประนีประนอมระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อกันอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

สาระสำคัญของแนวคิดนี้คือ “พุทธธรรม : แก่นแท้แห่งจิตสำนึกในการรักษาและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม” โดย วิทยา แสงจันทสิทธิ์ ซึ่งว่ารัฐบาล นักการเมืองและข้าราชการ ได้ร่วมกันกำหนดนโยบายและพัฒนาประเทศไปในทางที่ไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้อง เรียกว่า “มิฉาพัฒนา” ส่งผลให้การบริหารจัดการพัฒนาประเทศมิได้เป็นการเจริญเติบโตที่ยั่งยืนเมื่อปล่อยให้กลุ่มคนเหล่านี้ปกครองประเทศ ก็ยังเกิดความวุ่นวาย และสร้างปัญหามากขึ้นในสังคม เรียกสถานการณ์เช่นนี้ว่า “มลพิษทางการเมือง” ผู้เขียนเสนอว่าการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็นโลกสีเขียวขึ้น ต้องมีความคิดใหม่ จิตสำนึกใหม่ จิตสำนึกสีเขียว เพื่อนำไปสู่ความเจริญเติบโตที่ยั่งยืนดังที่เรียกว่า “สัมมาพัฒนา”

อีกแนวคิดที่สรุปได้สาระสำคัญ “พระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” โดย ผศ.ดร.สมชัย ศรีนอก หากมนุษย์ไม่เข้าไปทำลายสิ่งต่าง ๆ ก็จะไม่เกิดความสมดุลมีความเจริญเติบโต มีป่าไม้ มีสัตว์ป่า มีนกการ้อง ต้นไม้ให้ออกซิเจนแก่อากาศ ทำให้อากาศบริสุทธิ์

ดีขึ้นประเทศชาติจะนำอยู่เพราะมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สุขภาพของคนคงจะดีขึ้น เพราะฉะนั้น มนุษย์ท่านเรียกว่า เป็นปฏิจสมุปปาหนันเองช่วยกันรักษาเด็กก่อนที่ธรรมชาติจะลงโทษเราไปมากกว่านี้

สาระสำคัญอีกแนวคิดคือ “การบริโภครักษาอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทาง ไตรสิกขา” โดย ดร. สมจิตรา กิตติมานนท์ การบริโภครักษาอาหารเจ เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางไตรสิกขา ทำให้ชีวิตเจริญงอกงามในลักษณะของความดีงาม มีศีลจิตมีสติ สมาธิและปัญญา ผู้ที่บริโภครักษาอาหารเจตลอดชีวิต ได้รู้และเข้าใจในความทุกข์ของสัตว์ จิตใจมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์เป็นคุณธรรมขั้นสูง

สาระสำคัญของแนวคิด “ศีล 5 ในฐานะเครื่องมือแก้ปัญหาภัยแล้ง” โดย พระมหา ประทีป อภิวัตตโน การตีความเรื่อง ศีล 5 มีข้อจำกัดสำหรับคนที่จะนำมารักษา เพราะไม่สอดคล้องหรือครอบคลุมปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาภัยแล้ง มีคนบางกลุ่มเห็นว่าการตีความศีล 5 ตามอรรถกถา ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ การตีความศีล 5 ตามแบบ กุฎธรรมชาดกและการตีความแบบสมัยใหม่ มีความใกล้เคียงหรือมีความเป็นไปได้ที่จะแก้ปัญหาภัยแล้งได้ ฉะนั้นการตีความศีล 5 ตามกุฎธรรมและการตีความศีล 5 ตามแบบสมัยใหม่ จึงจะเป็นเหตุปัจจัยที่จะแก้ปัญหาภัยแล้ง โดยการรักษาศีล 5 ตามการตีความดังกล่าว เป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุและเป็นการป้องกันความไม่สมดุลทางธรรมชาติได้อย่างสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2555)

5. พุทธปัญญาเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้

จากการศึกษาแนวคิดพุทธปัญญาเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้ สรุปสาระสำคัญได้คือ “ปัญญา : สานรัถยะแห่งการมีชีวิตแบบพุทธ ” โดย รศ.ดร. ภัทรพร สิริกาญจน จีว่าปัญญาเป็นหนทางเดียว ที่จะทำให้ชาวพุทธเป็นชาวพุทธที่แท้จริงได้ ปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางให้ชาวพุทธเข้าถึงแก่น คำสอนของพระพุทธเจ้าพระไตรปิฎกจำแนกปัญญาออกเป็น 3 ระดับ คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิด (จินตามยปัญญา) ปัญญาที่เกิดจากการฟังหรือการสดับเล่าเรียน (สุตมยปัญญา) และปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ (ภาวนามยปัญญา)ซึ่งหมายถึงการบำเพ็ญเพียรทางจิตหรือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและเป็นปัญญาระดับสูงสุด ภาวนามยปัญญาทำให้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้และได้พระนามว่า “พุทธะ” ซึ่งแปลว่า “ผู้ตื่นรู้” (จากกิเลสและอวิชชา)

สาระสำคัญของ “แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท : หลักพุทธปัญญาเพื่อสันติภาพแห่งสังคมมนุษย์ ” โดย รัตนะ ปัญญาภา จีถึงแนวคิดเชิงพุทธ

ปัญหาว่า ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ขึ้นอยู่กับกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะด้าน “ความเพียร” และ “ปัญญา” เพราะเป็นหลักฐานในการก้าวไปสู่ความดีงามอื่น ๆ ยิ่งขึ้น มนุษย์จึงควรหยิ่งในศักดิ์ศรีหลักการคิดใหม่ด้วยการฝึกฝนตนเองด้าน ศีล สมาธิ และปัญญาและพึงความเพียรแห่งตนเป็นที่ตั้ง

สรุปสาระสำคัญของแนวคิด “กิจกรรมเชิงพุทธจิตวิทยาเพื่อเยียวยาความสูญเสีย” โดยพระปณต คุณวฑูโต(อิสรสกุล) ได้ว่ากระบวนการการปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขาที่มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการเจริญเมตตาภาวนาและการพัฒนาปัญญาด้วยการสื่อเนื้อหาธรรมะเกี่ยวกับหลักกรรมช่วยเยียวยาความเศร้าโศกในใจของผู้สูญเสียได้อย่างมีประสิทธิภาพและเอื้อให้เกิดการตื่นรู้ทางปัญญาหลังจากการสูญเสียได้ ทั้งในระดับบุคคลและสังคม

สาระสำคัญอีกแนวคิด “สติปัญญา 4 กับ สุนทรียาทางฟิสิกส์” โดย สามารถ สุขุ ประการสรุปได้ว่า กฎเกณฑ์ทางฟิสิกส์สามารถบูรณา อธิบายปรากฏการณ์ทางจิตได้เช่นกัน กับรูปที่มีสถานะสูญญตา คือ สสารและปฏิสสารรวมตัวกันแล้วหายไปสู่อวกาศ จึงนำมาเทียบเคียงกับสุนทรียาทางนาม คือ การที่จิตเห็นเจตสิกในจิตตามนุสสนา ดังนั้นความหมายของการเห็นจึงเทียบได้กับการรู้ตื่น

สรุปสาระสำคัญแนวคิด “พุทธปัญญาในโกอาณ และภาพปริศนาธรรมเพื่อสังคมแห่งการตื่นรู้” โดย เพ็ญแข บัวภา ได้ว่า ด้านความเหมือนทั้ง โกอาณและภาพปริศนาธรรมเป็นวิธีการสอนพุทธธรรมในสมัยพุทธกาลในลักษณะอุปมาอุปไมย ด้านความต่างพบว่าโกอาณเป็นการตีความหมายจากภาพเขียนมาเป็นภาษา มุ่งสู่การตรัสรู้ฉับพลัน (ชาโตริ) โดยไม่ต้องผ่านการรักษาศีลหรือปฏิบัติสมาธิ ภาวนาขั้นสูงสุด ส่วนภาพปริศนาธรรมในวัดโพธิ์บ้านโนนทันเป็นการตีความหมายจากภาษา (ผญา) มาเป็นภาพเขียนให้เกิดปัญญา มุ่งทำความดี ละเว้นความชั่วและทำจิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส เพื่อเป้าหมายสูงสุดนั่นคือ การนิพพาน

อีกแนวคิดที่สรุปสาระสำคัญ ได้ดังนี้ “การพัฒนาการตื่นรู้ของบัณฑิตในสังคมไทย” โดย ผศ.ปราโมทย์ ยอดแก้ว ว่าบัณฑิตในสังคมหมายถึงทุกคนที่ใ้ความรู้ ในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอันเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ตามหลักความจริงของธรรมชาติที่ส่งผลให้ผู้ตื่นรู้เป็นผู้ที่มีปัญญาสามารถพัฒนาตนจากการเจริญสติด้วยสติปัญญา 4 การสร้างคุณธรรมพื้นฐาน 8 และการมีกัลยาณมิตร ที่พร้อมพัฒนา เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตามองค์ธรรมตื่นรู้ 7 ประการ อันสัมพันธ์กับหลัก ไตรสิกขาที่เรียก ได้ว่า บัณฑิตตื่นรู้

6. ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับจิตสาธารณะเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

เนื้อหาสาระที่กล่าวถึงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงพุทธกับจิตสาธารณะแนวพุทธว่าสามารถนำไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมได้โดยแสดงให้เห็นเป็นกระบวนการว่าคนที่บุคคลสามารถพัฒนาตนให้มีภาวะผู้นำเชิงพุทธนั้นเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือส่วนรวม ที่เรียกว่าบำเพ็ญตนตามแนวจิตสาธารณะ เพราะประเด็นภาวะผู้นำเชิงพุทธกับจิตสำนึกสาธารณะแนวพุทธนี้มีความเกี่ยวเนื่องกันในแง่อุดมการณ์ชีวิตของชาวพุทธ กล่าวคือ อุดมการณ์ของชาวพุทธ อยู่ที่การได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม แต่การจะบำเพ็ญตน ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างมีประสิทธิภาพนั้นต้องพัฒนาตัวเองให้มีความพร้อมก่อน เรียกอีกอย่างหนึ่งคือ ต้องพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดมีในตนก่อน คำว่าภาวะผู้นำในที่นี้หมายถึงความสามารถที่จะทำหน้าที่เป็นกัลป์ยานมิตร คือสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่น ในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์นั่นเอง

6.1 ผู้นำเชิงพุทธ กับการจัดการอคติ

นำเสนอภาวะผู้นำเชิงพุทธ ที่จะทำให้ผู้นำมีการบริหารจัดการองค์กรได้เป็นอย่างดี และวิธีการจัดการกับอคติ เพื่อมิให้เป็นอธรรมเครื่องบั่นทอนประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารจัดการองค์กรนั้น ๆ ซึ่งผู้นำเชิงพุทธควรมีลักษณะดังนี้คือ

6.1.1 จักขุมา หมายถึง ความเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีปัญญาองค์การณโกล สามารถวางแผนและฉลาดในการใช้คน

6.1.2 วิฐูโร หมายถึง ความเป็นผู้มีมีความชำนาญในงาน รู้จักวิธีการต่าง ๆ ไม่บกพร่องในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ จัดการธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

6.1.3 นิสสยสัมปันโน หมายถึง ความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น พึงพาอาศัยคนอื่นได้และผู้นำที่ดี ก็จะต้องระมัดระวังมิให้เกิดความลำเอียง (อคติ 4) ในการบริหาร ซึ่งผู้นำจะมีวิธีจัดการกับอคติที่จะเกิดขึ้นกับตนด้วยการป้องกันและทำให้เบาบาง หรือหมดไปจากจิตได้โดย การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การอยู่ในประเทศอันสมควร การตั้งตนไว้ชอบ เป็นธรรม เครื่องป้องกันปัจจัยภายนอก การมีสติสัมปชัญญะ การมีอุเบกขาธรรม สร้างจิตให้เป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง การมีความเห็นชอบ การมีกุศลวิตก การมีสาราณียธรรม พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมเครื่องป้องกันเหตุปัจจัยภายใน ใช้หลักไตรสิกขาในอริยมรรค เป็นธรรม ลดละ โลภะ โทสะ โมหะ ทิฏฐิ อวิชชา อันเป็นเหตุปัจจัยภายในให้เกิดอคติ เมื่อผู้นำมีภาวะผู้นำเชิงพุทธ และมีวิธีจัดการกับอคติที่ดีตามที่กล่าวมา

ไม่มีอคติในการบริหารจัดการองค์กรแล้ว ก็จะสามารถนำพองค์กรให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป
(พระมหาพรหมชา ฐัมหาโส. 2554 : 80)

7. พุทธธรรมาภิบาล สำหรับผู้นำยุคโลกาภิวัตน์

แนวคิดธรรมมาภิบาลสำหรับผู้นำในปัจจุบันยังมีอำนาจแบบอัตตารูปไปโดยรวมถึง
อุปาทาน 4 แฝงอยู่ ทั้งนี้โดยพิจารณาจากเป้าหมายในเชิงผลประโยชน์ จะมุ่งประโยชน์ส่วนตน
เป็นหลักมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ส่วนพุทธธรรมาภิบาลจะเน้นประโยชน์ทั้งสองคือ
ประโยชน์ของทุกฝ่าย รวมทั้งประโยชน์ในโลกนี้และในโลกหน้า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ธรรมมา
ภิบาลไม่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งเกิดจากความสลับซับซ้อนของสังคมและสิ่งแวดล้อมใน
ระดับต่าง ๆ เช่น ระดับนานาชาติ ระดับประเทศ ระดับสังคม ระดับองค์กรและระดับครอบครัว
แนวคิดพุทธธรรมาภิบาลให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกัน
ของคนทั้งโลก จะเห็นได้ว่า ธรรมาภิบาลนั้นเป็นเรื่องของการบริหารจัดการผลประโยชน์ของผู้
ที่มีส่วนได้เสีย ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและยากที่สุด จุดอ่อนสำคัญของแนวคิดธรรมาภิบาลแบบ
วิชาการโลกปัจจุบันก็คือเป็นกระบวนทัศน์แบบวัตถุนิยม หรืออประโยชน์นิยมและให้
ความสำคัญกับผู้นำมากกว่าประชาชน โดยใช้กฎหมายหรือกติการ่วมเป็นเครื่องมือควบคุม
ประชาชนมากกว่าที่จะเริ่มต้นภายในจิตใจซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งและเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหา
นอกจากนี้ธรรมาภิบาลดังกล่าวยังมีลักษณะหยุดนิ่ง นั่นคือมุ่งเพียงสันติภาพภายนอกเท่านั้น
ในขณะที่พุทธธรรมาภิบาลมีอุดมการณ์และเป้าหมายที่สูงส่งและแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนอย่าง
แท้จริงในการพัฒนาระบบธรรมาภิบาลพระพุทธศาสนาให้แก่ความเสื่อมทางศีลธรรม โดยไม่
มองข้ามปัญหาทางเศรษฐกิจและสอนให้แก่ที่ตัวเองก่อนโดยไม่คอยเกี่ยวให้คนทั้งโลกดี
หมดแล้ว เราจึงจะดีเป็นคนสุดท้าย ในการพัฒนาระบบพุทธธรรมาภิบาลพระพุทธศาสนา มอง
เรื่องปัญญาในทุกบริบท ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะ อีกทั้งพระพุทธเจ้าทรงให้
เริ่มที่จิตใจ ซึ่งเป็นเจ้าของพฤติกรรม หากมนุษย์มีความคิดอย่างถูกต้องมีวิธีพูดถูกต้อง มนุษย์
ยอมเกิดสามัญสำนึก รับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตน ความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลง
จนถึงความสงบในที่สุด ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญแห่งหลักพุทธธรรมาภิบาลและสอดคล้อง
เหมาะสมกับผู้นำยุคโลกาภิวัตน์อย่างแท้จริง

7.1 การระงับความรุนแรงในครอบครัวแนวพุทธธรรม

ความรุนแรงในครอบครัวมีสาเหตุมาจาก 3 ประเด็น คือ

7.1.1 ปัจจัยทางด้านชีววิทยา

7.1.2 ปัจจัยทางด้านสังคมวิทยา

7.1.3 ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ปัจจัยทางด้านชีววิทยา เกิดจากสัญชาตญาณของมนุษย์ ความผิดปกติของฮอร์โมนและ รสนิยมทางเพศ

ปัจจัยทางด้านสังคมวิทยา เกิดจากขาดการเรียนรู้ศีลธรรมทางสังคมจึงทำให้เกิดการ ขาดจิตสำนึกหรือความรู้แบบเอาใจเขามาใส่ใจเราหรือเรียกอีกอย่างว่าความรับผิดชอบสากล

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ เกิดจากปัญหา การตกงาน เกิดจากไม่รู้จักรับการประมาณในการ ใช้จ่าย การแสวงหาทรัพย์สินและการการใช้จ่ายทรัพย์สิน ไปในทางที่ไม่ประกอบด้วยธรรม เช่น เทียวผู้หญิง เล่นการพนัน เป็นต้น

แนวทางป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวในแนวพุทธธรรมมีอยู่ 2 แนวทาง คือ

1. แนวทางป้องกันและแก้ไขความรุนแรงอันเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยภายใน คือ ปฏิบัติ ธรรมให้สมควรแก่ธรรม ได้แก่ รักษาศีล 5 มีหิริ โอตตัมปะ ปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนา กรรมฐาน เป็นต้น เพื่อให้รู้เท่าทันกิเลสทั้ง 3 คือ ราคะ โทสะและโมหะ เป็นต้น แล้วฝึกฝน ตนเองเพื่อให้เข้าใจและเข้าถึงความเป็นสามัญลักษณะของสรรพสิ่ง

2. แนวทางป้องกันและแก้ไขความรุนแรงอันเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยภายนอก คือ ปัญหา ด้านสังคมและเศรษฐกิจ คือ การนำหลักสังคหวัตถุ 4 และคิหิสุขหรือสุขของคฤหัสถ์ เป็นต้นมา เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมและเศรษฐกิจ

7.2 อภัยทานกับการจัดการความขัดแย้ง

อภัยทานมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่าเป็นมหาทาน มีความหมายว่า การให้ความ ไม่มีภัย โดยวิธีปฏิบัตินั้นแบ่งออกได้เป็น อภัยทานทางใจ อภัยทานทางวาจาและอภัยทางทาง กาย

อภัยทานเป็นพุทธสันติวิธี ที่นำมาเป็นรูปแบบสำหรับจัดการปัญหาความ ขัดแย้งซึ่งไม่เพียงแต่สามารถใช้ได้ในรูปแบบการแก้ไขหลังจากความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการป้องกันเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งก่อตัวอีกด้วย อภัยทานทางใจ นับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาให้มีความอดทน มีความเมตตา ไม่อาฆาตพยาบาท โกรธแค้น

อภัยทานทางวาจา คือการพูดที่ยึดหลักสัมมาวาจาและการกล่าวคำว่า “ขอโทษ”

อภัยทานทางกาย คือ การแสดงพฤติกรรมเคารพและให้เกียรติในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยวิธีการของอภัยทานดังกล่าวมาทั้งหมดทำให้การยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ได้ลดลงสามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งได้ในที่สุด

7.3 พุทธธรรม แก่นแท้แห่งจิตสำนึกในการรักษาและการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม
ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการ ได้ร่วมกันกำหนดนโยบายและพัฒนาประเทศไปในแนวทางที่ไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้อง เรียกว่า “มิฉญาพัฒนา” เพราะรัฐบาล นักการเมือง และข้าราชการ ไม่มีศีลธรรมที่ดี ส่งผลให้การบริหารจัดการพัฒนาประเทศมิได้เป็นการเจริญเติบโตที่ยั่งยืน เมื่อปล่อยให้กลุ่มคนเหล่านี้ปกครองประเทศ ก็ยิ่งเกิดความวุ่นวายและสร้างปัญหามากขึ้น ในสังคม เรียกสถานการณ์เช่นนี้ว่า “มลพิษทางการเมือง” ซึ่งเป็นต้นเหตุนำไปสู่ปัญหามลพิษประเภทต่าง ๆ รวมถึงการเสื่อมถอยคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ปัญหาทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ ปัญหาทรัพยากรน้ำและเขื่อน ปัญหามลพิษและอุตสาหกรรม เป็นต้น

สถานการณ์ปัจจุบัน จึงเป็นห้วงเวลาที่พุทธศาสนาเรียกว่า “ศีลพัทพปรามาส” เป็นการเข้าไปหลงติดอยู่ในศีลและพรตที่ผิด คือ หลงอยู่ในแนวทางมิฉญาพัฒนา ดังนั้น มนุษย์ต้องเข้าใจว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากมนุษย์ จึงต้องเริ่มแก้ไขที่มนุษย์

การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้เกิดเป็น ศาสนศาสตร์ สังคมศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสาขาต่าง ๆ โดยมีพุทธธรรมเป็นแกนกลางในการหลอมรวมให้เกิดความคิดใหม่ จิตสำนึกใหม่ จิตสำนึกสีเขียว เพื่อเป็นพลังแห่งการพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญเติบโตที่ยั่งยืน ดังที่เรียกว่า “สัมมาพัฒนา”

8. พุทธิปัญญาแห่งการตื่นรู้ : การเจริญภาวนา “อายตนมสติการ”

อายตนมสติการ เป็นแนวทางของการเจริญภาวนาภายใต้กรอบของมหาสติปัญญาฐานสูตร หมวดอายตนะที่ประยุกต์ให้สอดคล้องกับจริตของตนผสมผสานการกำหนดอารมณ์วิปัสสนากรรมฐานแบบดั้งเดิมกับการเรียกสติที่ใช้สัญญาณระฆังแห่งสติเพื่อน้อมใจไปพิจารณาว่า “ตนมีอายตนะแห่งการตื่นรู้อันใดอยู่” อันจะเป็นการทบทวนอิริยาบถแห่งการตื่นรู้ที่กำหนดได้ง่ายให้ความสำคัญกับการกำหนดเจตนาที่ภาษากรรมฐานเรียกว่า “ตั้งจิต” และเน้นการสมดุลระหว่างสภาวะที่ออกมาจากตนภายในกับสิ่งแวดล้อมภายนอก แนวทางนี้ควบคุมไม่ให้สมาธิเกิดมากจนลึกลงไปจึงปลุกเร้าการตื่นรู้ได้ดี ผลการฝึกที่ชำนาญจะควบคุมการตื่นทางอารมณ์และการรวมความคิดกลับมาที่ปัจจุบันภายใต้ภาวะของการเผชิญหน้ากับโลกที่วุ่นวายได้ง่าย

แนวทางนี้เหมาะแก่การเริ่มต้นสำหรับผู้ฝึกหัดใหม่ ไม่เป็นอุปสรรคต่อการณ์ส่งอารมณ์กับ วิปัสสนาจารย์ระหว่างการปฏิบัติธรรมแนววิปัสสนาในหลักสูตร อีกทั้งผู้ที่เคยปฏิบัติแบบ ใช้อานาปานสติแบบเดิมยังคงใช้ได้ตรงซัด นอกจากนั้นการปรับเปลี่ยนคำกำหนดให้ละเอียด ยิ่งขึ้นไปทีรูปแบบดั้งเดิม (ของสำนักพองหนอ-ยุบหนอ) ก็ทำได้ง่าย

8.1 พุทธิปัญญาเกี่ยวกับกระแสความเชื่อการแก้กรรมของคนในสังคมไทย

ในปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องกรรม การแก้กรรมของคนในสังคมไทย มีการตื่นตัวและ มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยการกระตุ้นของสื่อต่างๆ ทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ สื่อสิ่งพิมพ์และ นำเสนอวิธีการแก้กรรมในรูปแบบต่าง ๆ ความเชื่อนี้มิได้จำกัดเฉพาะคนในระดับรากหญ้า คนในระดับสูงในสังคมเท่านั้น แม้แต่ระดับผู้นำประเทศก็มีความเชื่อเรื่องนี้อย่างมาก เพียงแต่ การแสดงออกหรือวิธีการแก้กรรมมีความแตกต่างกัน การแก้กรรมก็เนื่องจากการจะหนี ทุกข์กำลังได้รับในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากความเชื่อว่ามีสาเหตุจากกรรมเก่า ความทุกข์ทำให้คน ได้ตระหนักในเรื่องกรรม หากจะมองในแง่ดี ก็จะเป็นการพลิกวิกฤตให้เป็น โอกาสของสังคม ที่รับรู้ที่จะละเว้นจากกรรมชั่วที่เบียดเบียนผู้อื่น

แก้ปัญหาความเชื่อเรื่องกรรม (การแก้กรรม) ไม่ใช่เรื่องใหม่ในพระพุทธศาสนา เพราะเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือการหลุดพ้น จากความทุกข์โดยสิ้นเชิง โดยอาศัย ปัญญาของพุทธะไขปริศนาของกฎธรรมชาติ “กฎแห่งกรรม” นั่นคือ การหลุดพ้นจาก วัฏฏสงสาร ไม่กลับมาเกิดอีก ปัญญาอันเกิดจากการเห็นตามสภาพความจริงและความเป็นไป ของกฎธรรมชาติ “เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิด เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ จึงดับไป” ผู้ใดเข้าถึงสภาวะธรรมของกฎธรรมชาติย่อมส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและ มุมมองของชีวิตอันนำไปสู่การเปลี่ยนพฤติกรรมต่อการดำเนินชีวิต เมื่อความคิดเปลี่ยน จิต เปลี่ยนพฤติกรรมก็ย่อมเปลี่ยนตาม การแก้กรรมก็เกิดขึ้น เนื่องจากมโนกรรมเป็นปฐมเหตุของ กายกรรมและวจีกรรมซึ่งเป็นการแก้กรรมที่แยกคายอันเกิดจากพุทธิปัญญาที่เห็นตามสภาวะ จริง

การแก้กรรมโดยเด็ดขาดจึงต้องเริ่มที่ตัวเรา เริ่มที่จะปรับเปลี่ยนเว้นจากการทำสิ่ง ชั่วที่เบียดตนเองและผู้อื่น เลือกรับพิจารณาทำในสิ่งที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น ส่งผลต่อความผ่องใส ของจิต อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจะก่อให้เกิดความ สมดุลในการดำรงชีวิต กล่าวคือ การระตา 6 (การระตะ 6) เป็นการให้ความเคารพ ซึ่งถือเป็น

สิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ เห็นคุณค่าและความสำคัญ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้น ด้วยความจริงใจ

แนวคิดเกษตรยั่งยืน “ วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต ”

1. แนวโน้มของการทำการเกษตรในเขตร้อน

ระบบการเกษตร ในภูมิภาคเขตร้อนจะพึ่งพาธรรมชาติทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทักษะและสถาบันทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ระบบการผลิตแบบพื้นบ้านนี้ จะเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของครอบครัวและชุมชนเป็นหลัก

พัฒนาการของระบบเกษตรพื้นบ้านเกิดขึ้นท่ามกลางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและนิเวศท้องถิ่น เมื่อเงื่อนไขในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป มีประชากรหนาแน่นขึ้น หรือการแผ่เข้ามาของอิทธิพลต่างประเทศ ถ้าการปรับตัวไปตามเงื่อนไขใหม่เกิดขึ้นไม่รวดเร็วพอ ทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศก็จะเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสังคมที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศนั้นก็จะมีเสถียรภาพลดลง ตัวอย่าง อาณาจักรเมโสโปเตเมีย อาณาจักรมายัน อาณาจักรเมดิเตอร์เรเนียน ปาเลสไตน์ อียิปต์ กรีซ และโรม

การเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรมีแนวโน้มอยู่ 2 ทิศทาง คือ

1.1 การพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกมากเกินไป

1.2 การใช้แต่ทรัพยากรท้องถิ่น โดยมีใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกเลย วิธีการผลิตนี้ไม่ใช่วิธีการผลิตที่ยั่งยืนเพราะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง

2. ระบบเกษตรพื้นบ้าน : ระบบเกษตรพึ่งตนเอง

ระบบเกษตรพึ่งตนเอง ซึ่งอาศัยการผลิตจากภายนอกจำนวนไม่มากนัก ในพื้นที่เหล่านี้ อาจมีการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชบ้าง แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในหมู่เกษตรกรรายย่อยไม่กี่คนและในพืชพาณิชย์ไม่กี่อย่าง การเกษตรในประเทศด้อยพัฒนา ในภูมิภาคเขตร้อนจำนวนมากกำลังประสบปัญหาจรรยาบรรณ คือ ดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ ดินไม่มีพืชปกคลุม ดินถูกกัดเซาะพังทลาย ปัญหาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ล้มสลาย

3. นัยความสำคัญต่อระบบเกษตรพื้นบ้านและเกษตรยั่งยืน

ในระบบเกษตรพื้นบ้านที่พึ่งตนเอง พืช ดิน ไม้และสัตว์ทั้งที่เลี้ยงและไม่เลี้ยง สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นแค่อาหารแต่ยังมีบทบาททางนิเวศ ดังนั้น ระบบการเกษตรพื้นบ้านจึงมี

เสถียรภาพสูงและความต่อเนื่องมากกว่า ระบบเกษตรพึ่งตนเองนี้สามารถเปรียบได้กับระบบนิเวศธรรมชาติซึ่งชีวมวลทั้งหมดได้มาจากการหมุนเวียนภายในไร่นาที่รักษาความอุดมสมบูรณ์ของระบบให้คงเดิม และมีเสถียรทางชีวภาพมาก (วิฑูรย์ ปัญญากุล. 2554 : 36 - 42)

สรุปได้ว่า การเกษตร คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ มนุษย์เป็นผู้คัดแปลงธรรมชาติมารับใช้คนผ่านปัจจัยสี่คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ดังนั้นคนจึงต้องให้ความเคารพธรรมชาติ เพราะการเคารพธรรมชาติจะทำให้ระบบการเกษตรอยู่รอดและพัฒนาไปได้ หากมิเช่นนั้นระบบการเกษตรจะล่มสลายลง ดังเช่น ในอดีตที่หลาย ๆ ประเทศประสบมา

แนวคิดเกี่ยวมรณะแห่งความเหลื่อมล้ำ

1. สามเปลี่ยน : คุณค่า อำนาจ และกฎเกณฑ์

การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานสามประการที่จะกระตุ้นเกลิยวมรณะลงแห่งความเหลื่อมล้ำเคยเกิดขึ้นแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงคุณค่าขึ้นในวัฒนธรรม บรรทัดฐานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ชี้นำวิถีชีวิตและการคิดของเรา มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจจากคน 99 เปอร์เซ็นต์ไปสู่คน 1 เปอร์เซ็นต์ และมีการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ซึ่งควบคุมเศรษฐกิจ ให้เอื้อประโยชน์แก่คน 1 เปอร์เซ็นต์ด้วยรายจ่ายคน 99 เปอร์เซ็นต์ การเปลี่ยนแปลงทั้งสามประการนี้ คุณค่า อำนาจและกฎเกณฑ์แต่ละอย่างมีปฏิสัมพันธ์ และส่งอิทธิพลต่อกัน

ตัวอย่าง เช่น ขณะที่คุณค่าของสังคมของเราเปลี่ยนไปเป็นเชิงปัจเจกบุคคลมากขึ้น เราจะเห็นการถอนการสนับสนุนบางอย่างจากสถาบันชุมชนที่ค้ำจุนประโยชน์ส่วนรวม ขณะที่ความมั่งคั่งรวมศูนย์อยู่ในมือคนไม่กี่คน บางคนทำเพื่อผลประโยชน์ที่คับแคบและเห็นแก่ตัวมากขึ้นและใช้ความมั่งคั่งของพวกเขาเพื่อวิ่งเต้นให้ได้ นโยบายที่บั่นทอนสถาบันชุมชนให้อ่อนแอลง ขณะที่เพิ่มความมั่งคั่งให้แก่ตนเอง

2. การเปลี่ยนแปลงคุณค่า

เราจะไม่ประสบผลสำเร็จ ในการสร้างเศรษฐกิจที่ดำเนิน ไปเพื่อคน 100 เปอร์เซ็นต์และเพื่อโลกใบนี้ ถ้าเราไม่เปลี่ยนแปลงคุณค่าของเรา ความสุขข้วในความเหลื่อมล้ำอุบัติขึ้นเพราะสังคมของเรายอมทนกับมันและในบางกรณีถึงขนาดเชื่อว่ามันเป็นสิ่งที่สมเหตุสมผล

3. คุณค่าและเรื่องราวที่ครอบงำ

คุณค่าและสารทางสังคมที่มีอิทธิพลครอบงำในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาประกอบด้วย

3.1 คุณของเอาตัวรอดด้วยตนเอง

3.2 มองหาเบอร์ 1

3.3 บริโภคโดยไม่คำนึงถึงโลกหรือคนอื่น ๆ

3.4 ทำอะไรก็ได้ตามที่คุณต้องการ ยิ่งเร็วยิ่งดี

3.5 ยากจะมีโชคหากไม่พยายามให้หนัก

3.6 ทุกอย่างจะได้ผลถ้าเราแต่ละคนต่างทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

3.7 คนถูกจัดวางตำแหน่งไว้ตามขั้นบันไดเศรษฐกิจซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเหมาะสมแล้ว

การล้มล้างความเลื่อมล้ำจำเป็นต้องหันเหไปจากคุณค่าเหล่านี้ ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงการกระจายอำนาจและกฎเกณฑ์ของเศรษฐกิจ

ความเชื่อและเรื่องเล่าทางสังคมของเราส่งอิทธิพลซ้ำเติมความเลื่อมล้ำได้อย่างไร อะไรคือจุดอ่อนในปริวิตถลของคุณค่าและเรื่องเล่าต่าง ๆ ในการแก้ไขความเลื่อมล้ำ เราจำเป็นต้องยกระดับคุณค่าเพื่อชุมชนให้สูงขึ้นและปลดปล่อยมายาคติและเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมบางอย่างที่ค้ำจุนความเลื่อมล้ำ

4. คุณค่าชุมชน

เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจใหม่เราจำเป็นต้องมีชุดของคุณค่าและเรื่องเล่าใหม่เพื่อนำทาง สิ่งเหล่านี้ประกอบด้วยหลักการและความสำเนียงกว่า

4.1 ไม่มีใครควรถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลัง ทุกคนมีของขวัญไว้เพื่อแบ่งปัน

4.2 เราไม่ควรจัดระเบียบคนให้รองรับตลาด แต่เศรษฐกิจควรจะถูกจัดระเบียบให้สนับสนุนความสมบูรณ์พูนสุขของชีวิต ทั้งมนุษย์และธรรมชาติมากกว่า

4.3 เราควรร่วมมองแบบคนเจ็ดรุ่น กล่าวคือ ความเชื่อที่ว่าควรพิจารณาการกระทำของเราจากผลกระทบของพวกมันต่อคนอื่นเจ็ดคนรุ่นในอนาคต

4.4 ไม่มีใครทำได้โดยลำพัง ไม่มีใครโดดเดี่ยว เราต่างเป็นผู้รับความช่วยเหลือและการลงทุนลงรอนจากคนรุ่นก่อน ๆ เรามีภารกิจในการส่งต่อของขวัญเหล่านั้น

4.5 เราต่างก็ทำได้ดีขึ้นเมื่อทุกคนทำดีขึ้น

4.6 ความเสียหายต่อคนๆหนึ่งก็คือความเสียหายต่อทุกคน

4.7 ตามคตินิยมทางศาสนา เราคือหนึ่งเดียวกัน

4.8 เราไม่สามารถละเลยผลกระทบที่ตามมาจากการกระทำของเรา

คุณค่าเหล่านี้เป็นฐานรากและสะท้อนถึงชนิดของสังคมที่เราสังกัดในตอนนี้อย่างไรและที่จะเป็นในอนาคต

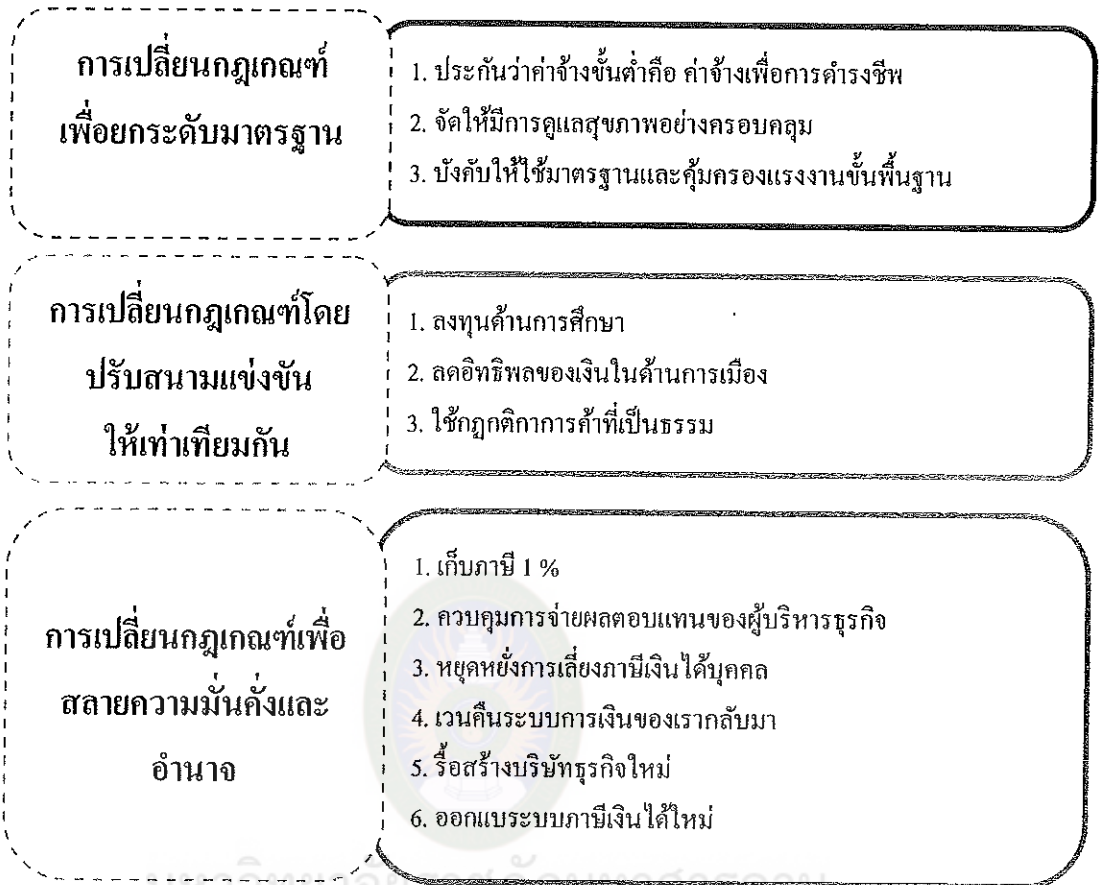
ปัจจุบันการเมืองมาถึงทางตัน ความเห็นและสาธารณะและคน 99 เปอร์เซ็นต์ ต้องการให้ผู้นำทางการเมืองของเราผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการจัดลำดับสิ่งสำคัญบางอย่างที่แตกต่างไปจากเดิมมาก คน 99 เปอร์เซ็นต์ต้องการให้เข้มงวดกวดขันธนาคารแห่งวอลล์สตรีตและบริษัทที่ปราศจากความรับผิดชอบให้มากขึ้น ต้องการให้พวกเขาเผชิญหน้าตามส่วนอย่างยุติธรรม ต้องการให้คุ้มครองผู้บริโภคจากสัญญาชื่อนักล่าของอุตสาหกรรมบัตรเครดิต ทว่าการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ถูกสกัดกั้นโดยพวก 1 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งมีอำนาจอย่างไม่สมมูลเหนือระบบการเมืองของเรา

อย่างไรก็ตาม แรงกดดันเพื่อการเปลี่ยนแปลง ในทางบวกจะยังก่อตัวขึ้น หัวใจสำคัญจะอยู่ที่เมื่อมีคนจำนวนมากพอในพวก 99 เปอร์เซ็นต์รวมกลุ่มจัดตั้งกันเพื่อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงและขจัดผู้ได้รับการเลือกตั้งที่รับใช้คน 1 เปอร์เซ็นต์ เพื่อให้สิ่งนี้เกิดขึ้นกลุ่มพลังดังกล่าวของคน 99 เปอร์เซ็นต์ จะต้องเข้าร่วมกับกระบวนการต่างๆ เพื่อการเปลี่ยนแปลง

การสร้างอำนาจในปัจจุบันนี้จะมีลักษณะแตกต่างจากที่เคยเกิดขึ้นในอดีต เนื่องจากโซเชียลมีเดีย เช่น เฟซบุ๊กและทวิตเตอร์ แต่ก็จะมีองค์กรที่มีคนเจอเจอกันซึ่ง ๆ หน้าและการชุมนุมประท้วงอยู่ด้วยเช่นกัน เหมือนสมัยของคนรุ่นก่อน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้การซึมซับแรงบันดาลใจและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเชิงยุทธศาสตร์จากขบวนการทางสังคมในอดีตจึงเป็นสิ่งสำคัญ ปลูกเร้าคุณค่าใหม่ขึ้นในชีวิตสาธารณะของเรา มันเรียกร้องให้เราต้องสร้างองค์กรที่ทรงพลังขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนทางการเมืองที่รับใช้คน 100 เปอร์เซ็นต์ ไม่ใช่เพียงแค่คน 1 เปอร์เซ็นต์ (ศิริพงษ์ วิทยวิโรจน์, 2554 : 124 - 135)

5. การเปลี่ยนกฎเกณฑ์เพื่อสลายความมั่งคั่งแบบรวมศูนย์

มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายสามหมวดด้วยกันที่เราต้องการ กฎเกณฑ์และนโยบายที่ยกระดับมาตรฐานให้สูงขึ้น ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในการแข่งขัน และสลายการกระจุกตัวมากเกินไปของความมั่งคั่งและอำนาจ หมวดหมู่เหล่านี้ไม่ตายตัว แต่เป็นกรอบที่มีประโยชน์สำหรับการจำแนกกลุ่มของการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์

แผนภาพที่ 1 แสดงการจำแนกกลุ่มของการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์

สรุปความที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้คือ อำนาจ คุณค่าและกฎเกณฑ์นั้น มีความหมายที่สำคัญยิ่ง เพราะหากว่าอำนาจเกิดจากความชอบธรรม จะนำไปสู่ความมีคุณค่าต่อผู้คนในสังคมและจะเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ที่ยอมรับได้ของผู้คนในสังคม ในที่สุดจะก่อให้เกิดความสงบสุขให้กับผู้คนในสังคม ตรงกันข้าม หากว่าอำนาจเกิดจากความไม่ชอบธรรม จะนำไปสู่ความไม่มีคุณค่าต่อผู้คนในสังคมและจะเป็นการสร้างกฎเกณฑ์ที่ไม่ยอมรับได้ของผู้คนในสังคม ในที่สุดจะก่อให้เกิดความระส่ำระสายและความวุ่นวายให้กับผู้คนในสังคม

แนวคิดการกำกับนิเวศ “ธุรกิจกับความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม”

วันนี้ธุรกิจกำลังถูกเรียกร้องจากนักสิ่งแวดล้อม ให้นำสิ่งที่เคยเป็นต้นทุนภายนอกและมักมองไม่เห็นมาเป็นต้นทุนภายในธุรกิจจึงกำลังถูกบังคับให้ตอบสนองต่อสัญญาแห่งความซื่อสัตย์

ในทางหนึ่งมันกำลังถูกเรียกร้องให้ป้อนสินค้าสู่ตลาดในราคาต่ำที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ส่วนอีกทางหนึ่งมันถูกเรียกร้องให้คิดต้นทุนใหม่เรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ธุรกิจทำหน้าที่ทั้งสองบทบาท ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับระบบนิเวศ เราจำเป็นต้องออกแบบระบบใหม่ บนหนทางที่จะสามารถแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายที่ผิดปกติของระบบทั้งสองได้

ในความพยายามใด ๆ ก็แล้วแต่ การออกแบบที่ดีมีอยู่ในสองหลักการ หลักการแรก มันเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบน้อยที่สุด เพื่อบรรลุผลยิ่งใหญ่ที่สุด หลักการที่สอง มันทำให้ความตึงเครียดหายไปจากระบบ แทนที่จะเติมสิ่งนั้นเข้ามา การออกแบบที่เลวร้ายความหวังที่สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของเราจะอยู่รอดปลอดภัยไว้กับความเปลี่ยนแปลงของสำนึกและพฤติกรรมของมนุษย์เท่านั้น การออกแบบที่ดีที่สุดทำให้ขั้นตอนง่ายขึ้น (แต่ไม่ใช่ง่าย ๆ) การออกแบบที่ดีคือเป็นธรรมชาติ ไม่เสแสร้งและดึงดูดสามัญสำนึก การสับเปลี่ยนคุณค่าเก่า หากเราทำดังนี้ การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน และความมีเสถียรภาพทางสังคมจะสมดุลกัน (เพ็ญญา หงส์ทอง, 2554 : 170 - 176)

สรุปความว่า ระบบนิเวศน์ที่เป็นหนึ่งในธรรมชาติต้องได้รับการปกป้องรักษา การมุ่งหวังขอบโกยความสุขโดยไม่ออกแบบระบบที่เหมาะสมกับการดูแลระบบนิเวศน์ นับวันมันจะถูกทำลายเสื่อมสลายลง ดังนั้นเพื่อเป็นการเคารพธรรมชาติเราจึงต้องมีการออกแบบระบบ ที่ดีซึ่งจะดูเป็นธรรมชาติ ไม่เสแสร้งและดึงดูดสามัญสำนึกในการปรับเปลี่ยนคุณค่าเก่าเป็นคุณค่าใหม่

บริบทชุมชนบ้านห้วยจ้ง

ชุมชนบ้านห้วยจ้ง หมู่ที่ 7 และ 8 ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ ก่อนที่ผู้คนจะมาตั้งถิ่นฐานนั้น เดิมเป็นป่าดง (ป่าไผ่ ป่าเพ็ก ป่าเต็งรัง) ต่อกันยาวถึงดงภูแล่นช้าง (สถานที่ตั้งอำเภอยางตลาดในปัจจุบัน ซึ่งอำเภอนี้เคยเปลี่ยนชื่อ 2 ครั้งคือ อำเภอประจิมและอำเภอภูแล่นช้าง) และยังคงต่อยาวไปถึงคงมูล ซึ่งเป็นที่ตั้งอำเภอห้วยเม็ก หนองกุงศรี และท่าคันโทในปัจจุบัน

ตามแผนที่เดินดินบ้านห้วยจ้งมีตรอกซอกซอยหลายแยก ด้านทิศเหนือจรดหมู่บ้านเปลือย ทิศตะวันออกจรดบ้านเสียว ทิศใต้จรดหมู่บ้านกุดสังข์ และทิศตะวันตกจรดบ้านน้อยขวัญเมือง มีประชากร 1,945 คน จำนวน 462 ครอบครั้ว มีวัดศรีนวลเป็นวัดบ้าน 1 วัดและมีวัดป่า 1 วัด อีกทั้งมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง ปัจจุบันผู้คน โดยส่วนใหญ่ยังคงมีอาชีพทำนา ยามว่างจากนาก็พากันไปทำงานก่อสร้าง ด้วยมีความรู้ทางช่างที่ถ่ายทอดกันมา บางรายถึงกับเป็นผู้รับเหมาก่อสร้างรายเล็ก ๆ นาข้าวล้วนเขียวขจีมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งกุ้ง หอย ปู ปลา ในลำน้ำดอกนั้นปานหนึ่งว่าเป็นผู้แซ่ความสมบูรณ์ตามธรรมชาติเอาไว้ อีกหนึ่งอาชีพของชาวบ้านคือการเลี้ยงปลา โดยเฉพาะปลาดุก ปลาหมอ

จากอดีตที่เคยพึ่งตนเอง ปลูกกิน ทำกิน กลับมุ่งหารายได้ที่เป็นตัวเงิน ทำนาได้ข้าวก็ขายเอาเป็นเงินหลังจากนั้นก็ซื้อทุกอย่าง พึ่งพารถพุ่มพวง (รถกับข้าว หิ้งมอเตอร์ไซค์และรถยนต์) เนื้อสัตว์ ปู ปลา ผักสวนครัว แม้กระทั่งพริกป่น ข้าวคั่วก็ตาม หากมองในเชิงนิเวศทางวัฒนธรรมแล้ว ถือว่าวิถีดำเนินชีวิตของผู้คนมีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม เพียงแต่ว่าการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนนั้นมันกลับไปทำลายวัฒนธรรมอันดั้งเดิมของชุมชนที่มีอยู่เท่านั้นเอง

หมู่บ้านในช่วงวันราชการ ก่อนข้างเสียบเหงา จะเห็นมีเพียงคนสูงวัยและเด็กเท่านั้น วัยแรงงานนั้นถ้าไม่อยู่ในท้องทุ่งก็มุ่งสู่ตัวเมือง เพื่อรับจ้างแรงงานและก่อสร้าง ส่วนเยาวชนมักไปเรียนหนังสือในตัวเมืองหรือไปศึกษาในต่างจังหวัด นั่นคือ สังคมที่เต็มไปด้วยผู้สูงอายุและเด็กตั้งผู้เฒ่าผู้แก่พูดกันว่า “ผู้เฒ่ามีลูก” หรือ “มีลูกยามเฒ่า” ก่อเกิดการขาดแคลนวัยแรงงาน

ชุมชนเล็ก ๆ แห่งนี้ ยังมีภูมิปัญญาดั้งเดิมที่น่าสนใจเรียนรู้และส่งเสริม เช่น การเป่ารักษาโรคเรื้อรัง (งูสวัด) เป่ารักษากระดูกแตกกระดูกหักในตัวคนและแม้กระทั่งวัวควายหรือสัตว์เลี้ยงอื่น ไม่เพียงแต่การเป่ารักษากระดูกเท่านั้น ยังมีการเป่ารักษาเด็กที่เป็นซาง (ซางตาลขโมย) ทั้งยังมีหมอสุนไพโร (หมอฝนยา) มีภูมิปัญญาทางพิธีกรรม ความเชื่อ ผ่านผู้นำทางพิธีกรรม (ขจ้ำ) เชื่อว่าศาลปู่ตาเป็นผู้ให้ความสงบร่มเย็น อยุธยาดีมีสุข ผู้คนจึงบูชาเคารพ เห็นได้จากงานไหว้

ศาลปู่ตา ทั้งปู่ดำและปู่ขาว ในเดือนหก ชาวบ้านทุกวัยจะเข้าร่วมพิธีอย่างล้นหลาม รวมทั้งของ เช่น ไหว้จะมาจากแทบทุกครัวเรือนแทบทุกประเพณี (ฮัตถิบสอง) ชาวบ้านยังคงยึดมั่น วัตถุประสงค์เป็นศูนย์รวมผู้คนได้เป็นอย่างดี

ด้านความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ นั้น เด็กและเยาวชนส่วนหนึ่งยังคงยึดมั่นความดีงาม แบบสังคมไทย การยกมือไหว้ยามพบปะ การขอทางเวลาเดินผ่านหน้า การไม่ยื่นค้อมหัวและ เชื้อฟังคำสอนก่อนข้างดีแต่ยังมีปัญหาเกี่ยวกับคนส่วนหนึ่งที่ยังขาดคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม ไทย จากการไหลบ่าวัฒนธรรมจาก โลกไซเบอร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.งานวิจัยในประเทศ

นายพินู อภิธมาจาร โยธิน (2550 : 126 – 130) ศึกษาเรื่องการศึกษาผลการดำเนินงาน ด้านการพัฒนาจิต คุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาแพทย์ศิริราช คณะแพทยศาสตร์ศิริราช พยาบาล เรื่อง “การพัฒนาจิต คุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาแพทย์ศิริราช” มี วัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาประสิทธิผลของโครงการ โดยใช้โมเดลการประเมินของเคริก แพตทริค (Kirkpatrick Approach) และ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และพฤติกรรม ด้านคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาแพทย์ศิริราช กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักศึกษาแพทย์ศิริราชชั้นปีที่ 2 จำนวน 156 คน ใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) และใช้โมเดลของ Kirkpatrick. (1994) (The Kirkpatrick Approach) เครื่องมือที่ใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้สถิติการทดสอบ ค่าที (t - test) ในการเปรียบเทียบความแตกต่างความแตกต่างระหว่างคะแนน Pre - test กับ Post - test ผลการวิจัยพบว่า

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป พบว่า ของนักศึกษาแพทย์ที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.1 และเพศชาย ร้อยละ 44.9 โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 19 ปี ร้อยละ 66.7 ส่วนนักศึกษาแพทย์ที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 50.7 และเพศหญิงจำนวน 33 คน ร้อยละ 49.3 โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 19 ปี ร้อยละ 45.3

2. การวิเคราะห์ปฏิกิริยาตอบสนอง (Reaction Evaluation) ได้แก่ ความพึงพอใจ พบว่า นักศึกษาแพทย์ที่เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจต่อโครงการในระดับมาก หากพิจารณาราย

ข้อ จะพบว่านักศึกษาแพทย์ที่เข้าร่วมโครงการฯ อยากรให้มีการจัดกิจกรรมลักษณะนี้ต่อไปและพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่งานกิจการนักศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีความพึงพอใจต่อสถานที่ในการจัดกิจกรรมอยากแนะนำให้ผู้อื่นได้มาปฏิบัติ ธรรมชาติความพึงพอใจที่มีต่อกิจกรรมได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรมตั้งใจที่จะนำความรู้ที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมไปแนะนำ บอกกล่าวหรือเผยแพร่รู้สึกระประทับใจในการปฏิบัติ ธรรมครั้งนี้รูปแบบของกิจกรรมที่จัดมีความเหมาะสมและมีความตั้งใจที่จะนำความรู้ที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมไปปฏิบัติต่อในระดับมาก

3. การวิเคราะห์การเรียนรู้ (Learning Evaluation) พบว่า ความรู้ความเข้าใจด้าน คุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาแพทย์ที่เข้าร่วม โครงการฯ ก่อน (Pre - test) และหลัง (Post - test) แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนเฉลี่ย Post – test สูงกว่า Pre – test (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 17.43 และ 15.80 ตามลำดับ) ซึ่งก่อนเข้าร่วมโครงการฯ นักศึกษาแพทย์ ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในด้านคุณธรรม-จริยธรรมในระดับมาก ร้อยละ 57.3 รองลงมา คือ ระดับมากที่สุด ร้อยละ 37.1 และระดับปานกลาง ร้อยละ 5.6 แต่หลังจากผ่านการเข้าร่วม โครงการฯ ส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจ ในด้านคุณธรรม-จริยธรรมในระดับมากที่สุด ร้อยละ 71.9 รองลงมาคือ ระดับมาก ร้อยละ 28.1

4. การวิเคราะห์พฤติกรรม (Behavior Evaluation) ด้านคุณธรรม-จริยธรรมพบว่า นักศึกษาแพทย์ศิริราชที่เข้าร่วม โครงการฯ ก่อนและหลังเข้าร่วม โครงการฯ มีพฤติกรรมด้าน คุณธรรมและจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีพฤติกรรมด้าน คุณธรรมและจริยธรรมเพิ่มขึ้นหลังจากเข้าร่วม โครงการฯ (ค่าเฉลี่ยคะแนน Pre –test และ Post – test เท่ากับ 3.83 และ 3.99 ตามลำดับ ซึ่งอยู่ในระดับมาก) ส่วนนักศึกษาแพทย์ที่ไม่ได้เข้าร่วม โครงการฯ มีพฤติกรรมด้านคุณธรรม - จริยธรรม Pre – test และ Post – test ไม่แตกต่างกัน

5. การวิเคราะห์ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแก่องค์กร (Results Evaluation) พบว่า

5.1 ผลลัพธ์ที่มีต่อองค์กร ในด้านการดำเนินชีวิตนักศึกษาแพทย์สามารถวิเคราะห์ เนื้อหาผลลัพธ์ในด้านการดำเนินชีวิตของนักศึกษาแพทย์สรุปได้ว่า สามารถนำหลักธรรม ในเรื่องของ สติ และสมาธิ ไปใช้ในการดำรงชีวิตได้โดยไม่ประมาทและใช้หลักของเหตุผล ประกอบการคิด เพื่อแก้ปัญหาชีวิตและป้องกันความผิดพลาด รวมทั้งการรู้จักอดทนและ สามารถเข้าใจจิตใจ ของตนเองและผู้อื่น

5.2 ผลลัพธ์ที่มีต่อองค์กร ในด้านการศึกษาของนักศึกษาแพทย์นักศึกษาแพทย์ใช้ หลักของการมีสติ สมาธิและความอดทนในการเรียนและการทำงานซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับ

การศึกษาของนักศึกษาแพทย์ นอกจากนี้ นักศึกษาแพทย์ยังประยุกต์การใช้สมาธิ ในการอ่าน หนังสือ การเรียน การฟังบรรยาย การจับใจความและเนื้อหา การแบ่งเวลา รวมทั้งการระวังตน เพื่อป้องกันความผิดพลาดและใช้สติในการแก้ไขข้อผิดพลาดด้านการศึกษาของตนเอง

5.3 ผลลัพธ์ต่อองค์กรในด้านวิชาชีพ นักศึกษาแพทย์มีความคิดของการใช้สติ สมาธิ และหลักธรรมในวิชาชีพ จะทำให้สามารถเข้าใจถึงความสำคัญต่อชีวิตผู้ป่วย มีสติ ในการรักษา รู้จักการให้ เห็นความสำคัญของชีวิตผู้ป่วยและจรรยาบรรณ เพื่อให้เกิดความ ผิดพลาดน้อย มีความเพียร จริ่งใจและมีความสุขกับงาน รวมทั้งรักและเข้าใจในวิชาชีพแพทย์

พระมหาหมวด สุกฤษโม (2546 : 112) ได้ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ แนวความคิดเรื่องความเคารพในพระพุทธศาสนา พบว่า ความเคารพเป็นหลักธรรมสำคัญ ประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานสำคัญของความเคารพ ได้แก่ ศีล หรือวินัย อันเป็นข้อวัตรปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคม หลักธรรมที่ ส่งเสริมความเคารพ ได้แก่ สาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้มี ความเคารพกัน ช่วยเหลือกันและสามัคคีพร้อมเพรียงกัน และอปริหานิยธรรม คือ ธรรมไม่เป็นที่ ตั้งแห่งความเสื่อม ช่วยเสริมสร้างให้มีความเคารพกันตามลำดับผู้ใหญ่ผู้น้อย สอนให้รู้จัก เคารพผู้หลักผู้ใหญ่ ทำให้เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนและมีสัมมาคารวะ แต่ในปัจจุบันสภาพ สังคมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมวัตถุนิยมและบริ โภคนิยม ทำให้เรื่องความเคารพกันอย่างที่ เคยปฏิบัติมา เริ่มมีที่ท้าวางลดน้อยด้อยลง เช่น ลูกไม่เคารพพ่อแม่ ลูกศิษย์ไม่เคารพครูอาจารย์ และคนในสังคมไม่เคารพกฎหมาย เป็นต้น เพราะฉะนั้น หากบุคคลทุกฝ่ายในสังคม ได้ศึกษา หลักการเกี่ยวกับความเคารพ รู้คุณค่าของความเคารพ ประโยชน์และโทษที่จะ ได้รับและ สามารถนำหลักการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในสังคม ย่อมมีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคม อันจะส่งผลให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้าและผาสุกมั่นคงสืบต่อไป

ชนกพร ไผทสิทธิกุล (2554 : 89) ได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนและสภาพแวดล้อม ทางวัฒนธรรม ริมแม่น้ำกก จังหวัดเชียงราย พบว่า ชุมชนที่ประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ถิ่นแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับแม่น้ำ ทั้งวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ตลอดจนการดำรงชีพ เนื่องจากส่วนใหญ่ชุมชนดำรงชีพด้วยเกษตรกรรมและกสิกรรม ตลอดจนมีประเพณีและ พิธีกรรมทางด้านความเชื่อต่าง ๆ และเมื่อชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงก็ทำให้เกิดปัญหาด้าน วัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ฉะนั้นควรกำหนดแนวทาง และรูปแบบของชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ ตระหนักต่อคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเพื่อรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางวัฒนธรรม และเพื่อความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

ธนุกร แก้วจุลกาญจน (2556 : 18 - 20) ได้ศึกษาเรื่องพิธีไหว้ตายาย : ข่ายใยชีวิตคน คลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา พบว่า พิธีไหว้ตายายมีผลต่อการสร้างข่ายใยชีวิตของคนอำเภอ คลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา กล่าวคือเมื่อทุกคนมาร่วมพิธีกรรม ก็จะได้มีการพบปะทำความ รู้จักซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมเป็นกันเอง มีการนับญาติแนะนำให้รู้จักกัน การนับญาติจึงเป็นเหมือนจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่ต้องการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ครอบครัวและเครือญาติทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความสนิทสนม ดังนั้นพิธีไหว้ตายาย เป็นเสมือนพิธีกรรมที่หลอมรวมเอาเครือญาติเข้าไว้ด้วยกัน เป็นพิธีกรรมที่ให้ระลึกถึงความ เป็นพี่น้องกันมีบรรพบุรุษเดียวกันร่วมตายายเดียวกันมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เหมือนเป็น การเตือนให้ต้องดูแลกันในพี่น้อง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน เป็นนัยยะที่ทำให้ลูกหลานมีความสามัคคีและมีการแสดงถึงความเป็นห่วงเป็นใยกัน ฉะนั้นการ ดำรงอยู่ของชุมชนแต่ดั้งเดิมเป็นการดำเนินชีวิตท่ามกลางการเกื้อกูลกันมาตลอด ทำให้ กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับบุคคลในสังคมเป็นกระบวนการเดียวกับการดำเนินชีวิต ซึ่งมีอำนาจกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ความเชื่อ เรื่องผีบรรพบุรุษ จึงเป็นความชาญฉลาดของบรรพชน ที่ได้สร้างกระบวนการทางสังคม เพื่อขัดเกลา ควบคุมและจัดระเบียบทางสังคม

2.งานวิจัยต่างประเทศ

DiGiacomo. (2000 : 178) ได้ทำการศึกษาพบว่า วิธีการสอนจริยธรรมให้แก่ นักศึกษา วัยรุ่นให้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการสอนว่าอะไรถูก อะไรผิด อาจารย์ผู้สอนต้องให้ความสำคัญต่อบังคับที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจริยธรรมใน 3 ประเด็น หลัก คือ 1) ด้านวัฒนธรรม 2) ด้านปรัชญาและความเชื่อ 3) ด้านศาสนา นอกจากนี้ต้อง คำนึงถึงแรงผลักดันทางสังคมเป็นสำคัญ นอกจากนี้สื่อต่างก็มีส่วนสำคัญในการส่งเสริม หรืออาจจะขัดแย้งต่อการปลูกฝังค่านิยม ทักษะคติ คำสอนที่เกี่ยวกับจริยธรรมจากคำสอนที่ มาจากครอบครัวศาสนาและสถานศึกษา

Holstein. (1976) อธิบายถึงใน พระครูประโชติจันทวิมล (นาม จนฺทโชโต) (2555 : 66) ได้ วิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กวัยรุ่น และบิดา มารดาของเด็ก โดยทำการศึกษาแบบระยะยาวช่วงสามปี กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็นเด็กวัยรุ่น

นชายหญิงอายุ 13 ปี จำนวน 53 คน ที่มีสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมระดับเดียวกัน พบว่า เด็กวัยรุ่นหญิง มีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 และเด็กวัยรุ่นชายอยู่ในขั้นที่ 2 ต่อมา มีการวัดซ้ำอีกขณะที่เด็กมีอายุ 16 ปี พบว่า วัยรุ่นชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 4 ขณะที่วัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 และ 5 ปี ต่อมา มีการวัดซ้ำอีกปรากฏว่า เด็กวัยรุ่นชายและหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมก้าวหน้าเร็วมาก

Lanier. (1993, อ้างถึงใน พระครูประโชติจันทวิมล : นาม จนุทโชโต) (2555 : 67) ได้การวิจัยเรื่องจริยธรรมและการพัฒนาความคิดรวบยอดในเด็กหนุ่มสาวชาวชนบทเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมนักเรียนในชนบท จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาผลของการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาจริยธรรมนักเรียนระดับขั้นที่ 11 และ 12 ในโรงเรียนชนบท เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อ ๆ กันมา ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคใหม่ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม ควบคุม ให้ได้รับการฝึกการ ให้คำแนะนำและการจัดประสบการณ์ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนตั้งอยู่โรงเรียนระดับกลางถึงโรงเรียนระดับสูง ผลการวิจัยพบว่าการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ